

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Mildos Pajaujytės,

V kurso, komercinės teisės

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Ypatingosios teisenos paskirtis ir esmė

Vadovė: doc. dr. Vīgita Vėbraitė

Recenzentas: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Vilnius

2019

TURINYS

ĮVADAS	3
I. YPATINGOSIOS TEISENOS INSTITUTO PAGRINDINIAI ASPEKTAI	7
1.1. Ypatingosios teisenos samprata	7
1.2. Ypatingosios teisenos raida	11
1.3. Ypatingosios teisenos esminiai bruožai užsienio valstybėse	19
II. YPATINGOSIOS TEISENOS SANTYKIS SU GINČO TEISENA.....	29
2.1. Ginčo teisenos ir ypatingosios teisenos skirtumai.....	29
2.2. Ypatingajai teisei būdingi principai.....	35
III. YPATINGOSIOS TEISENOS BYLŲ NAGRINĖJIMO YPATUMAI	44
3.1. Bendrieji ypatingosios teisenos instituto bylų nagrinėjimo bruožai	44
3.1.1. Ypatingosios teisenos bylose dalyvaujantys asmenys.....	50
3.1.2. Bylos iškėlimas ypatingoje teisei.....	52
3.1.3. Pasirengimas teisminiam nagrinėjimui ypatingoje teisei.....	54
3.1.4. Bylinėjimosi išlaidos	55
IV. YPATINGOSIOS TEISENOS INSTITUTO PROBLEMATIKA	57
4.1. Ypatingosios teisenos reforma	57
4.2. Ginčas ypatingoje teisei.....	66
IŠVADOS	70
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	71
SANTRAUKA.....	81
SUMMARY	82

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse yra įtvirtintos normos, kuriomis remiantis, asmuo gali apginti savo pažeistas teises bei interesus teisminiuose procesuose. Pažymėtina, kad šiame teisės normų rinkinyje yra išskiriamos dvi teisenos rūšys, pagal kurias teismas privalo nagrinėti dalyvaujančių byloje asmenų pareiškimus bei faktines aplinkybes. Viena iš jų yra ypatingoji teiseną, kurios paskirtis yra užtikrinti tinkamą materialųjų teisių įgyvendinimą bei tuo pačiu suteikti apsaugą asmenų teisėms. Tokią ypatingosios teisenos atsiradimo svarbą lėmė romėnų civilinės teisės perėmimas ir jų nustatytų taisyklių paplitimas kitose valstybėse.¹ Savarankiškam ypatingosios teisenos susiformavimui poveikį padarė ir viešasis interesas, kad prieš priimant galutinį sprendimą būtų kruopščiai patikrintos esamos aplinkybės, kurioms įtakos negalėtų daryti teisinių santykių dalyviai. Būtent viešasis interesas lėmė teismo aktyvesnį vaidmenį tose situacijose, kai yra remiamasi ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo kriterijais ir pagal juos sprendžiamos bylos, lyginant su ginčo teisenos modeliu. Toks aktyvus teismo vaidmuo sudarė sąlygas geriau užtikrinti besikreipiančio asmens interesus bei išsiaiškinti visas bylos aplinkybes. Todėl galima teigti, kad ypatingosios teisenos institutas daugiau lemia teismo apsauginę, o ne teisingumo vykdymo funkciją.²

Kaip vieną iš ypatingosios teisenos bruožų galima išskirti, kad joje nėra ginčo dėl teisės ir dėl to ypatingosios teisenos bylose šalių, su priešingais interesais nėra. Tačiau, svarbu atkreipti dėmesį į tam tikras, atskiras šios teisenos bylų kategorijas, kadangi kai kurių bylų pagrindą galima prilyginti ginčui dėl teisės, kaip antai, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse įtvirtintos normos dėl antstolių ir notarų veiksmų apskundimo³. Taigi, nagrinėjant bylas ypatingąja teiseną, susiduriama ir su įvairiomis išimtimis. Būtent lyginimas su ginčo teiseną bei esminių požymių išskyrimas leidžia suformuoti ypatingosios teisenos specifinius, tik jai būdingus bruožus ir tuo pačiu padeda atskleisti jos esmę ir paskirtį. Pabrėžtina, kad ypatingosios teisenos paskirties ir esmės atskleidimas yra reikšmingas, siekiant suprasti, kaip teisingai taikyti šį institutą bei kokie yra jo tikslai.

Galima teigti, kad net šiomis dienomis, kai yra pateikta daug teisinės praktikos, galima susidurti su įvairiomis situacijomis, kai nėra aišku, kurią teiseną reikėtų taikyti, todėl tai paskatina atskleisti ypatingosios teisenos reikšmingumą teisminiame procese remiantis teismų praktikos analize bei teisine doktrina. Atkreiptinas dėmesys, kad yra

¹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 593.

² *Ibid.* p. 594.

³ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37 (29), p. 44.

siekama ir tam tikrų reformų, kurios prisidėtų prie teismo darbo krūvio sumažinimo, pavyzdžiui, perduodant santuokos nutraukimo abipusiu sutarimu bylas notarams. Tačiau šis projektas susilaukė ir kritikos, teigiant, kad tik teismas gali vykdyti teisingumą⁴. Nors yra pripažįstama, kad ypatingosios teisenos bylos nėra tik teisminės. Kai kurie klausimai, pavyzdžiui asmens pripažinimas nežinia kur esančiu, galėtų būti sprendžiami vykdomosios valdžios, tačiau šių klausimų sprendimas perduotas teismams. Taigi, teismas lyg vykdomosios valdžios atstovas, išnagrinėja visas aplinkybes bei atsako į pateiktus klausimus⁵.

Šiame darbe yra apibrėžiama ypatingosios teisenos samprata, apibūdinamas ypatingosios teisenos ir ginčo teisenos santykis, pagrindiniai jų požymiai bei jų skirtumai. Analizuojama problematika, susijusi su ypatingosios teisenos institutu, taip pat remiantis teismų praktika bei įvairia teisės doktrina atskleidžiama ypatingosios teisenos instituto esmė ir paskirtis.

Darbo objektas. Magistro darbo objektas yra ypatingosios teisenos paskirties ir esmės atskleidimas, remiantis normine ir teorine medžiaga bei šios teisenos pagrindinių požymių ir reikšmės civiliniame procese analizavimu. Taip pat vertinamas ginčo teisenos ir ypatingosios teisenos santykis.

Darbo tikslas. Analizuojant civilinio proceso normas ir teisės doktrinoje esančias pozicijas atskleisti ypatingosios teisenos sampratą, pagrindinius požymius, teisenos raidą, paskirtį ir esmę.

Darbo uždaviniai. Siekiant darbo tikslo yra iškelti šie uždaviniai:

- 1) išnagrinėti ypatingosios teisenos instituto pagrindinius požymius, išanalizuoti šios teisenos raidą Lietuvos teisinėje sistemoje bei pateikti sampratą;
- 2) atskleisti ypatingosios teisenos paskirtį bei esmę lyginant su ginčo teiseną bei pateikiant pagrindinius principus ir bruožus būdingus ypatingosios teisenos institutui;
- 3) išanalizuoti ypatingosios teisenos bylų bendrąją nagrinėjimo tvarką, remiantis teisės doktrina ir teismų praktika;
- 4) remiantis įvairia moksline literatūra pateikti aktualius argumentus dėl notarų funkcijų praplėtimo ypatingoje teisenoje reikalingumo bei išanalizuoti ginčo kylimą ypatingoje teisenoje.

⁴ GUMULIAUSKIENĖ, L. Ar perduoti notarams civilinės metrikacijos įstaigų funkcijas? *Notariatas*, 2010, t. 9, p. 18.

⁵ 2001 m. spalio 30 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso IV-VII dalių projekto, nr. IXP-1127, [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=191fum80ed&documentId=TAIS.152966&category=TAK>>.

Darbo metodai. Magistro darbe yra analizuojami bei vertinami ypatingosios teisenos ir ginčo teisenos skirtumai ir jų reglamentavimas įstatyme, teismų praktikoje bei teisinėje doktrinoje. Šiame darbe buvo pasitelkti šie metodai:

1. sisteminis metodas reikalingas nagrinėjant ir naudojant įvairius teisės aktus, pavyzdžiui, aiškinamuosius raštus, projektus, konkrečių teismo nutarčių turinį, aiškinant Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse įtvirtintas normas;
2. lyginamasis metodas naudojamas nagrinėjant mokslinę literatūrą, siekiant pateikti ginčo teisenos ir ypatingosios teisenos instituto esminius skirtumus, analizuojant teisinėje doktrinoje skirtingų autorių požiūrius į ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimą, išskiriant esminius principus, taikomus šioms teisenoms bei pateikiant pavyzdžius iš teismų praktikos. Be to, nagrinėjami ir užsienio valstybių, pavyzdžiui: Austrijos, Vokietijos, Rusijos, Suomijos, Švedijos, Ispanijos, Italijos, Prancūzijos ypatingosios teisenos pagrindiniai bruožai. Šis metodas daugiausiai naudotas II ir III magistro darbo dalyse;
3. lingvistiniu metodu siekiama atskleisti teisės aktuose bei teisinėje doktrinoje įtvirtintą ypatingosios teisenos sąvoką. Šiuo metodu buvo analizuojama ypatingosios teisenos turinio reikšmė. Taigi, lingvistinis metodas taikomas analizuojant įvairias sampratas, pateiktas tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių literatūroje, pavyzdžiui, Vokietijos, Austrijos teisinėje doktrinoje bei teisės aktuose;
4. istorinis metodas taikomas analizuojant ypatingosios teisenos raidą bei teisinio reguliavimo kitimą nuo senovės romėnų laikų iki šių dienų. Taip pat nurodomi veiksniai, kurie lėmė ypatingosios teisenos instituto pokyčius bei kaip keitėsi ypatingosios teisenos reglamentavimas teisės aktuose. Šis metodas naudotas I magistro darbo dalyje.

Darbo originalumas. Galima rasti ypatingosios teisenos esmės bei atskirų ypatingosios teisenos proceso bylų kategorijų analizes pateikiančių šaltinių tiek Lietuvos autorių darbuose, tiek užsienio literatūroje. Tačiau sistemiškai ir išsamiai pateiktos bei aptartos šio instituto esmės ir paskirties civiliniame procese nėra. Būtent šiame darbe yra gilinamasi į ypatingosios teisenos instituto tikslus bei turinį. Šio darbo originalumas pasižymi tuo, kad jame yra skiriamas dėmesys teorinėms bei praktinėms problemoms atskleisti. Siekiant suformuoti ypatingosios teisenos paskirtį ir esmę, gilinamasi į principų reikšmę, aktualiausią problematiką, pavyzdžiui, rengiamius projektus dėl dalies ypatingajai teisei priskiriamų bylų perdavimo spęsti notarams.

Pažymėtina, kad panaši magistro darbo tema buvo rašyta 2011 m. bei 2017 m. Tačiau šiame darbe yra gilinamasi ir į kitų valstybių ypatingosios teisenos instituto svarbą bei jo paskirtį. Taigi, šio darbo išskirtinumas pasižymi tuo, kad yra remiamasi ne tik teismų praktika, bet ir nagrinėjama užsienio literatūra, taip pat aptariami atskirų ypatingosios teisenos bylų probleminiai aspektai, pavyzdžiui, aptariama ypatingosios teisenos reforma bei ginčo kilimas IV šio darbo dalyje.

Darbe naudojami šaltiniai. Šio darbo teorinės dalies pagrindimui buvo naudojama tokių Lietuvos autorių kaip A. Driukas⁶, V. Valančius⁷, E. Laužikas⁸, V. Mikelėnas⁹, V. Nekrošius¹⁰ bei kitų ne tik Lietuvos, bet ir užsienio autorių darbai, pavyzdžiui, V. V. Argounov¹¹, W. J. Habscheid¹² bei užsienio teisės aktai, pavyzdžiui, Vokietijos įstatymas *Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*¹³ bei Austrijos įstatymas *Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen*.¹⁴ Šiame darbe buvo atsižvelgta į aktualią teismų praktiką, įvairius teismų praktikos apibendrinimus, mokslinius straipsnius.

⁶ DRIUKAS, A. Notaras civiliniame procese. Teorija ir praktika. *Notariatas*, 2011, t. 11.

⁷ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4.

⁸ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003. t. 1.

⁹ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Antra dalis. Vilnius: Justitia, 1995.

¹⁰ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.

¹¹ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017.

¹² HABSCHIED, J. W. *Freiwillige Gerichtsbarkeit*. München: C. H. Beck, 1983.

¹³ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/BJNR258700008.html>>;

¹⁴ Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003047>>;

I. YPATINGOSIOS TEISENOS INSTITUTO PAGRINDINIAI ASPEKTAI

1.1. Ypatingosios teisenos samprata

Visą civilinio proceso teisę galima padalinti į dvi dalis: bendrąją ir ypatingąją. Bendrajai daliai priskirtini civilinio proceso tikslai, principai, teisingumas, procesiniai terminai bei kitos bendrosios teisės normos. Tačiau ypatingąją dalį sudaro tos normos, kurios taikomos konkrečioms bylos nagrinėjimo stadijoms, pavyzdžiui: civilinės bylos iškėlimas, pasirengimas teisminei nagrinėjimui, apeliacinis ir kasacinis procesai¹⁵ bei proceso atnaujinimas, vykdymas, tarptautinis civilinis procesas bei ypatingoji teiseną¹⁶. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 1 straipsniu, galima apibrėžti, kokios bylos yra priskirtinos civilinio proceso reguliavimo dalykui. Taigi, CPK nustato: civilinių, darbo, šeimos, intelektinės nuosavybės, konkurencijos, bankroto, restruktūrizavimo, viešųjų pirkimų, koncesijų suteikimo bylų bei kitų bylų dėl privatinųjų teisinių santykių ir ypatingosios teisenos bylų, vykdymo, prašymų dėl užsienio teismų sprendimų ir arbitražų, taip pat skundų dėl arbitražo sprendimų nagrinėjimo tvarką¹⁷. Pažymėtina, kad viena iš svarbiausių teismo funkcijų yra pažeistų bei įstatymo saugomų interesų gynimas. Tokia funkcija yra įgyvendinama nagrinėjant bylas, priskirtinas ginčo teisei¹⁸. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje yra akcentuojama teisė į teisminę gynybą¹⁹. Be to, yra tokių situacijų, kada nesant ginčo dėl teisės yra reikalingas teismo įsikišimas, kaip antai, paveldimas turtas po tėvo mirties, tačiau trūksta reikalingų dokumentų, patvirtinančių giminystę su asmeniu, palikusių tą turtą. Esant tokiai situacijai asmuo turi galimybę kreiptis į teismą, kad šis patvirtintų giminystės santykių faktą. Taigi, šiuo atveju nėra būtinas nagrinėjimas, remiantis ginčo teisenos sąlygomis, kadangi byloje nėra dviejų ginčo šalių bei nėra ginčo dėl teisės, todėl ją galima nagrinėti supaprastinto proceso tvarka²⁰. Tokios taisyklės, kurios reglamentuoja supaprastintą ne ginčo bylų nagrinėjimą yra priskirtinos ypatingosios teisenos sričiai²¹.

Pažymėtina, kad CPK V skyrius yra skirtas tik ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo ypatumams. Būtent toks atskiras šios teisenos išskyrimas parodo jos svarbumą civilinio proceso teisėje. Kadangi, įstatymų leidėjas nėra pateikęs ypatingosios

¹⁵ NEKROŠIUS, V. Kai kurie bendrieji teoriniai civilinio proceso teisės klausimai. *Teisė*, 2002, t. 43, p. 158.

¹⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, t. 1, p. 30.

¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

¹⁸ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Antra dalis. Vilnius: Justitia, 1995, p. 161.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos aidas*, 1992, nr. 220-0.

²⁰ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Antra dalis. Vilnius: Justitia, 1995, p. 161.

²¹ *Ibid.*, p. 162.

teisenos sampratos, todėl yra reikšminga išsiaiškinti, kokia ypatingosios teisenos koncepcija yra pateikiama įvairiuose moksliniuose teisės šaltiniuose²².

Viename iš Lietuvos teisės vadovėlių ypatingoji teiseną yra apibrėžiama kaip apsauginė, ne ginčo, išimtinė, nevienalytė bei supaprastinta teiseną²³. Žodis „ypatingas“ yra apibūdinamas kaip nepaprastas, savotiškas, išskirtinis²⁴. Pasak V. Mikelėno, sąvoka „teiseną“ reiškia tam tikrą civilinių bylų nagrinėjimo tvarką, kuri yra naudojama vienodos teisinės prigimties civilinėms bylos spręsti²⁵. Taigi, formuojama išvada, kad tai yra tik išskirtinių bylų nagrinėjimo reguliavimas. Tačiau remiantis kitų autorių nuomone, teigti, kad ypatingosios teisenos institutas nustato tik vienodos teisinės prigimties bylų nagrinėjimo tvarką yra nevisiškai tikslu, kadangi ginčo dėl teisės nebuvimas, nors ir yra priskiriamas prie šios teisenos esminių bruožų, bet nėra lemiamas. Remiantis Vokietijos mokslininkų nuomone, tokiai teisenai apibrėžti nėra bendro kriterijaus, bet tikslingumas ir įstatymo leidėjo apsisprendimas yra itin reikšmingi požymiai priskiriant konkrečias bylas nagrinėti ypatingąją teiseną²⁶. Pasak V. Mačio, apibūdinti vienu sakiniu ypatingąją teiseną yra sudėtinga, kadangi „apsaugos“ bylų yra daug ir įvairių, be to, jos turi tik bendrą teisenos pavadinimą. Taip pat autorius teigia, kad tokių bylų nagrinėjimas skiriasi nuo ginčo bylų nagrinėjimo tvarkos bei turi savitą tikslą – patikrinti bei apsaugoti neginčijamas teises²⁷.

Istoriškai besivystant visai teisėkūros sistemai, įstatymų leidėjas ne ginčo teisenai priskyre tokius klausimus, kurie pagal savo prigimtį yra nenagrinėjami ginčo teisenai. Tačiau tokiu atveju būtų sunku nustatyti bendrą bylų dėl įvaikinimo, daiktinių teisių, notarų, antstolių veiksmų teisinę prigimtį. Todėl teigimas, kad ypatingosios teisenos institutas numato vienodos teisinės prigimties bylų nagrinėjimo sistemą yra netinkamas²⁸. Buvo ne vienas bandymas pateikti ypatingosios teisenos koncepciją. Tačiau pagrindinis trūkumas formuojant ypatingosios teisenos apibrėžimą buvo toks, kad jos apibūdinimas

²² ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 352.

²³ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, t. 1, p. 50.

²⁴ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 353

²⁵ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Pirmoji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1997, p. 32.

²⁶ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 361.

²⁷ MAČYS, V. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924, p. 365.

²⁸ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p.363.

apėmė tik dalį ypatingosios teisenos bylų²⁹. Vis dėlto, vokiečių profesorius Brehmas šią teiseną apibrėžė kaip valstybės vykdomą kai kurių teisės sričių administravimą. Ilgą laiką teisės doktrinoje vyravo nuomonė, kad vienintelis požymis, kuris išskiria ypatingąją teiseną nuo ginčo teisenos yra ginčo nebuvimas³⁰. Kadangi ginčo dėl teisės buvimas ar nebuvimas yra ne vienintelis bruožas, priskirtinas šiai teisei, todėl ji vadinama „ypatingąja“, o ne „ne ginčo“ teise. Svarbūs požymiai yra ir tikslumas bei įstatymų leidėjo apsisprendimas. Galima teigti, kad nesvarbu, ar bus kilęs ginčas, jeigu byla priskirta nagrinėti ypatingąją teise, ji ir bus ja nagrinėjama. Šios teisenos apibrėžimas kaip „ne ginčo“ teise susiaurintų jos taikymo sritis bei neatskleistų tikrosios bylų specifikos. Todėl samprata „ypatingoji teise“ apibrėžia specialią tam tikrų kategorijų bylų nagrinėjimo tvarką³¹. Pažymėtina, kad 2002 m. priėmus naują CPK buvo pripažįstama, kad ypatingojoje teise gali būti šalys su priešingais interesais, pavyzdžiui, byloje dėl notarų veiksmų apskundimo. Nors teisinis reglamentavimas pakito, vis dar galima teigti, kad ypatingoji teise dažniausiai pasižymi dviejų šalių su priešingais interesais nebuvimu³². Taigi, galima formuluoti ypatingosios teisenos sąvoką kaip specifinę įvairių rūšių bylų nagrinėjimo tvarką, kuri skiriasi nuo ginčo teisenos nagrinėjamų ginčų, atsirandančių iš privatinų teisinių santykių³³.

Sąvoka „ypatingoji teise“ Lietuvos teisinėje literatūroje buvo pradėta vartoti XX a., kai Lietuvoje galiojo Tarybų Sąjungos teisės aktai³⁴. Juose ypatingoji teise buvo apibūdinama kaip teise, kurioje nėra šalių bei nėra nagrinėjamas ginčas dėl teisės. Dar ši teise yra apibrėžiama kaip institutas, kuriam taikomos ginčo teisenos taisyklės su tam tikromis išimtimis³⁵. Tačiau žymiai seniau ši sąvoka pradėta vartoti romėnų teisinėje sistemoje, o jos pavadinimas buvo „savarankiškoji teise“ (lot. *jurisdictio voluntaria*). Pažymėtina, kad ne tik Italijoje iki šių dienų ypatingoji teise vadinama savarankiška (ital. *jurisdizione voluntaria*), bet ir Vokietijos teisinėje sistemoje yra taikomas toks pavadinimas (vok. *freiwillige Gerichtsbarkeit*)³⁶. Kaip teigiama Vokietijos mokslininkų buvo daug bandymų apibrėžti „savanoriškąją teise“. Iš dalies toks apibrėžimas galėtų

²⁹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 373.

³⁰ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika*: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 354.

³¹ *Ibid.*, p. 374.

³² DRIUKAS, A. Notaras civiliniame procese. Teorija ir praktika. *Notariatas*, 2011, t. 11, p. 14.

³³ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika*: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 364.

³⁴ *Ibid.*, p. 353.

³⁵ ŽERUOLIS, J., et. al. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1980, p. 203-204.

³⁶ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Antra dalis. Vilnius: Justitia, 1995, p.163.

būti grindžiamas šiais elementais: „noru prisidėti“ arba „savanoriškumu“ bei „jurisdikcija“³⁷. Remiantis užsienio mokslininkų nuomone, būtų klaidinga manyti, kad savanoriškas pobūdis yra bendrasis „savanoriškos teisenos“ esminis elementas. Dauguma „savanoriškai teisenai“ taikomų sąlygų, atvirkščiai, yra privalomos, kadangi siekiama apsaugoti viešuosius interesus. Dažnai teismo, ar kitos kompetentingos institucijos įsikišimas į privačius interesus vyksta prieš šalių valią. Vadinasi, pavadinimas „savanoriškoji teiseną“ yra išlikęs kaip pagarba teisinei doktrinai, senajai tradicijai, ir šiandien neatspindi tikrojo teisinių santykių srities turinio. Taigi, tam tikrose šalyse ypatingoji teiseną ne visada yra apibūdinama tik kaip ne ginčo teiseną. Pavyzdžiui, Vokietijoje kai kurios ginčo teisenai priskiriamos bylos, kaip šeimos bylos, yra svarstomos „savanoriškos teisenos“ instituto srityje³⁸.

Kitose valstybėse ypatingoji teiseną yra įvardinama dar kitaip nei savanoriška teiseną: Prancūzijoje ši teiseną apibrėžiama kaip „išimtinė teiseną“ (pranc. *jurisdiction gracieuse*), Bulgarijoje ji žinoma kaip „apsauginė teiseną“ (bulg. *ochranitelni proizvodstva*), o Lenkijoje ji vadinama „neprocesinė teiseną“ (lenk. *postepowanie nieprocesowe*). Lenkijos „neprocesinė teiseną“ dar apibūdinama kaip toks institutas, kurio metu subjektų galimybės pradėti procedūrą nėra apribojamos, nepaisant *ex officio*, tai yra teismo pareigos ir iniciatyvos nagrinėti bylą³⁹. Yra žinoma, kad Anglijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatingosios teisenos pavadinimas nėra apibrėžtas⁴⁰. Be to, yra pateikiama ir tokių užsienio autorių nuomonių, kad ypatingąją teiseną arba savarankiškąją itališkąją teiseną galima apibūdinti kaip viena iš teisminės intervencijos formų, kurioje sprendimo ribas lemia klausimai, kurie paprastai priskirtini įgyventi administracinėms institucijoms. Pažymėtina, kad ypatingosios teisenos instituto bylos susiję su visuomenės interesu, todėl teismas yra suvokiamas kaip galutinė teisinės valstybės apsaugos instancija, nagrinėjanti šiuos klausimus⁴¹. Taigi, galima daryti išvadą, kad ypatingosios teisenos apibrėžimas įvairiose šalyse yra skirtingas arba kai kuriose net nėra suformuotas.

Lietuvoje ypatingoji teiseną dar yra apibūdinama kaip tokia teiseną, kuria nagrinėjamos valstybės ypatingajai teisenai įstatymu priskirtos civilinės bylos, remiantis viešuoju interesu bei tinkamu privatinės teisės normų administravimu. Tokį apibrėžimą

³⁷ SCHMITT, S. *Die Herausbildung der freiwilligen Gerichtsbarkeit in Deutschland*. Berlin: Lit Verlag, 2014, p. 5.

³⁸ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 13.

³⁹ JĘDRZEJEWSKA, M. *Kodeks postępowania cywilnego: i inne teksty prawne*. Warszawa: C.H. Beck, 1995, p. 20.

⁴⁰ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Antra dalis. Vilnius: Justitia, 1995, p. 163.

⁴¹ СИЛЬВЕСТРИ, Э. Судебное разбирательство без спора о праве? Замечания об особом производстве в Италии. *Правоприменение*, 2017, t. 1(3), p. 144.

galima pagrįsti tuo, kad ypatingosios teisenos susiformavimą lėmė būtinumas prieš priimant tam tikrą sprendimą patikrinti bylos sąlygų egzistavimą itin atidžiai bei kruopščiai⁴² bei viešojo intereso, kuris yra teisės ginamas visuomeninis, valstybės pripažintas interesas, kaip konstitucinės vertybės įgyvendinimas⁴³. Taigi, ne ginčo bylų bruožas taip pat yra ir prevencinis, pabrėžiant visuomenės intereso apsaugą⁴⁴.

Kadangi ypatingosios teisenos institutas apima įvairias bylas, kurių sąrašas nėra baigtinis⁴⁵, tai ši teiseną gali būti apibūdinta tik abstrakčiai. Ypatingosios teisenos samprata yra išskiriama į formaliąją bei materialiąją prasmes. Ypatingoji teiseną formaliąja prasme formuluojama kaip teismo veikla, kuri skirta įgyvendinti įstatymo paskirtų materialinių subjektinių teisių įgyvendinimą. Tai reiškia, kad įstatymo priskirtos bylos yra nagrinėjamos pagal ypatingosios teisenos normų numatytą tvarką. Ypatingosios teisenos materialioji prasmė yra apibrėžiama remiantis pagrindiniu šios teisenos tikslu, tai yra, privačios materialinės teisės normų įgyvendinimo užtikrinimas⁴⁶.

Apibendrinant, galima teigti, kad ypatingoji teiseną yra civilinio proceso teisės dalis, kurios normos reglamentuoja teismo veiklą užtikrinant įstatymo jam numatytų materialinių subjektinių teisių įgyvendinimą⁴⁷. Be to, ypatingosios teisenos koncepcijos ypatumas yra toks, kad šioje teisenoje svarbūs tikslingumo ir įstatymo leidėjo apsisprendimo kriterijai, reiškiantys didesnę viešojo intereso buvimą, o ginčas dėl teisės nėra laikomas vieninteliu ir esminiu ypatingosios teisenos bruožu⁴⁸. Taigi, ypatingoji teiseną yra tokia speciali bylų nagrinėjimo tvarka, kai remiamasi specialiosiomis taisyklėmis, kurias taikant galimas greitesnis bylų nagrinėjimo procesas⁴⁹.

1.2. Ypatingosios teisenos raida

Norint suprasti ypatingosios teisenos reikšmę civiliniame procese bei jai keliamus tikslus, reikia analizuoti šios teisenos instituto istorinę raidą nuo senųjų romėnų laikų. Taigi, šiame skyriuje bus nagrinėjama ypatingosios teisenos kilmė ir jos formavimasis įvairiais istoriniais laikotarpiais.

⁴² VĖBRAITĖ, V. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2008, t. 69, p. 114.

⁴³ KRIVKA, E. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2009, p. 89.

⁴⁴ KRZEŚ-MARSZAŁKOWSKA, E. *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*. Wrocław: Prawnicza i ekonomiczna biblioteka cyfrowa, 2012, p. 26.

⁴⁵ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37(29), p. 47.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 44.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 44.

⁴⁸ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 360.

⁴⁹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 598.

Galima teigti, kad jau senaisiais Romos laikais buvo randamos pagrindinės civilinio proceso bruožų užuomazgos, lėmusios tolimesnį šio teisės instituto vystymąsi bei aktualumą šių dienų teisės normų sistemai. Būtent senovės Romoje ypatingosios teisenos ištakos buvo siejamos su privatinių teisių gynyba, kuri buvo klasifikuojama į ginčo teiseną (lot. *iurisdictio contentiosa*) ir ne ginčo teiseną (lot. *iurisdictio voluntaria*)⁵⁰. Išvertus į lietuvių kalbą romėnų suformuotą ypatingosios teisenos sampratą, ne ginčo teiseną reiškė savanorišką teiseną⁵¹. Šioje teisenoje nebuvo sprendžiamas ginčas dėl teisės, todėl ji išsiskyrė supaprastintu procesu⁵². Taip pat buvo skiriamos dvi teismo proceso atmainos: legisaktinis procesas (lot. *legis actio*) bei formulinis procesas (lot. *per formulas*). Šiuos du procesus siejantis pagrindinis bruožas buvo teisenos padalijimas į dvi procesines stadijas: *in iure* ir *in iudicium*. Pirmoji stadija buvo skirta civilinės bylos pasirengimo ir iškėlimo nagrinėjimui, o antroji stadija – įrodymų vertinimui bei teismo sprendimo priėmimui bylą nagrinėjant privačiam teisėjui. Vėliau, dominato epochoje, 342 m. susiformavo kognicinis arba dar kitaip apibrėžiamas kaip ekstraordinarinis procesas (lot. *cognitio extra ordinem*), kuris pakeitė prieš tai buvusį formulinį procesą⁵³. Pažymėtina, kad „savanoriškajai teisenai“ buvo būdinga pirmoji procesinė stadija. Be to, ne ginčo teiseną buvo naudojama kaip vieša sandorių sudarymo forma, o geriausias to pavyzdys - Romoje įtvirtintas nuosavybės teisės perleidimo būdas (lot. *in iure cessio*). Šis būdas buvo naudojamas Italijos teritorijoje esančių žemės sklypų bei vergų nuosavybės teisės perleidimo sandoriams sudaryti, dalyvaujant pretoriui - valstybės įgaliotam asmeniui. Asmuo, kuris norėjo įgyti nuosavybę, teigė, kad perleidžiamas daiktas priklauso jam nuosavybės teise, o daikto perleidėjas neprieštarė. Taigi, tokia situacija buvo apibūdinama kaip ieškinio pripažinimas (lot. *confessio in iure*), kadangi iš esmės procesas nebuvo nagrinėjamas taip kaip ginčo teisenoje, todėl ieškovui priteisiant ginčo dalyką, procesas pasibaigė. Toks pat procesas buvo taikomas ir išlaisvinant vergus. Tokia vergo paleidimo į laisvę forma buvo vadinama *manumissio vindicta*, o joje dalyvaudavo vergo šeimininkas ir laisvės gynėjas, kuris specialia lazda (lot. *vindicta*) liesdavo vergą, teigdamas, kad jis yra laisvas žmogus. Šeimininkas pripažindavo ieškinį savo tylėjimu, o pretorius nusprendė, kad vergą galima laikyti laisvu asmeniu. Šis pavyzdys patvirtina, kad toks procesas pasižymėjo ginčo tarp šalių nebuvimu bei

⁵⁰ JONAITIS, M. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 405.

⁵¹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 596.

⁵² ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika*: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 354 psl.

⁵³ JONAITIS, M. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 406.

vienašaliu sandoriu. Tokia pačia „savanoriškos teisenos“ tvarka buvo sprendžiami ir asmens įvaikinimo klausimai.⁵⁴ Taigi, šalys iš anksto žinodavo savo poziciją proceso metu, jį pradėdamos savo noru, todėl ginčo nebūdavo⁵⁵. Pasak Vokietijos mokslininkų, romėnų teisėje ypatingoji teiseną galėtų būti laikoma „*iure cessio*“ sinonimu, reiškiančiu „atsisakymą“ teisėje. Romėnų teisės savanoriškosios teisenos procedūros metu teisiniai sandoriai neturėjo būti sudaryti koku nors itin formaliu būdu, tai galėjo būti vykdoma ir viešose vietose, ar atitinkamų asmenų privačiuose namuose⁵⁶.

Civilinio proceso teisės pradmenys yra randami ir senajame romėnų teisės kodifikavimo rinkinyje - XII lentelių įstatyme (lot. *leges duodecim tabularum*). Remiantis šiuo istoriniu šaltiniu galima išskirti tokius pagrindinius principus, kurie yra svarbūs ir šių dienų civilinio proceso institutui, tai yra: teisės į tinkamą teismo procesą užtikrinimas bei šalių pareiga nevilkinti proceso⁵⁷. Šis teisės normų rinkinys buvo pagrindinis romėnų teisės kodifikavimo aktas iki pat imperatoriaus Justiniano valdymo epochos⁵⁸. Taip pat III lentelėje yra pastebimos ypatingosios teisenos užuomazgos, kadangi yra pabrėžiamas ginčo nebuvimas pritariant ieškovo reikalavimui pirmoje proceso stadijoje⁵⁹. Taigi, jau senovės Romoje buvo vystomas ypatingosios teisenos instituto taikymas ir teikiama didelė šios ne ginčo teisenos reikšmė to meto teisinėje sistemoje.

Pasak J. Machovenko: „Vakarų teisės tradicijos erdvėje teismo procesas tik XVIII-XIX a. buvo suskirstytas į dvi mums įprastas teisės šakas – baudžiamąjį ir civilinį procesą, o kai kuriose teisės tradicijose to nėra ir dabar⁶⁰.“ Todėl ir apie ypatingąją teiseną senaisiais teisės istorijos laikotarpiais galima kalbėti su išlyga. Tam tikrų ne ginčo teisenos užuomazgų galima pastebėti ir senuosiuose Lietuvos šaltiniuose. Vienas iš tokių šaltinių – Lietuvos Statutai. Pirmasis Lietuvos Statutas buvo kodifikuotas 1529 m. Šio akto atsiradimą sąlygojo feodalų luomų siekis įteisinti savo privilegijuotą padėtį⁶¹. Būtent penktajame skyriuje „Apie globėjus“ yra reglamentuojamas globos institutas, aptariama

⁵⁴ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 355 psl.

⁵⁵ *Ibid.*, 356 psl.

⁵⁶ SCHMITT, S. *Die Herausbildung der freiwilligen Gerichtsbarkeit in Deutschland*. Berlin: Lit Verlag, 2014, p. 11.

⁵⁷ VĖLYVIS, S.; JONAITIS, M. XII lentelių įstatymai ir kai kurios atskirų šiuolaikinės teisės šakų bei institutų nuostatos. *Jurisprudencija*, 2008, t. 11(103), p. 13.

⁵⁸ VĖLYVIS, S.; JONAITIS, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras: metodinė mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 12.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 42.

⁶⁰ MACHOVENKO, J. *Teisės istorija: Vilniaus universiteto vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 97.

⁶¹ VALIKONYTĖ, I.; LAZUTKA, S; ir GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001, p. 31-33.

globėjo atsakomybė, jo veiksmų tvarka⁶². Taip pat šio teisės akto šeštajame skyriuje „Apie teisėjus“ pateikiamos reikšmingiausios proceso teisės normos⁶³. Pasak V. Mikelėno, Trečiasis Lietuvos Statutas, įtvirtintas 1588 m., buvo pagrindas bylų nagrinėjimui Lietuvos teismuose iki pat 1840 m.⁶⁴ Pažymėtina, kad visuomenėje vyravo susiskirstymas į luomus, todėl teismo proceso eiga priklausydavo ir nuo asmens luominės padėties. Taigi, Lietuvos Statutuose teismo proceso išskirstymas į civilines ar baudžiamąsias bylas yra sąlyginis, tačiau būtent šie teisės aktai padėjo plėtoti civilinio proceso teisės taikymą bei ypatingosios teisenos tolimesnį vystymąsi⁶⁵.

Galima teigti, kad Lietuvos Vyriausiajam Tribunalui, tai yra Aukščiausiajam Apeliaciniam bajorų teismui, XVI – XVIII a. buvo žinomos ne ginčo bylos, tuo laikotarpiu dar įvardinamos kaip „laisvoji jurisdikcija“. Tokia jurisdikcija pasireiškėdavo, kai teismas surašydavo įvairius pareiškimus: pirkimo, pardavimo, mainų, įkaito, dovanų bei kitus teisės aktus⁶⁶. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo susisteminti sprendimai tapo reikšmingi pradmenys įvairiems teisės šaltiniams, pavyzdžiui, Civilinės teisenos įstatymo (toliau - CTĮ) atsiradimui⁶⁷.

Didelę įtaką Lietuvos civilinio proceso atsiradimui bei ypatingosios teisenos raidai turėjo carinėje Rusijoje įvykusi 1864 m. teismo reforma – Rusijos civilinės teisenos įstatymas (toliau - Rusijos CTĮ), kuriame buvo nustatyta teismo proceso tvarka⁶⁸. Rusijos civiliniam procesui poveikį darė Prancūzijos civilinio proceso kodeksas, įtvirtintas 1806 m. Kadangi paskelbta Lietuvos nepriklausomybė iki sekančios okupacijos truko neilgai, tai lėmė, kad Lietuva savo atskiro CPK tarpukario laikotarpiu neturėjo⁶⁹. Todėl nuo 1918 m. iki pat 1940 m. buvo remtasi Rusijos CTĮ, išskyrus Klaipėdos regioną, kuriame galiojo Vokietijos civilinio proceso kodeksas⁷⁰. Šių teisės aktų tinkamą taikymą reguliavo Lietuvos Vyriausiasis Tribunalas⁷¹. Taigi, galima teigti, kad nuo 1918 m. iki 1940 m.

⁶² VALIKONYTĖ, I.; LAZUTKA, S; ir GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001, p. 295.

⁶³ *Ibid.*, p. 299.

⁶⁴ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Pirmoji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1997, p. 21.

⁶⁵ ANDRIULIS, V., et. al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 192.

⁶⁶ JANULAITIS, A. *Vyriausiasis Lietuvos Tribunalas XVI-XVIII a.: jo atsiradimas, veikimas ir reikšmė Lietuvos gyvenime*. Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1927, p. 70-71 psl.

⁶⁷ MAKSIMAITIS, M. Lietuvos Vyriausiasis Tribunalas XX amžiuje. *Jurisprudencija*, 2014, t. 21(2), p. 454.

⁶⁸ ANDRIULIS, V., et. al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 428.

⁶⁹ NEKROŠIUS, V. Profesorius E. Vaskovskis apie civilinio proceso tikslus ir principus. *Teisė*, 2017, t. 102, p. 13.

⁷⁰ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 55.

⁷¹ ANDRIULIS, V.; MOCKEVIČIUS, R.; ir VALECKAITĖ, V. *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918 02 16 – 1940 06 15)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1996, p. 26.

Lietuvoje taikytas liberalusis civilinis procesas⁷². 1934 m. buvo pakeisti Rusijos CTĮ 82 bei 82¹ straipsniai, įtvirtinant teismo pareigą rūpintis bylos aplinkybių išsamiu nagrinėjimu ir išaiškinimu, reikalaujant iš proceso šalių įrodymų bei kitų bylos aplinkybių.⁷³ Remiantis V. Mačio knyga, kurioje nagrinėjami civilinio proceso teisės ypatumai, ypatingoji teisena buvo žinoma kaip apsaugos teisena. Ši teisena buvo skirstoma į dvi bylų rūšis: pirmoji bylų rūšis buvo įpėdinių turto apsaugojimas, įpėdinio teisių pripažinimas, vaikų įteisinimas bei išūnijimas. Šiose bylose nebūdavo kreipiamas reikalavimas į kitus asmenis, todėl jose nebūdavo nei ieškovo, nei atsakovo. Antrajai bylų rūšiai priklausė bylos dėl asmens pripažinimo dingusiu, dėl paveldėto turto padalinimo bei dėl turto dalies atskyrimo našlei ar našliui. Tokiose bylose jau buvo kreipiamas reikalavimas į kitą asmenį⁷⁴. Teismas galėjo imtis iniciatyvos bylos pradėjimui, net kai nebūdavo gautas asmens prašymas ją nagrinėti, pavyzdžiui, turto savininkui mirus arba dėl asmens pripažinimo dingusiu⁷⁵. Pažymėtina, kad buvo nagrinėjamos tik įstatyme nurodytos bylos, taigi, sąrašas buvo baigtinis⁷⁶.

Tarpukario Lietuvoje ne ginčo teisena buvo reguliuojama CTĮ ketvirtoje knygoje (1401-1460⁶¹ straipsniai)⁷⁷ ir jos pavadinimas buvo apsaugos teisena. Šioje knygoje apsaugos teisenos institutas buvo suskirstytas į vienuolika dalių. Pirmojoje dalyje buvo nagrinėjama mirusio asmens įpėdinio šaukimo ir jo turto apsaugojimo tvarka, antrojoje dalyje - palikimo padalijimo tvarka, trečiojoje - įvesdinimas valdyti nekilnojamąjį turtą. Ketvirtoji dalis buvo skirta gimininio turto atpirkimui, o penktoji dalis – nežinia kur dingusių asmenų patikrinimui. Šeštojoje dalyje buvo reglamentuojamas vaikų įteisinimas, septintoje dalyje apibrėžta įvaikinimo procedūrų tvarka, o aštuntoje dalyje – globos paskyrimas kaimiečiams. Devintoje dalyje aprašytas pasižadėjimo objekto įnešimas į teismo depozitą bei jo pardavimas varžytinėse, dešimtoje dalyje – įgaliojimo naikinimas, ir vienuoliktoje dalyje – vaikų įrašymas į metrikų knygas⁷⁸.

Pažymėtina, kad 1940 m. Lietuvoje pradėjo galioti Tarybų Socialistinės Respublikos Sąjungos teisės aktai. Taigi, Lietuvoje nuo 1918 m iki 1940 m. buvo liberalusis civilinis procesas, pasireiškęs šalių vadovavimu procesui, o nuo 1940 m. iki 1994 m. vyravo socialistinis civilinio proceso modelis. Šis modelis reiškė, kad buvo

⁷² NEKROŠIUS, V. Naujasis civilinio proceso kodeksas ir bendrojo proceso pirmosios instancijos teisme reformos pagrindiniai bruožai. *Teisė*, 2002, t. 44, p. 102.

⁷³ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 56.

⁷⁴ MAČYS, V. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924, p. 365-366.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 366.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 365.

⁷⁷ BUTKYŠ, Č. *Civilinės teisenos įstatymas : su visais pakeitimais ir papildymais ir su vyr. tribunolo bei rusų senato aiškinimais*. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938, p. 730-777.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 730-777.

pripažįstamas aktyvesnis teismo vaidmuo, atsakomybės padalijimas šalims ir teismui bei įtvirtinti proceso ekonomiškumo, koncentruotumo principai⁷⁹.

Besikeičiant gyvenimo sąlygoms reikėjo pokyčių ir teisėkūroje, todėl 1964 m. Lietuvoje įsigaliojo Tarybų Sąjungos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau – TSR CPK). Tarybinėje civilinio proceso teisėje buvo pateiktas ypatingosios teisenos instituto tikslas - neapibrėžtos asmens teisinės padėties panaikinimas bei galimų pažeidimų atsiradimo užkirtimas ateityje⁸⁰. TSR CPK įtvirtino ieškininę, bylų, kylančių iš administracinių teisinių santykių bei ne ginčo – ypatingąją teiseną⁸¹. Ypatingosios teisenos bylos buvo nagrinėjamos remiantis bendrosiomis proceso taisyklėmis, išskyrus numatytas išimtis įstatymuose (TSR CPK 1 straipsnis)⁸². Jei kildavo ginčas dėl teisės, byla nagrinėjant ypatingosios teisenos tvarka, kuris nagrinėtinas pagal tuo laikotarpiu vadintą ieškininės teisenos tvarką, pareiškimą teismas turėdavo palikti nenagrinėtą, o suinteresuoti asmenys turėdavo teisę pareikšti ieškinį bendrais pagrindais (TSR CPK 271 straipsnis)⁸³. Taigi, ypatingosios teisenos bylos buvo analizuojamos pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles. Teisėjo įpareigojimas surinkti įrodymus, kurių nepateikė procese dalyvaujantys asmenys, buvo taikomas tik išimtiniais atvejais⁸⁴. Pažymėtina, kad nors ir ypatingosios teisenos bylos tarybiniu laikotarpiu nagrinėtos pagal bendrąsias civilinio proceso taisykles, bet buvo ir ypatumų, pavyzdžiui, ypatingajai teisei nebuvo taikomi ieškinio, šalių, trečiųjų asmenų bei taikos sutarties institutai. Tačiau, nagrinėjant ne ginčo teisenos bylas buvo laikomasi dispozityvumo, rungimosi, žodiškumo, viešumo principų, kurie priskirtini ginčo teisei⁸⁵. Pasak V. Nekrošiaus, kai kilus ginčui, pareiškimas būdavo paliekamas nenagrinėtas, ir besikreipiantis į teismą asmuo turėdavo pateikti naują pareiškimą, remiantis ginčo teise, tokią situaciją prailgindavo bylos nagrinėjimo terminą⁸⁶. Todėl nagrinėjantis byla teismas negalėdavo išspręsti kilusio ginčo, kad pareiškėjui nereikėtų rašyti naujo procesinio dokumento. Be to, 1964 m. TSR CPK ypatingosios teisenos bylos buvo pagrįstos „sąrašo“ principu, tai reiškė, kad buvo nagrinėjamos tik tos bylos, kurios buvo nurodytos įstatymų leidėjo. Toks bylų sąrašas buvo įtvirtintas TSR CPK 270 straipsnyje. Visgi šis sąrašas, dėl sparčiai besikeičiančių

⁷⁹ NEKROŠIUS, V. Naujasis civilinio proceso kodeksas ir bendrojo proceso pirmosios instancijos teisme reformos pagrindiniai bruožai. *Teisė*, 2002, t. 44, p. 102-103.

⁸⁰ RASIMAVIČIUS, P., et. al. *Tarybinė civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1983, p. 180.

⁸¹ MAKSIMAITIS, M.; VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 282.

⁸² Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 1964-07-09, nr. 19-139.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37 (29), p. 46.

⁸⁵ *Ibid.*, p. 43.

⁸⁶ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 202.

gyvenimo sąlygų, buvo ne taip dažnai pildomas⁸⁷. Todėl įstatymų leidėjas buvo nenurodęs, kokiai teisei priklauso tokios sritys, kaip hipotekos bylų nagrinėjimo tvarka, reglamentuota Hipotekos įstatyme ir Kilnojamojo turto keitimo įstatyme, nors iš esmės tai buvo grynai ypatingosios teisenos instituto sritis. Taigi, ypatingajai teisei taikomų išimčių buvo per mažai, kadangi turėjo būti išplėsta teismo teisė pasirinkti bylos nagrinėjimo formą bei rinkti įrodymus, tuo pačiu apribojant viešumo bei dispozityvumo principus⁸⁸.

TSR CPK buvo ne kartą koreguotas ir galiojo iki 2002 m. vasario 28 d. Tačiau 1990 m. kovo 11 d. paskelbus Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimą, tapo svarbu reformuoti teisinę sistemą dėl pakitusios politinės bei ekonominės šalies padėties⁸⁹. Lietuvos teisės kodifikavimo pokyčiams trukdė carinės Rusijos ir Sovietų Sąjungos okupacijos, kurių metu Lietuvos teisė turėjo priimti centrinės valdžios primestas sąlygas, orientuotas į socialistinę ūkio sistemą, o naujų teisės normų kūrimas nebuvo lengvas⁹⁰. Taigi, atkurtoje Lietuvos valstybėje 1964 m. priimtas TSR CPK taikymas nebuvo veiksmingas bei tinkamas pasikeitusiems aplinkybėms šalyje. Todėl 2002 m. vasario 28 d. Seimas priėmė naują CPK, įsigaliojusį 2003 m. liepos 1 d. Šis kodeksas tapo pirmuoju Lietuvos CPK⁹¹. Išskiriami tikslai, dėl kurių buvo imtasi naujojo kodekso kūrimo: pažeistų materialinių subjektinių teisių gynimo procedūros įtvirtinimas bei naujų rinkų sąlygų įvedimas. Taip pat pabrėžiamas proceso operatyvumo principo, teismo nešališkumo užtikrinimas. Šiame kodekse pasirinktas socialinio civilinio proceso modelis, o būtent šio modelio esminis bruožas – aktyvus teisėjas. Taigi, įtvirtinama teismo pareiga rūpintis išsamiau bylos aplinkybių ištyrimu⁹². Pažymėtina, kad ypatingosios teisenos instituto performavimas buvo neišvengiamas. Pasak I. Žemkauskienės, turėjo būti peržiūrėtas sąrašas bylų, kurios yra nagrinėjamos ypatingąja teise, kadangi ne visos bylos buvo tinkamos spręsti pagal šį institutą, remiantis ginčo dėl teisės buvimu ar nebuvimu⁹³. Nagrinėjamosiose bylose kartais esminis dalykas būdavo ginčas dėl teisės, pavyzdžiui, skundai dėl notarų ir notarinius veiksmus atliekančių įstaigų įrašų neteisėtumo nustatymo; asmens

⁸⁷ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 202.

⁸⁸ *Ibid.*, p. 203.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 62.

⁹⁰ LANKAUSKAS, M. Teisės aktų kodifikavimo prielaidos Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2011, t. 4(74), p. 73.

⁹¹ NEKROŠIUS, V. Naujasis civilinio proceso kodeksas ir bendrojo proceso pirmosios instancijos teisme reformos pagrindiniai bruožai. *Teisė*, 2002, t. 44, p. 103.

⁹² 2001 m. rugpjūčio 13 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto, nr. IXP-926, [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. vasario 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.147584?jfwid=bnp209lqw>>.

⁹³ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingoji teisena naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 215.

pripažinimo ribotai veiksniais; faktų, kurie turi juridinę reikšmę, nustatymo. Kadangi iki CPK įsigaliojimo buvo priimta ginčo bei ypatingą teisena atriboti pagal ginčo dėl teisės buvimo ar nebuvimo kriterijų, tai remiantis tik šiuo pagrindiniu kriterijumi teisenų atribojimas tapo sudėtingas. Taip pat reikalavimas pareiškimą palikti nenagrinėtą tuo atveju, jei kildavo ginčas, reiškė dviejų procesų būtinumą, lemsiantį vėlesnį galutinio sprendimo priėmimą. Taigi, šie veiksniai lėmė ypatingosios teisenos koncepcijos keitimą⁹⁴.

Pažymėtina, kad iki 2003 m. ypatingosios teisenos institutas buvo grindžiamas dalyko teorija, tai reiškė, kad ypatingoji teisena buvo laikoma vienašale, skirta nagrinėti tik ne ginčo bylas. Tačiau 2003 m. įsigaliojus CPK, dalyko teoriją pakeitė tikslingumo teorija arba dar kitaip vadinama pozityvioji teorija, tai yra, ginčo dėl teisės buvimas ar nebuvimas nebuvo esminis ir lemiantis veiksnys priskiriant bylas ypatingajai teisei⁹⁵. Taigi, tikslingumo požymis reiškia, kad įstatymų leidėjas nusprendžia, kokius klausimus galima priskirti nagrinėti ypatingą teisena. Būtent CPK buvo įtvirtinti imperatyvumo bei inkviziciniai principai, sudarytos teisinės galimybės operatyviam procesui bei papildytas nebaigtinis ypatingosios teisenos bylų sąrašas⁹⁶. Be to, buvo panaikintas draudimas teismui nagrinėti bylas ypatingą teisena, jei kildavo ginčas dėl teisės⁹⁷. Taip pat įtvirtinti nauji ypatingosios teisenos principai, pavyzdžiui, oficialumo principas reiškė, kad bylos nagrinėjimas galėdavo prasidėti ne tik suinteresuotiems asmenims padavus pareiškimą, bet ir teismo iniciatyva, o inkvizicinis principas įtvirtino teismo pareigą išsiaiškinti visas bylos aplinkybes⁹⁸. Pažymėtina, kad buvo papildytas ypatingosios teisenos bylų sąrašas šiomis naujomis bylomis: dėl nepilnamečio pripažinimo veiksniais; dėl globos ir rūpybos; dėl daiktinių teisių, išskyrus bylas, nagrinėjamas pagal ginčo teisenos taisykles; taip pat dėl hipotekos (kilnojamojo turto įkeitimo) teisinių santykių; dėl teismo leidimų išdavimo bei dėl šeimos teisinių santykių, išskyrus bylas, nagrinėjamas ginčo teisenos tvarka. Buvo ir tokių nuomonių, kad bylos, kuriose būdavo sprendžiami skundai dėl notarų veiksmų ar civilinės metrikacijos įrašų neteisingumo nustatymo, turėtų būti priskiriamos prie ginčo teisenos. Todėl buvo siūloma, kad rengiant naująjį įstatymo projektą, reikėtų nepalikti

⁹⁴ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingoji teisena naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 216

⁹⁵ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37 (29), p. 43.

⁹⁶ *Ibid.*, p. 45.

⁹⁷ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 364.

⁹⁸ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37 (29), p. 46.

ypatingoje teisenoje tokių bylų, kai nagrinėjamas ginčas dėl teisės, o jas spręsti pagal ginčo teisenos taisykles⁹⁹.

Taigi, nuo 2003 m. CPK buvo įtvirtina germaniškoji ypatingosios teisenos koncepcija, kurioje ginčo dėl teisės buvimas ar nebuvimas nebuvo esminis dalykas. Reikšmingas tapo priskiriamų bylų pobūdis. Taip pat neteko galios Hipotekos ir Kilnojamojo turto įkeitimo įstatymai, kadangi jie buvo įrašyti į ypatingosios teisenos bylų sąrašą bei buvo įtvirtintas aktyvaus teisėjo statusas¹⁰⁰.

1.3. Ypatingosios teisenos esminiai bruožai užsienio valstybėse

Nagrinėjant ypatingosios teisenos raidą Lietuvoje galima atkreipti dėmesį, kad didelę įtaką šio instituto atsiradimui bei esminių bruožų susiformavimui padarė kitų valstybių teisinės sistemos. Todėl šiame skyriuje bus nagrinėjami pagrindiniai ypatingosios teisenos bruožai užsienio valstybėse.

Ypatingoji teisena išsivystė iš senųjų romėnų laikų į unikalią teisinių taisyklių ir koncepcijų sritį. Priklausomai nuo šalies, ypatingosios teisenos teisinis reguliavimas gali būti priskirtas materialinės, procesinės, viešosios ar privatinės teisės sričiai. Šių posistemių „sankryžoje“ esanti ypatingoji teisena suderina privatų ir viešąjį interesą teisėje. Taigi ji yra glaudžiai susijusi su socialinės apsaugos įstatymais, imperatyviomis civilinės teisės ir šeimos teisės normomis. Pažymėtina, kad ypatingosios teisenos bylos galėtų būti priskirtinos ne tik teisminėms, bet ir kitoms valdžios institucijoms. Daugelyje užsienio teisės sistemų ypatingosios teisenos sąvoka apima šias teisinio reguliavimo sritis: teismo veiklą, susijusią su civilinių bylų nagrinėjimu ir galutiniu sprendimu, taip pat notarų veiklą, susijusią su teisinės reikšmės aplinkybių patvirtinimu bei registracijos, susijusios su faktų ir teisinės padėties, įforminimu¹⁰¹.

Galima pažymėti, kad pasaulyje yra nustatyti trys pagrindiniai ypatingosios teisenos reguliavimo būdai:

- 1) Ypatingosios teisenos arba dar kitaip apibūdinamos kaip „savanoriškos jurisdikcijos“ (angl. *voluntary jurisdiction*) bylų nagrinėjimo taisyklės numatytos CPK, kurių bendrosios nuostatos taikomos nagrinėjant tiek ginčo, tiek ne ginčo atvejus (Argentina, Brazilija, Venesuela, Italija, Rusija, Suomija, Prancūzija,

⁹⁹ MIKELĖNAS, V. *Civilinio proceso teisė*. Antroji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1997, p. 176.

¹⁰⁰ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingoji teisena naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 216-220.

¹⁰¹ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 11.

Lietuva). Ši tradicija dažniausiai būdinga Romos teisės sistemai priklausančioms šalims ir Sovietų Sąjungos teisinės sistemos paveiktoms šalims.

- 2) Ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo taisyklės yra nustatytos atskirame įstatyme, konkrečiai reglamentuojančiame šią sritį (Vokietija, Austrija, Slovėnija, Švedija).
- 3) Ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo taisyklės numatytos įvairiuose pramonės šakos įstatymuose ir nėra jokių bendrųjų nuostatų (Vengrija)¹⁰².

Pavyzdžiui, 2015 m. Ispanijoje buvo priimtas naujas ypatingosios teisenos įstatymas. Taip pat reformomis Ispanijoje ir Prancūzijoje siekiama palengvinti teisminę sistemą, kurioje nėra ginčų. Pavyzdžiui, Prancūzijoje planuojama perduoti abipusiu sutuoktinių susitarimu santuokos nutraukimo bylas notarų kompetencijai. Rusijoje taip pat aptariami pasiūlymai, susiję su neteisminių institucijų įgaliojimu nagrinėti bylas, kuriose nėra ginčų¹⁰³.

Yra teigiama, kad Prancūzijoje ginčo nebuvimas yra būtina ypatingosios teisenos procedūros sąlyga, kas leidžia ją atskirti nuo ginčo teisenos instituto. Tačiau, pasak Prancūzijos mokslininkų, šią sąlygą reiktų pakeisti bei papildyti. Ypatingoji teisena (pranc. - *jurisdikcijos gracieuse*) yra apibrėžta Prancūzijos civilinio proceso kodekso 25-29, 60-62 bei 797-800 straipsniuose¹⁰⁴, ir juose teigiama, kad teisėjas nustato aplinkybes, kai jam perduodamas pareiškimas, kuriame nėra ginčo, kadangi įstatymas įpareigoja teisumą tokią situaciją išnagrinėti. Taip pat įtvirtinta, kad teisėjas turi teisę be jokių formalumų išklausti asmenis, kurie gali jam suteikti reikalingos informacijos bei, kad teisėjas gali leisti turinčiai interesą šaliai susipažinti su bylos medžiaga. Teisės gynimo priemonės yra taikomos tokios pačios kaip ir ginčo teisenos byloms, pavyzdžiui, galima pateikti apeliacinį skundą¹⁰⁵. Pažymėtina, kad mokslinėje doktrinoje teigiama, kad vien tik ginčo nebuvimas kaip esminė sąlyga priskirtina ypatingajai teisei nėra pakankama. Taigi, iškilo tokia nuomonė, kad ne viskas, kas yra įvardinama kaip „ne ginčo teisenos požymis“, nebūtinai yra „neginčijama“¹⁰⁶.

Prancūzijoje 1944 m. liepos 15 d. netiesiogiai buvo numatyta ypatingosios teisenos samprata. Tai pirmas kartas, kai parlamentas apibrėžė šios teisenos institutą. Taigi, yra išskiriamos dvi teisenos: vienoje iš jų nėra „priešininko“ bei kylančio ginčo, o kitoje –

¹⁰² ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 12.

¹⁰³ *Ibid.*, p. 12.

¹⁰⁴ BENDJOUYA, G. *La procedure civile*. Le droit en plus: Presses universitaires de Grenoble, 1995, p. 102-103.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 102-103.

¹⁰⁶ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 85-86.

pagrindas yra ginčas. Tačiau, nepaisant kritikos, susijusios su ypatingosios teisenos apibrėžimu, 1944 m. liepos 15 d. įtvirtintas Prancūzijos įstatymas išlieka esminiu žingsniu link ypatingosios teisenos instituto kūrimo. Ypatingoji teisena yra apibūdinama kaip turinti prevencinį pobūdį ir padedanti užkirsti kelią ginčui, tai yra, vienašalė procedūra¹⁰⁷. Taip pat yra numatyta, kad prokuroras, siekdamas apginti viešąją tvarką įstatymų numatytais atvejais, gali įsikišti kaip bylos šalis arba jis gali pateikti savo nuomonę raštu. Teisėjas gali išklausyti visus žmones, kurių interesus gali paveikti jo sprendimas. Teisėjas savo sprendimą gali pagrįsti ir pareiškėjo nenurodytais faktais. Taigi, galima pažymėti, kad ypatingoji teisena Prancūzijos teisėje yra apibūdinama kaip išimtis, kadangi pagrindas civilinio proceso bylose yra ginčo teisena. Įprastai procesas prasideda nuo prašymo pateikimo. Būtent Prancūzijos teisinėje doktrinoje yra teigiama, kad ypatingoji teisena išsiskiria ginčo nebuvimu bei tuo pačiu teismine asmenų veiklos kontrole, kadangi teisinės institucijos kontroliuoja asmenų atliekamus veiksmus¹⁰⁸. Taip pat akcentuojama, kad ši teisena daugiausiai pasireiškia šeimos teisinių santykių srityje, pavyzdžiui santuokos nutraukimo pasekmių tvirtinimas ar kreipimasis dėl globos. Kadangi šioje teisenoje nėra ginčo, todėl joje nėra ieškovo bei atsakovo, be to, teisėjas nėra apribotas tik byloje nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis. Taip pat Prancūzijos civilinio proceso teisėje ypatingąją teisena siekiama apsaugoti konkrečius asmenis, pavyzdžiui, neveiksnius ar ribotai veiksnius. Galima teigti, kad šis sąrašas nėra išsamus¹⁰⁹. Dažniausiai pagrindinis vaidmuo sprendžiant ypatingosios teisenos bylas yra patikėtas teisėjui, tačiau yra manoma, kad tas pačias teises problemas taip pat galėtų išspręsti administracinės institucijos, tačiau Prancūzijoje yra numatytas tik teismo vaidmuo sprendžiant ypatingosios teisenos bylas¹¹⁰.

Pažymėtina, kad Prancūzijos teisinė sistema turėjo didelį poveikį Rusijos civilinio proceso kūrimuisi bei ypatingosios teisenos vystymuisi. Rusijos teisinėje doktrinoje ypatingajai teisei galinčios būti priskirtos bylų kategorijos paprastai yra nagrinėjamos įvairiose teisinėse srityse. Išskiriama civilinis ir arbitražo procesas, civilinė teisė, administracinė teisė bei notarų sistema. Taip pat apibrėžiama ypatingosios teisenos paskirtis - atlikti privačios teisės „sąžinės“ vaidmenį, kuris dažnai sutelktas į privatų interesą, neatsižvelgiant į vienodai svarbius tam tikrų socialinių grupių interesus ar visos visuomenės interesus. Taigi, kaip ir Prancūzijos civilinio proceso teisėje, Rusijoje

¹⁰⁷ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 85-88.

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 85-88.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 86-87.

¹¹⁰ BENDJOUYA, G. *La procedure civile*. Le droit en plus: Presses universitaires de Grenoble, 1995, p. 103.

ypatingoji teiseną glaudžiai susijusi su socialinės apsaugos įstatymu, imperatyviomis civilinės, šeimos teisės normomis, tačiau yra ne tik teismų, bet ir kitų valstybės administravimo institucijų klausimas¹¹¹.

Į ypatingosios teisenos koncepciją yra įtraukiamos trys svarbiausios teisinio reguliavimo sritys: teismo veikla, vykdoma nagrinėjant civilines bylas bei notarų institucijų veikla, susijusi su neginčijamų teisių ir faktų nustatymu. Rusijoje tai yra atskira sritis, vadinama „notarine teise ir procesu“, sudaranti atskirą teisinio reguliavimo sritį. Taip pat registracijos veikla, kuri reguliuoja juridinių faktų nustatymą. Platesnės tokios registracijos veiklos formos yra juridinių asmenų, teisės į nekilnojamąjį turtą registravimas ir priežiūra. Galima pažymėti, kad ypatingosios teisenos instituto raida Rusijoje yra siejama su XI a. XVI a. atsirado ypatingosios teisenos forma - registracija įsakymų knygoje, pavyzdžiui, žirgo ženklimas geležimi. Taigi, šiame laikotarpyje atsirado asmenys, kurie teikė paslaugas, susijusias su įvairių privačių veiksmų sudarymu prekybos zonose. Rusijos ypatingosios teisenos vystymasis prasidėjo 1866 m., kai buvo priimta Civilinių bylų chartijos IV knyga, reglamentuojanti bylų nagrinėjimą procese, „apsaugos srityje“. Taip pat buvo priimtas reglamentas dėl notarų funkcijų. Su šia data daugelis Rusijos teisininkų susieja ypatingosios teisenos atsiradimą Rusijos civiliniame procese. Atsižvelgiant į poreikį sisteminti ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo tvarką, nuo 1907 m. buvo sukurtas naujas įstatymo projektas - Apsauginių bylų chartija, susijusi su ne ginčo bylų nagrinėjimu¹¹². Šis teisės aktas turėjo būti reglamentuojamas atskirame įstatyme kaip ir Austrijoje bei Vokietijoje, tačiau ši reforma nebuvo įgyvendinta. Sovietmečiu visos ypatingosios teisenos sudedamosios dalys buvo reguliuojamos atskirai: ne ginčo teisei priskiriamos bylos buvo reglamentuojamos kaip CPK sudėtinė dalis, valstybinė notarų sistema - kaip institucija, įtraukta į vykdomosios valdžios sistemą, bet skirta vykdyti civilinės teisės apsaugos funkcijas, o civilinės registracijos institucijos nuo 1917 m. - kaip nuolatinė administracinė institucija. Reikia atkreipti dėmesį į svarbią sovietmečio teisės aktų naujovę, kuri labai paveikė civilinio proceso doktriną, tai yra naujos bylų kategorijos atsiradimas – juridinių faktų nustatymas. Ši bylų kategorija sovietmečio teisėje pasirodė jau 1918 m. Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – RSFSR) III dalyje buvo 8 skyriai, reglamentuojantys „specialias procedūras“. XX skyriuje buvo 3 straipsniai¹¹³, iš kurių tik dvi buvo bendros taisyklės visoms „specialioms procedūroms“. Pagal RSFSR CPK 191

¹¹¹ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 41-44.

¹¹² *Ibid.*, p. 42-46.

¹¹³ *Ibid.*, p. 41-43.

straipsni, bylos buvo susijusios su mirusiojo palikta nuosavybe, arbitražo dokumentais, teismo nutarimais dėl teisės aktų išdavimo, santuokos nutraukimu, dėl atleidimo iš religinės tarnybos arba skundai dėl notarų veiksmų. 1923 m. RSFSR CPK pirmą kartą įvedė teisminių ginčų ir specialių (ne ginčo) bylų skirstymo kriterijų - ginčo nebuvimą. Kilus ginčui, teismas turėjo nutraukti bylą ir leisti šalims kreiptis ginčo teisenos tvarka į teismą. 1993 m. Rusijoje buvo įgyvendinta notarinė reforma, ir nors notariai turi valstybės įgaliojimus, jie nėra laikomi valstybės tarnautojais. Taigi, kaip ir sovietmečiu, notarų veikla buvo atskirta nuo kitų ypatingosios teisenos elementų (civilinės registracijos ir teisių į nekilnojamąjį turtą registravimo sistemos). Pažymėtina, kad Rusijos registracijos sistema yra administracinė, nes valstybės registrą tvarko specializuota institucija¹¹⁴.

Rusijos teisinėje sistemoje ypatingosios teisenos bylos patenka ne tik į teismų kompetenciją, bet ir kitų institucijų veiklą, kurioms pavesta atlikti civilinės teisės apsauginę funkciją, pavyzdžiui, notariai. Be to, ypatingosios teisenos institutas Rusijoje apima specializuotas tarnybas - registracijos institucijas, atliekančias juridinių asmenų registravimą, ir valdžios institucijas, registruojančias teises į nekilnojamąjį turtą ir su juo susijusias operacijas¹¹⁵. Rusijos literatūroje nebuvo specialiai išnagrinėtas klausimas, susijęs su kompetencijos pasiskirstymo kriterijais nagrinėjant ypatingosios teisenos bylas tarp teismo ir ne teismo institucijų¹¹⁶. Yra žinoma, kad teismas nagrinėja sudėtingiausius atvejus. Tačiau, galima daryti išvadą, kad ypatingosios teisenos bylos iš esmės yra „kilnojamoms“, o tai reiškia, kad jos gali būti įtrauktos ir į kitų institucijų veiklą. Pažymėtina, kad Rusijoje apie 54,5 proc. teismų nagrinėjamų bylų yra bylos, susijusios su juridinės reikšmės turinčių faktų nustatymu. Ypatingosios teisenos pagrindiniai bruožai išliko nepakitę jau daugiau kaip 50 m. ir išlaiko sovietinio civilinio proceso ypatybes. Pažymėtina, kad yra siūlomi pakeitimai, kurie įtvirtintų aktyvesnį teismo vaidmenį bei atskirų bylų nagrinėjimo tvarką. Vis dėlto dėmesys turėtų būti skirtas teismų sistemos apkrovos sumažinimui. Pažymėtina, kad būtinybę priimti naują įstatymą dėl notarų veiklos siūlo patys notariai. Naujuoju įstatymu siekiama, kad Rusijoje faktiškai būtų sukurta lotyniška notarinė sistema, o notariai turėtų platesnes galimybes spręsti ypatingosios teisenos bylas. Taigi, galima pažymėti, kad pastebimas vieningos Rusijos ypatingosios teisenos koncepcijos trūkumas teorijoje ir praktikoje. Planuojamus procesinės teisės pakeitimus, kuriais siekiama optimizuoti teismo veiklą ir sumažinti teisėjų bei teismo sistemos apkrovą, riboja teismo infrastruktūra. Tuo pačiu metu

¹¹⁴ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 58.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 48.

¹¹⁶ *Ibid.*, p. 55-65.

specialios procedūros, susijusios su teisių ir sąlygų registravimu, ne tik papildys viena kitą, bet ir bus naudingos ginčo teisenos byloms. Taigi, bendras ypatingosios teisenos instituto taikymas netiesiogiai, bet reikšmingai veikia teismų veiklą, nagrinėjant ginčo bylas bei bendrą teismų sistemos apkrovą¹¹⁷.

Pažymėtina, kad ypatingoji teiseną yra išplėtota ir Vokietijos teisinėje sistemoje. Naujasis ypatingąją teiseną apibrėžiantis įstatymas (toliau - FamFG) įsigaliojo 2009 m. rugsėjo 1 d. ir pakeitė prieš tai galiojusį „savanoriškos teisenos“ įstatymą (vok. *Gesetz über die Angelegenheiten der freiwillige Gerichtsbarkeit*). Šiuo teisės aktu Vokietijos įstatymų leidėjas siekė dviejų tikslų, tai yra, susisteminti ypatingosios teisenos instituto tvarką bei įtvirtinti vienodą šeimos teisių reglamentavimą. Pagal FamFG 111 straipsnį šeimos teisė susideda iš santuokos, vaikų globos, kilmės klausimų, įvaikinimo bei kitų sąlygų. Palyginti su įstatymu prieš reformą, šeimos bylų įvairovė buvo išplėsta įtraukiant kilmės klausimus, įvaikinimo reikalus, sąlygas, susijusias su apsauga nuo smurto ir kitais šeimos klausimais¹¹⁸. Tačiau FamFG 121–270 straipsniuose yra daug specialių nuostatų dėl atskirų šeimos bylų rūšių. Taigi, šeimos teisė gali būti suskirstyta į tris tipus: santuokos, ginčo ir ne ginčo klausimai. Būtent šio įstatymo tikslas - iš esmės pertvarkyti šeimos teismo procesus, atitinkančius dalyvaujančių šalių poreikius. Pakeitimų pagrindiniai punktai yra šie: sprendimo dėl santuokos nutraukimo pasekmių bei procedūrų, susijusių su globa, pagreitinimas. Be to, buvo atsisakyta Globos teismo. Jo pareigos buvo paskirstytos Šeimos teismui ir naujai įsteigtam Priežiūros teismui. Pastarasis atsako už vaiko priežiūros laikymąsi ir tvarką. Be to, ypatingosios teisenos objektas yra globos, žemės, laivybos, turto, asociacijų registro reikalai, gyvenamojo turto klausimai¹¹⁹. Daugeliu atvejų „savanoriškos teisenos“ sprendimams įtaką daro ir notariai, pavyzdžiui, prašymo dėl paveldėjimo ar įvaikinimo atveju. Pažymėtina, kad Vokietijos ypatingosios teisenos koncepcija bei reguliavimas skiriasi nuo Lietuvos teisinės sistemos, tuo, kad Vokietijoje ypatingoji teiseną išskirta atskirame įstatyme, o Lietuvoje ši teiseną įtvirtinta CPK. Be to, yra specialios taisyklės, kurios taikomos atskiroms sritims, pavyzdžiui, žemės registro procedūros. Taip pat išskiriama notarų reikšmė ir dalyvavimas sprendžiant ypatingosios teisenos bylas, todėl koncentruojamasi ne tik į teismo kompetenciją šioje teisenoje¹²⁰. Pažymėtina, kad dalis bylų nagrinėjimo pavestos ir

¹¹⁷ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 112-113.

¹¹⁸ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/BJNR258700008.html>>.

¹¹⁹ HABSCHEID, J. W. *Freiwillige Gerichtsbarkeit*. München: C. H. Beck, 1983, p. 33.

¹²⁰ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 113-114.

specialiam pareigūnui (vok. *der Rechtspfleger*)¹²¹. Vokietijos teisėje yra išskiriami principai, kurie yra taikomi ypatingajai teisenai. Vienas iš tokių principų yra apibūdinamas kaip procedūros kontrolė, kuris reiškia, kad teismas inicijuoja bylos nagrinėjimą savo iniciatyva. Taip pat įtvirtintas nekilnojamųjų objektų teisių registravimas. Vokietijos nekilnojamojo turto teisė reglamentuoja šias taisykles, kad kiekvienas žemės sklypas, laikomas privačia nuosavybe, turi atskirą įrašą registre bei gali būti užregistruoti keli to pačio savininko sklypai¹²².

Pažymėtina, kad Italijos civilinio proceso kodekse ypatingoji teiseną yra taip pat taikoma su šeimos teise susijusiems klausimams. Teisingumo ministerija paaiškino, kad pirminė kodekso rengėjų idėja - tai yra sutelkti į vieną teisės aktą visas teisės normas, tačiau būtent todėl tapo sunku aiškiai suskirstyti ginčo ir ne ginčo atvejus. Galima pažymėti, kad teisėjas gali pareikalauti pateikti bet kokio pobūdžio įrodymus, nes atitinkamo kodekso straipsnio formulotė aiškinama taip, kad teisėjui suteikiama teisė būti aktyviam įrodymų rinkimo stadijoje. Būtent Italijos ypatingajai teisenai yra priskirtos nemokumo procedūros, kaip antai nemokumo paskelbimas, susitarimo dėl skolos panaikinimo patvirtinimas, taip pat santuokos nutraukimo ar mirties fakto įtvirtinimas ir kitos sritys¹²³. Pastaraisiais dešimtmečiais Italijos civilinis procesas buvo koreguotas ne kartą, siekiant išspręsti sunkiausią ir ilgalaikę teisingumo sistemos problemą, tai yra, pernelyg ilgą proceso trukmę. Visgi, sunku numatyti, ar artimiausioje ateityje Italijos teisės aktų leidėjai daugiau dėmesio skirs ypatingajai teisenai, kad būtų nustatytos vienodos ir nuoseklios taisyklės¹²⁴.

Galima pažymėti, kad ne tik Italijoje, bet ir Ispanijoje ypatingoji teiseną yra skirstoma taip pat į šeimos teisei priskiriamus procesus - santuokos nutraukimas, nepilnamečių emancipacija, be to svarstomi tokie klausimai kaip auditoriaus paskyrimas įmonės likvidavimo metu. 2006 m. birželio mėn. Teisingumo ministerija pristatė naują projektą, kuriame buvo nuspręsta, kad galima perduoti kai kuriuos klausimus nagrinėti notarams. Iš tiesų, įpėdinių paveldėjimas bei testamentai buvo išimtinai notarų sprendžiamos situacijos. Tačiau bylos, susijusios su šeimos klausimais buvo laikomos išimtinėmis teismo procedūromis. Taigi, ypatingosios teisenos instituto įstatymo projektas skirtas palengvinti ir pagreitinti asmens teisių ir civilinių bei komercinių bylų apsaugą ir

¹²¹ NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teiseną civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teiseną ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 50.

¹²² BASSENGE, P.; HERBST, G. *Gesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit. Rechtspflegergesetz*: kommentar. Heidelberg: Müller, 1990, p. 12.

¹²³ *Ibid.*, p. 5.

¹²⁴ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 133-136.

garantijas. Struktūra buvo tokia: ypatingosios teisenos proceso administravimas, šeimos bylų nagrinėjimas, nekilnojamojo turto bylos, paveldėjimas, jūrų teisė. Pasak Ispanijos Senato, būtų tikslinga perduoti ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimą notarams ir kitiems asmenims, atliekantiems viešąsias funkcijas¹²⁵.

Taip pat Ispanijos teisinėje doktrinoje yra išskiriami ypatingosios teisenos pagrindiniai principai, pavyzdžiui, koncentruotumas, išklausymas, lygybė, tačiau galima išimtis, kai į procesą įsikiša prokuroras, kuris gina viešuosius interesus ir teisėtumo principą. Pats proceso inicijavimas gali vykti keliais būdais, pavyzdžiui, teismo iniciatyva, prokuroro kreipimusi, arba asmens prašymu. 2015 m. įvykusi ypatingosios teisenos reforma, kurios metu buvo įtvirtintas atskiras ypatingosios teisenos įstatymas išskyrė pagrindinį tikslą - piliečio interesą. Šiuo įstatymu buvo įtvirtinta ne tik teismo kompetencija spręsti ypatingosios teisenos bylas, bet ir apibrėžta notarų padėtis. Piliečių gebėjimas kreiptis į skirtingus specialistus gali būti aiškinamas tik kaip priemonė, kurią šis įstatymas suteikia jų teisėms užtikrinti. Tai garantuoja piliečiui, kad jam skiriamas dėmesys yra optimizuotas, nes jis gali įvertinti įvairias jam pasiūlytas galimybes ir pasirinkti tą, kuris geriausiai atitinka jo interesus¹²⁶. Taigi, kaip apibrėžta šio įstatymo preambulėje, jis suteikia piliečiams sistemingą, tvarkingą bylų reguliavimą, supaprastindamas procesą¹²⁷.

Suomijoje ir Švedijoje, ypatingoji teisena reguliuojama teismuose ir administracinėse institucijose. Kai kurios bylų rūšys, kurios anksčiau buvo įprastos ginčo byloms, buvo priskirtos ypatingajai teisenai. Tokie pavyzdžiai yra santuokos nutraukimo bylos su jų antriniais reikalavimais ir procedūromis, kai asmuo yra paskelbtas neveiksniu. Tačiau tuo pačiu metu daugelis registracijos klausimų, kurie anksčiau vyko teismuose, buvo perkelti į administracines institucijas. Pažymėtina, kad Suomijoje ypatingoji teisena yra įtvirtinta CPK 8 skyriuje, o Švedijoje atskirame ypatingosios teisenos įstatyme. Švedijoje 2011 m. daugelis ypatingajai teisenai priskirtų bylų buvo perkeltos iš apylinkės teismų į administracinių institucijų kompetenciją. Idėja buvo tokia, kad teismai turėtų sutelkti dėmesį į sudėtingesnių sprendimų priėmimą, o kitos institucijos turėtų rūpintis administraciniais klausimais¹²⁸. Ypatingosios teisenos prigimtis skiriasi Suomijos teisės doktrinoje. Kai kurie mokslininkai mano, kad šios teisenos institutas priskirtinas prie

¹²⁵ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 143-150.

¹²⁶ 2015 m. liepos 23 d. Ley 15/2015, de 2 de julio, de la Jurisdicción Voluntaria [interkatyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-7391>>.

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 171-177.

administracijos srities, o kiti mano, kad tai tik civilinio proceso dalis. Švedijoje šeimos teisės klausimai dažniausiai nagrinėjami kaip civilinio proceso dalis, o Suomijoje su šeimos teise susiję klausimai nagrinėjami kaip ne ginčo bylos, pavyzdžiui, santuokos nutraukimas, taip pat Suomijoje daugiausia ypatingosios teisenos bylų sudaro santuokos nutraukimo atvejai (įskaitant vaikų globą bei išlaikymą). Ypatingosios teisenos bylos dažniausiai yra sprendžiamos tik vieno teisėjo, išskyrus išimtinus atvejus, kai nagrinėja trys teisėjai. Taip pat tiek Švedijoje, tiek Suomijoje įprastai ypatingosios teisenos procedūra yra rašytinė, tačiau gali būti ir žodinė, jeigu to paprašo pareiškėjas ir teismas nusprendžia, kad tai prisidės prie operatyvesnio bylos nagrinėjimo¹²⁹.

Pažymėtina, kad Austrijos teisinėje sistemoje ypatingoji teisena yra reglamentuojama atskirame įstatyme kaip ir Vokietijos teisėje. Svarbu išskirti faktą, kad Austrijos civilinio proceso teisė turėjo didelę įtaką Lietuvos civilinio proceso vystymuisi bei ypatingosios teisenos koncepcijai. Tiek Vokietijoje, tiek Austrijoje ypatingosios teisenos koncepcija yra panaši¹³⁰. Ypatingosios teisenos tvarka yra įtvirtinta 1854 m. atskirame ypatingosios teisenos įstatyme - *Gesetz uber das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten ausser Streitsachen* (toliau – AussStrG). Vėliau buvo atlikta šio įstatymo reforma. Vienas iš svarbiausių principų, kuriuo vadovaujasi Austrijos teisinė sistema sprendžiant ypatingosios teisenos bylas yra teismo galimybė inicijuoti tam tikros rūšies bylas savo iniciatyva. Tai taikoma tam tikroms procedūroms, susijusioms su tėvyste, pavyzdžiui, pavedimas rūpintis vaiko gerove ar priežiūros nutraukimas, taip pat advokato paskyrimas neįgaliesiems, psichikos ligų veiksnys nustatinėjant neveiksnumą, procedūros po asmens mirties (testamentas). Taip pat įtvirtintas teisės būti išklausytam principas. Be to, yra teigiama, kad tiek pareiškėjo, tiek teismo iniciatyva garantuoja proceso tikslumą¹³¹. Pažymėtina, kad ypatingosios teisenos įstatyme yra numatoma bendra nuoroda į civilinio proceso kodeksą, kuriame teigiama, kad, jei nenurodyta kitaip, turėtų būti taikomos civilinio proceso kodekso taisyklės. Pažymėtina, kad išlaikomas faktų rinkimo principas, tačiau šalys privalo bendradarbiauti. Pats įstatymas yra skirstomas į santuokos, vaikų globos klausimus, testamentą procedūras, notaro

¹²⁹ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 179-184.

¹³⁰ NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teisena civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teisena ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 48.

¹³¹ Ypatingosios teisenos projekto problemos ir tikslai. Probleme und Ziel des Vorhabens. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXII/I/I_00224/fnameorig_008727.html>.

tvirtinamas sutartis. Taip pat įtvirtintas Šeimos teismas, kuris gina vaikų interesus (AusstrG 106 a straipsnis)¹³².

Be to, galima pažymėti, kad Vengrijoje ypatingosios teisenos procedūras reglamentuojančių teisės aktų skaičius yra apie 60¹³³. Taigi, Vengrijoje nėra išskirtas atskiras, ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo tvarką reglamentuojantis įstatymas kaip Austrijoje ar Vokietijoje.

Apibendrinant galima teigti, kad ypatingoji teisena įvairiose valstybėse yra reglamentuojama skirtingai, tai yra, vienoje valstybėse, kaip Rusijoje ar Prancūzijoje ypatingoji teisena įtvirtinta civilinio proceso kodekse, o kitose valstybėse, pavyzdžiui, Austrijoje ar Vokietijoje atskirame įstatyme. Taip pat Vengrijoje ši teisena reglamentuojama ne viename teisės akte. Tačiau beveik visose valstybėse yra pastebimas bendras ypatingosios teisenos bruožas – aktyvus teisėjo vaidmuo bei svarbių visai visuomenei klausimų nagrinėjimas, tai yra, šeimos, globos, testamentų procedūrų klausimai.

¹³² Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003047>>.

¹³³ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 14-15.

II. YPATINGOSIOS TEISENOS SANTYKIS SU GINČO TEISENA

2.1. Ginčo teisenos ir ypatingosios teisenos skirtumai

Lietuvos civilinio proceso teisėje yra skiriamos dvi teisenos: ypatingoji ir ginčo teisena, todėl yra svarbu išsiaiškinti jų esminius skirtumus. Šių teisenų kilmė yra siejama su senaisiais Romos laikais. Taigi, jų išskyrimas yra žinomas iš įvairių teisės aktų, kurie buvo taikomi skirtingais istoriniais laikotarpiais.

Ypatingosios teisenos kaip savarankiško instituto susiformavimą lėmė viešasis interesas, reiškiantis tam tikrų sąlygų kruopštų išnagrinėjimą, tuo pačiu nesuvaržant teismo funkcijų dalyvaujančių procese dalyvių veiksmams¹³⁴. Ypatingosios teisenos uždaviniai yra tinkamų sąlygų nustatymas, siekiant įgyvendinti materialinę teisę, netiesioginis dalyvavimas sudarant sandorius, pavyzdžiui, tokiose bylose kaip hipotekos teisinių santykių sritis, civilinio teisinio veiksnio įtvirtinimo ir atėmimo ar ribojimo situacijų išsprendimas, taip pat bylose dėl globos ar rūpybos rūpinimasis asmenimis, pagalbos suteikimas nutraukiant teisinius santykius, tai yra, teismo leidimai bei paveldėjimo sričiai priskirtinos bylos¹³⁵. Šie uždaviniai yra suformuoti tiek Vokietijos, tiek Austrijos ypatingosios teisenos koncepcijoje¹³⁶.

Pažymėtina, kad ginčo teisenoje yra nagrinėjamos bylos, pagal ieškovo pareikštą ieškinį. Tuo tarpu ypatingajai teisenai priskirtose bylose ieškinio nėra. Ypatingosios teisenos bylos yra iškkeliamos paduodant pareiškimą arba prašymą, taip pat, priklausomai nuo bylos pobūdžio, skundą, pavyzdžiui, bylos dėl antstolių veiksmų arba bylos dėl notaro veiksmų yra nagrinėjamos paduodant skundą¹³⁷. Ginčo teisena išsiskiria tuo, kad joje egzistuoja dvi šalys, turinčios priešingus interesus - ieškovas ir atsakovas, o ypatingoji teisena laikoma vienašalė, kurioje dalyvauja pareiškėjas ir suinteresuoti asmenys, kurie, nėra tie asmenys, į kuriuos tiesiogiai nukreiptas pareiškėjo reikalavimas, nors jų teisinis suinteresuotumas bylos baigtimi gali skirtis nuo pareiškėjo¹³⁸. Suinteresuoti asmenys gali būti įtraukti į bylos nagrinėjimą pareiškėjo arba teismo iniciatyva. Būtent ginčo teisena yra laikoma pagrindinė, kadangi ji nustato svarbiausias civiliniame procese taikomas taisykles. Galima teigti, kad ypatingoji teisena sudaro

¹³⁴ VĖBRAITĖ, V. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2008, t. 69, p. 114.

¹³⁵ VĖBRAITĖ, V. *Šalių sutaikymas civiliniame procese*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teis4 (OIS). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 42.

¹³⁶ NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teisena civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teisena ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 48.

¹³⁷ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003, t. 1, p. 50.

¹³⁸ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2013 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje J. T. dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo, Nr. 2S-612-464/2013.

specialias normas, taikomas nagrinėjant bylas, priskirtinas ypatingosios teisenos institutui¹³⁹. Tačiau ginčo teisenai yra taikomos ir tam tikros išimtys, kurios yra numatytos CPK 375-441 straipsniuose. Tokios išimtys yra taikomos visoms šeimos byloms, išskyrus, kai byla priskiriama nagrinėti ypatingąją teiseną. Prie išimčių priskiriami ir darbo bylų nagrinėjimo ypatumai, bylos dėl daikto valdymo pažeidimų, bylos dėl viešųjų pirkimų ir koncesijų suteikimo, bylos, susijusios su dokumentiniu procesu, bylos dėl teismo įsakymo išdavimo, ginčų dėl nedidelių sumų priteisimo bei grupės ieškinio bylų nagrinėjimas¹⁴⁰.

Ypatingoji teiseną nustato ir tam tikras ginčo teisenos išimtis. Sovietmečiu pagrindinis skiriamasis ypatingosios teisenos požymis buvo toks, kad joje nebuvo sprendžiamas ginčas dėl teisės bei nebuvo ginčo šalių¹⁴¹. Vis dėlto, remiantis tik šiais išskirtais bruožais nepakanka nustatyti atribojimą tarp ginčo teisenos ir ypatingosios teisenos. Ginčo nebuvimas negali būti laikomas esminiu ypatingosios teisenos bruožu, kadangi kai kuriose ypatingosios teisenos bylų kategorijose įstatymų leidėjas yra priskyres nagrinėti atvejus, kurių pagrindas yra būtent ginčas. Tokie pavyzdžiai yra: skundai dėl notarų ir notarinius veiksmus atliekančių įstaigų pareigūnų veiksmų arba bendrojo sutuoktinių turto padalinimas¹⁴², taip pat bylų dėl faktų, kurie turi juridinę reikšmę nagrinėjimas. Taigi, tokių bylų priskyrimas ypatingosios teisenos institutui lėmė tikslingumas, reiškiantis padidėjusį viešojo intereso buvimą¹⁴³. Todėl teigti, kad ypatingoje teisenoje niekada nekyla ginčas būtų neteisinga, nes kartais ir šioje teisenoje gali būti šalys, turinčios priešingus interesus¹⁴⁴. Ginčo bylų nagrinėjimas ypatingąją teiseną buvo įgyvendintas 2002 m., kai buvo priimtas naujasis CPK. Iki to laiko vyravo nuomonė, kad ypatingoji teiseną yra tik ne ginčo teiseną, todėl teismas atlieka tik apsauginę funkciją ir nesprendžia teisės gynimo problemų¹⁴⁵.

Teisės doktrinoje yra pateikiama teorija, kad bylinėjimasis kaip tradicinė ir pagrindinė civilinio proceso forma grindžiama idėja, kad pažeidimas jau padarytas ir nukentėjusi šalis, norinti apginti savo teises ir interesus, turi kreiptis į teismą. Tokiu atveju teismo veiksmai yra reakcija į egzistuojantį pažeidimą. Ypatingosios teisenos

¹³⁹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, t. 1, p. 50.

¹⁴⁰ *Ibid.*, p. 50.

¹⁴¹ ŽERUOLIS, J., et al. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1980, p. 203.

¹⁴² NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teiseną civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teiseną ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 48.

¹⁴³ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 360.

¹⁴⁴ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 600.

¹⁴⁵ *Ibid.*, p. 601.

institutas grindžiamas kitokia koncepcija. Teismo veikla ypatingosios teisenos procese yra aktyvi, siekiant užkirsti kelią būsimai žalai atsirasti. Ypatingosios teisenos institutas naudojamas lyg prevencinė priemonė, orientuota į ateityje galimai atsirandančius pažeidimus. Teigiama, kad daugiau dėmesio skiriama visuomenės interesų apsaugai ir visuomenės gerovei, taip pat daugiau vietos teisėjo diskrecijai. Vis dėlto, nors yra sprendžiami ne ginčo klausimai, pavyzdžiui, dingusių asmenų mirties patvirtinimas, vaikų gerovės klausimai, yra nemažai ir ginčo teisenai priskirtinų procedūrų, kurios iš tikrųjų nesiskiria nuo įprastinių civilinių bylų, dėl kurių sprendžiama bylinėjimosi metu, pavyzdžiui, bendros nuosavybės pasidalijimas ir savininkų santykių reguliavimas¹⁴⁶.

Kaip teigia Francas Kleinas: „ginčo teisenos, siauruoju požiūriu, esmė yra teisiniu keliu patikrinti ir galutinai patvirtinti vienos iš ginčo šalių reikalavimų teisėtumą ir pagrįstumą.“ Toks apibūdinimas reiškia, kad remiantis teisės aktais yra suteikiama šalims galimybė ginti savo pažeistas teises, o teismas yra įpareigotas išnagrinėti šalių pateiktus įrodymus bei argumentus¹⁴⁷. Ginčo teisenos vienas pagrindinių tikslų yra šalių sutaikymas. Išskirtas šalutinis šios teisenos tikslas yra bylos nagrinėjimas iš esmės, kuris taikomas tik tuo atveju, jei nepavyksta sutaikyti ginčo šalių¹⁴⁸. Tačiau ypatingosios teisenos esmė yra apibūdinama kaip privatinės teisės normų, kurios laikomos svarbiomis visuomenėje, administravimas¹⁴⁹. Galima teigti, kad ypatingoje teisenoje nėra taikos sutarties instituto¹⁵⁰. Tačiau taikinimo procedūra ypatingoje teisenoje taikoma tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui: esant notarų ar antstolių veiksams, santuokos nutraukimui abiejų sutuoktinių bendru sutikimu. Tokiais atvejais yra iškeliamas tikslas ne pašalinti kilusį konfliktą, o teisingai pritaikyti materialiosios teisės normas. Kadangi ypatingoje teisenoje dažniausiai nėra ginčo ir ieškovo bei atsakovo, o yra tik pareiškėjas, be to, dažnai bylos nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka, todėl tokia procedūra kaip taikinimas net negalėtų būti taikoma¹⁵¹.

Pažymėtina, kad teismas yra įpareigotas imtis sutaikinimo priemonių, pavyzdžiui, vienoje iš ypatingosios teisenos institutui priskirtų bylų kategorijos – santuokos

¹⁴⁶ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 77-79.

¹⁴⁷ NEKROŠIUS, V. Profesorius E. Vaskovskis apie civilinio proceso tikslus ir principus. *Teisė*, 2017, t. 102, p. 8.

¹⁴⁸ NEKROŠIUS, V. Civilinio proceso tikslai: nustatyti tiesą ar sutaikyti šalis? Iš *Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir Centrinėje Europoje*: mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p.16.

¹⁴⁹ *Ibid.*, p. 16.

¹⁵⁰ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 600.

¹⁵¹ KAVALIAUSKIENĖ, G. *Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2010, p. 74.

nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu¹⁵². Remiantis CPK 540 straipsnio 1 dalimi, tokias bylas teismas nagrinėja žodinio proceso tvarka, tačiau galima nagrinėti ir rašytinio proceso tvarka, jeigu tai nedarytų neigiamos įtakos šeimos santykių stabilumui ir vaikų bei sutuoktinių interesams. Tačiau problema, tokiu atveju yra ta, kad kai sutuoktiniai nėra kviečiami į teismo posėdį ir santuoka nutraukiama rašytinio proceso tvarka, yra sudėtinga aktyviais veiksmais pritaikyti taikinimo procedūrą. Todėl CPK 540 straipsnio 1 dalyje numatyta rašytinio proceso tvarka galėtų būti taikoma tuomet, kai nagrinėjamos santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio prašymu bylos. Tokiai situacijai esant, santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu bylos galėtų būti svarstomos tik žodinio proceso tvarka¹⁵³. Taigi, ypatingoji teiseną pasižymi viešuoju interesu bei privatinų teisės normų administravimu, todėl bylos dalyvių sutaukymas yra taikomas tik išimtiniais atvejais¹⁵⁴.

Teismas ypatingoje teisenoje atlieka kontrolės funkciją, tai yra, įsitikina, ar galima, esant tam tikroms aplinkybėms, kažką leisti bei konstatuoti. Todėl teismas šioje teisenoje tik nagrinėja prašymą, bet netaiko teisės gynimo metodų¹⁵⁵. Pažymėtina, kad ypatingoje teisenoje vyrauja tardymo proceso modelis, kai teisėjas turi savo iniciatyva išsiaiškinti bylos aplinkybes, siekiant priimti teisingą sprendimą (CPK 443 straipsnio 8 dalis)¹⁵⁶. Tai reiškia, kad teismas gali savarankiškai aiškintis aplinkybes, kurių nėra nurodęs besikreipiantis asmuo.

Ginčo teisenos normos yra taikomos sprendžiant bylas ypatingąja teiseną, jeigu CPK V dalyje nėra numatyta tam tikrų išimčių ir tokių normų taikymas neprieštarautų ypatingosios teisenos esmei. Remiantis šiomis sąlygomis yra skiriamos trys ginčo teisenos formos. Pirmoji rūšis yra normos, kurios negali būti priskirtos ypatingajai teisenai, kadangi šios normos įtvirtina esminį ginčo teisenos funkcionavimą, tai yra, normos, kurios nustato trečiųjų asmenų, bendrininkavimo ar priešinio pareiškimo teisinius santykius. Antroji grupė sudaryta iš normų, kurios tik dalinai gali būti taikomos sprendžiant bylos aplinkybes ypatingąja teiseną¹⁵⁷. Prie šios kategorijos priskiriamos normos, įtvirtinančios bylos nagrinėjimo atidėjimą ar sustabdymą. Trečioji normų rūšis

¹⁵² VĖBRAITĖ, V. Šalių sutaukymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2008, t. 69, p. 114.

¹⁵³ *Ibid.*, p.114.

¹⁵⁴ NEKROŠIUS, V. Civilinio proceso tikslai: nustatyti tiesą ar sutaukinti šalis? Iš *Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir Centrinėje Europoje*: mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p.16.

¹⁵⁵ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 601.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

¹⁵⁷ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 375.

yra tokios normos, kurios taikomos visa apimtimi nagrinėjant bylas ypatingą teisena. Šiuo atveju skirtumo tarp teisenų nėra ir prie tokios kategorijos galima priskirti bendrąsias normas, kurios numato tam tikrus procesinius veiksmus, pavyzdžiui, procesinių dokumentų įteikimas, procesiniai terminai ar teismo posėdžiai¹⁵⁸.

Bylos, kurios yra nagrinėjamos ypatingą teisena taip pat gali būti suskirstytos į dvi grupes. Viena grupė sudaryta iš nedispozityvių bylų, pavyzdžiui, bylos dėl asmens pripažinimo nežinia kur esančiu, paskelbimo mirusiu, dėl asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi. Kita grupė yra dispozityvios ne ginčo bylos, tai yra, dėl juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo¹⁵⁹. Tokios bylos dar gali būti skirstomos į visiškai ginčo bylas, kaip antai, bylos dėl valdymo fakto patvirtinimo bei į tokias bylas, kurių pagrindas yra ginčas. Tačiau yra abejojama dėl antrosios grupės dispozityvių bylų, nes esant ginčui, tokios bylos beveik nesiskiria nuo ginčo teisenos bylų¹⁶⁰. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką, ypatingosios teisenos bylos yra nedispozityvios, tai reiškia, kad nagrinėjant bylą teismas turi būti aktyvus¹⁶¹.

Pažymėtina, kad nagrinėjant ginčo ir ypatingosios teisenos skirtumus buvo suformuotos tikslų, dalyko, priemonių bei pozityvistinė teorijos. Pirmoji tikslų teorija apibrėžia skirtingus ypatingosios bei ginčo teisenos tikslus. Ypatingosios teisenos tikslas yra apibūdinamas kaip tinkamas tam tikrų materialinės teisės normų įforminimo užtikrinimas. Ginčo teisenos tikslas yra privatinų teisinių santykių išsaugojimas. Šią teoriją suformavo Vokietijos civilinio proceso teisinės doktrinos specialistas Adolfas Vachas. Tačiau yra ir kitų nuomonių, kad ypatingosios teisenos tikslas turėtų būti apibrėžiamas kaip prevencinė administracinė teismų veikla, o ginčo teisenos paskirtis - pažeistų civilinių teisinių santykių atkūrimas¹⁶². Pažymėtina, kad ypatingoji teisena reikšmingai prisideda prie materialinės teisės normų įforminimo, pavyzdžiui, hipotekos, tačiau yra nagrinėjamos ir bylos, kurių esmė yra koncentruotis į privatinų teisinių santykių apsaugą. Tokios bylos yra priskiriamos prie globos ir rūpybos ar palikimo padalinimo sričių¹⁶³.

¹⁵⁸ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 356.

¹⁵⁹ BALYNAS, V. Bylų dėl pastato, žemės ar miško valdymo nuosavybės teise fakto nustatymo nagrinėjimo ypatingosios teisenos tvarka problemos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 40(32), p. 94.

¹⁶⁰ *Ibid.*, p. 95.

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2017 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje J. S. ir Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, Nr. 3K-3-442-916/2017*.

¹⁶² NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teisena civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teisena ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 49.

¹⁶³ *Ibid.*, p. 49.

Taip pat reikšminga yra dalyko teorija, kadangi ji iki pat 2003 m. vyravo Lietuvos civilinio proceso teisėje¹⁶⁴. Buvo teigiama, kad ypatingosios teisenos institutui priskiriamos bylos, kuriose nėra ginčo dėl teisės, o ginčo teiseną sprendžiamos bylos, kuriose akivaizdus ginčo buvimas¹⁶⁵. Tačiau vėliau, ši teorija buvo pakeista į tikslingumo teoriją, kurioje teigiama, kad ginčo dėl teisės buvimas ar nebuvimas nėra esminis pagrindas bylų nagrinėjimui ypatingąja teiseną¹⁶⁶.

Priemonių teorija apibūdina, kad ypatingojoje teisenoje nėra išskiriamas reikalavimo teisės pripažinimas bei įvykdymas, o ginčo teisenoje priemonės yra būtent reikalavimo teisės pripažinimas ir tinkamas įvykdymo užtikrinimas¹⁶⁷.

Paskutinė išskiriama teorija yra pozityvistinė. Pagrindinis požymis bylų nagrinėjimo tvarkai nustatyti yra tikslingumas. Taigi, ši teorija neišskiria konkrečių ypatingosios ir ginčo teisenos skirtumų. Tačiau pozityvistinė teorija turi trūkumų. Vien tik tikslingumo kaip atribojimo kriterijaus išskyrimas nepakankamai atskleidžia ypatingosios teisenos reikšmę, todėl šios teisenos bylų sąrašas gali būti pernelyg išplėstas. Pažymėtina, kad nors ir nėra konkreti, tačiau ganėtinai aiški sąlyga dėl tikslingumo. Tokiais atvejais, kai yra viešasis interesas, teisėjas tam tikrose bylose vadovaujasi inkviziciniu principu, kad galėtų nagrinėti bylą nepaisant kito asmens valios bei, kad nebūtų susietas tik bylų dalyvių argumentais, tokios bylos yra priskiriamos ypatingosios teisenos institutui¹⁶⁸.

Tuo atveju, kai byla yra išnagrinėjama ne ta teiseną, toks atvejis nėra laikomas besąlygišku teismo sprendimo naikinimu¹⁶⁹. Pavyzdžiui, teismų praktikoje yra pateikiama tokia išvada, kad remiantis CPK 328 straipsniu yra draudžiamas sprendimo naikinimas pagal formaliąsias sąlygas. Taip pat teigiama, kad naikinti materialiąja teisine prasme teisėtą teismo sprendimą dėl ne tos teisės normos ar teisenos pritaikymo byloje, nėra tinkamas pasirinkimas, jeigu, net ir taikant reikiamas normas bei teiseną rezultatas išliktų nepakitęs¹⁷⁰. Teigiama, kad vyrauja grynai formalus požiūris: ne ginčo procedūra taikoma tik tiems klausimams, dėl kurių įstatyme aiškiai nurodyta, kad jie turi būti sprendžiami ypatingąja teiseną. Priešingu atveju, byla turi būti sprendžiama pagal įprastą ginčo teiseną.

¹⁶⁴ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37 (29), p. 43.

¹⁶⁵ NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teiseną civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teiseną ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 49.

¹⁶⁶ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37 (29), p. 43.

¹⁶⁷ NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teiseną civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teiseną ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 49.

¹⁶⁸ *Ibid.*, p. 49.

¹⁶⁹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 605.

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje J. K. v. Vilniaus miesto savivaldybė, Nr. 3K-3-419/2005.

Vienintelis apribojimas yra tas, kad negali būti savavališko padalijimo, kad įstatymas tam tikrą klausimą spręstų viena teiseną, bet kitoje byloje iš esmės vienodas klausimas būtų nagrinėjamas kita teiseną¹⁷¹.

Apibendrinant pagrindinius ginčo bei ypatingosios teisenos skirtumus galima daryti išvadą, kad yra suformuluotos keturios teorijos, išskiriančios atribojimą tarp šių dviejų teisenų. Taip pat ginčo nebuvimas, tardomojo proceso principo taikymas¹⁷², lankstumas, absoliutus teismo sprendimas, reiškiantis, kad sąlygos galioja visiems, o ne konkrečioms ginčo šalims, yra laikomi vieni iš pagrindinių bruožų apibūdinančių ypatingąją teiseną. Tačiau kartais ypatingosios teisenos byloms priskiriamos ir ginčo bylos, remiantis tikslingumo motyvu¹⁷³. Tikslingumas reiškia asmenų privačių interesų apsaugą, tai yra, globos, rūpybos užtikrinimas neveiksniams ar ribotai veiksnams asmenims, taip pat priskiriamas asmens pripažinimas mirusiu. Taigi, pačių bylų pobūdis bei tikslingumas yra vieni iš tų kriterijų, padedančių atriboti ypatingąją teiseną nuo ginčo teisenos¹⁷⁴.

Svarbu pažymėti, kad grynas teorinis dviejų teisenų atskyrimas yra neįmanomas, kadangi mėginimai atskleisti pagrindinius skirtumus leido tik suformuoti svarbiausius ginčo bei ypatingosios teisenos bruožus. Taigi, ginčo ir ypatingosios teisenos atribojimas atskleidžiamas analizuojant civilinio proceso principų esmę. Šie principai tarpusavyje yra priešingi, todėl yra reikšminga juos išnagrinėti¹⁷⁵. Taip pat, ginčo dėl teisės nebuvimas net ir šių dienų civilinėje teisėje neišnyksta, tačiau įgauna kitokią prasmę, tai yra, bylos, kuriose nėra ginčo, negali būti nagrinėjamos ginčo teiseną, o bylos, priskirtos ypatingajai teisenai, nepaisant kilusio ginčo, gali būti nagrinėjamos ypatingąją teiseną¹⁷⁶.

2.2. Ypatingajai teisenai būdingi principai

Žodis „principas“ reiškia tam tikros grupės vienarūšių socialinių reiškinių pagrindą¹⁷⁷. Pasak J. Žeruolio, teisės principas turėtų būti išreikštas teisine forma¹⁷⁸. Pažymėtina, kad senuoju Romos laikotarpiu, kada žmogus jau buvo suvokiamas kaip tam tikras socialinis elementas bei vertinamas kaip visuomenės narys, buvo pradėti formuoti pagrindiniai

¹⁷¹ ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017, p. 73-77.

¹⁷² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, t. 1, p. 176.

¹⁷³ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 376.

¹⁷⁴ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingoji teiseną naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 217.

¹⁷⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 377.

¹⁷⁶ BALYNAS, V. Bylų dėl pastato, žemės ar miško valdymo nuosavybės teise fakto nustatymo nagrinėjimo ypatingosios teisenos tvarka problemos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 40(32), p. 94.

¹⁷⁷ RASIMAVIČIUS, P., et. al. *Tarybinė civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1983, p. 9.

¹⁷⁸ ŽERUOLIS J. Tarybinio civilinio proceso principų sąvokos ir sistemos klausimu. *Teisė*, 1964, t. 4, p. 35

civilinio proceso teisės principai - dispozityvumas bei rungimasis¹⁷⁹. Šie principai buvo vieni iš esminių liberaliojo civilinio proceso kriterijų¹⁸⁰, o svarbiausios liberalizmo vertybės apibūdinamos kaip nuosavybė, laisvė, lygybė bei įstatymas¹⁸¹. Galima teigti, kad ypatingajai teisenai yra priskirti kitokie principai nei ginčo teisenai. Oficialumo, inkvizicinis, rašytinio proceso ir viešumo bei betarpiškumo principai yra taikomi ypatingajai teisenai¹⁸². Kai kurie iš šių principų yra naudojami ribotai, pavyzdžiui, viešumo, betarpiškumo ir žodiškumo principai, kadangi jie yra priskiriami ir ginčo teisenai. Pažymėtina, kad ginčo teisenai priklauso dispozityvumo, rungimosi, žodinio bylos nagrinėjimo, betarpiškumo bei viešumo principai¹⁸³.

Ypatingajai teisenai priskirtas oficialumo principas reiškia, kad byla gali būti pradėta nagrinėti ne tik suinteresuoto asmens pareiškimu, bet ir teismo iniciatyva, kai įstatyme yra atitinkamos sąlygos¹⁸⁴. Pagal CPK 505 straipsnį, teismas privalo, pripažindamas pilnametį asmenį neveiksniu arba ribotai veiksniu, savo iniciatyva pradėti bylos dėl globos ar rūpybos šiam asmeniui nustatymo ir paskyrimo nagrinėjimą¹⁸⁵. Tačiau santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių sutikimu nagrinėjimas galimas tik tuo atveju, jei yra pateiktas sutuoktinių pareiškimas. Taigi, oficialumo principo taikymas gali būti ribojamas teisės normomis¹⁸⁶. Byloje dalyvaujantys asmenys negali spęsti kokia teiseną bus nagrinėjama tam tikra byla, tai nustato teismas, remdamasis įstatymu¹⁸⁷. Pagal CPK 459 straipsnio 1 dalį, teismas savo iniciatyva atnaujina nagrinėjimą tokiose bylose, kuriose yra nuspręsta dėl fizinio asmens paskelbimo mirusiu ar pripažinimo nežinia kur esančiu. Remiantis CPK 443 straipsnio 8 dalimi, įtvirtinta pareiga, kad teismas turi imtis būtinų priemonių, padėsiančių išsiaiškinti bylos aplinkybes, o pagal CPK 483 straipsnį, teismas turi pareigą išreikalauti reikalingus dokumentus apie įvaikinamojo vaiko kilmę¹⁸⁸. Taip pat nustatyta, kad teismas gali savo iniciatyva atkurti prarastą teismo ar vykdomąją bylą (CPK 570 straipsnio 1 dalis). Taigi, oficialumo principas suteikia ne tik teisę teismui

¹⁷⁹ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 16.

¹⁸⁰ *Ibid.*, p. 17.

¹⁸¹ *Ibid.*, p. 16.

¹⁸² ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 367.

¹⁸³ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 205.

¹⁸⁴ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37 (29), p. 46.

¹⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

¹⁸⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 377.

¹⁸⁷ *Ibid.*, p. 378.

¹⁸⁸ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingoji teiseną naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 218.

intis iniciatyvos, bet tuo pačiu užtikrina pareigą inicijuoti tam tikrų bylų nagrinėjimą¹⁸⁹. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija: „nagrinėjant ypatingosios teisenos bylas teismo vaidmuo apskritai neturi nieko bendra su šalių dispozityvumo principo įgyvendinimu, čia veikia oficialumo principas, nes teismas ne tiek sprendžia ginčą, kiek „administruoja“ materialiosios teisės normas, užtikrina jų tinkamą įgyvendinimą konkrečioje gyvenimo situacijoje, iš esmės vykdo jam valstybės perduotas vykdomosios valdžios funkcijas¹⁹⁰“. Be to, Vokietijos „savanoriškosios teisenos“ įstatyme yra numatyta, kad teismas savo iniciatyva atlieka būtinus tyrimus, kad nustatytų su sprendimu susijusius faktus (FamFG 26 straipsnis), pavyzdžiui, nagrinėjant santuokos nutraukimo bylas (FamFG 127 straipsnis)¹⁹¹, o Austrijoje asmens atstovo paskyrimo procedūra gali būti pradama ir teismo iniciatyva (AussStrG 117 straipsnio 1 dalis)¹⁹².

Kitas ypatingosios teisenos principas yra vadinamas inkviziciniu arba tardomuoju. Jis yra įtvirtintas CPK 443 straipsnio 8 dalyje. Teismas privalo patikrinti visas svarbias bylos aplinkybes, todėl jis turi imtis visų būtinų priemonių, norint jas išsiaiškinti. Dėl šio principo ypatingoje teisenoje netaikomas sprendimo priėmimo už akių institutas. Taip pat, teismui įtvirtinta pareiga įtraukti į dalyvavimą byloje visus suinteresuotus asmenis, siūlyti jiems pateikti papildomus įrodymus, kuriems gali nustatyti pateikimo terminą bei išreikalauti kitą svarbią informaciją. Remiantis CPK 491 straipsnio 1 dalimi, teismas turi pareigą imtis reikiamų priemonių, siekiant apsaugoti asmenis, kuriems reikalinga globa ar rūpyba bei užtikrinti jų teises ir interesus. Taigi, nagrinėjant bylas, teismo vaidmuo turi būti aktyvus¹⁹³. Tačiau, dėl to, kad teismas negali sprendimo priimti už akių ypatingoje teisenoje, iškyla tikslų, keliamų šiai teisenai, konkurencija, tai yra proceso koncentruotumas bei rūpinimasis tinkamu teisės realizavimu. Vienas iš siūlymų, kaip pašalinti šią problemą – teismo teisė nagrinėti bylą neatvykus vienam iš proceso dalyvių¹⁹⁴. Pavyzdžiui, vienoje iš palikimo priėmimo fakto nustatymo bylų buvo konstatuota, kad suinteresuotas asmuo į teismo posėdį neatvyko, tačiau procesiniai

¹⁸⁹ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 368.

¹⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.

¹⁹¹ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/BJNR258700008.html>>.

¹⁹² Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003047>>.

¹⁹³ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 602.

¹⁹⁴ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 205.

dokumentai buvo įteikti ir apie teismo posėdį pranešta tinkamai, todėl dalyvavimas nepripažintas privalomu ir byla nagrinėjama šiam suinteresuotam asmeniui nedalyvaujant¹⁹⁵. Tokia nuostata yra įtvirtinta ir CPK 443 straipsnio 5 dalyje, tai yra, dalyvaujančių byloje asmenų neatvykimas į teismo posėdį nėra kliūtis teismui nagrinėti bylą, išskyrus tuos atvejus, kai tokių asmenų dalyvavimas yra privalomas. Pavyzdžiui, CPK 477 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad yra būtinas dalyvavimas visiems asmenims, svarstant dėl nepilnamečio pripažinimo veiksniu. CPK 484 straipsnio 4 dalis įtvirtina, kad nagrinėjant bylas dėl įvaikinimo yra privalomas pareiškėjų bei valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo dalyvavimas¹⁹⁶. Remiantis CPK 502 straipsnio 3 dalimi, bylose dėl vaiko nuolatinės globos ar rūpybos nustatymo yra būtinas prokuroro, jeigu jis yra pareiškėjas, taip pat valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo bei asmens, kurį rekomenduojama skirti globėju ar rūpintoju, dalyvavimas nagrinėjime¹⁹⁷. Taigi, nors ypatingoji teiseną yra laikoma vienašale, tai yra, teismas gali remtis byloje surinktais bei neatvykusio asmens pateiktais įrodymais, ir nagrinėti bylą atvykusio kito dalyvaujančio bylos procese asmens atžvilgiu, tačiau tam tikrais atvejais įstatyme yra numatytas privalomas šalies dalyvavimas¹⁹⁸. Taip pat ir Austrijoje įtvirtinta, kad teismas gali paimti įrodymus ir prašyti informacijos, jei turi pagrįstų prieštaravimų dėl nurodytų faktų (AussStrG 31 straipsnio 2 dalis)¹⁹⁹. Pagal Vokietijos FamFG 161 straipsnį, teismas, nagrinėdamas bylą dėl nepilnamečio asmens, gali įtraukti globėją dalyvauti byloje vaiko interesais, jei šis tam tikrą laiką gyvena šeimoje²⁰⁰.

Teismų praktikoje yra suformuotas ypatingosios teisenos tikslas – suteikti apsaugą neginčijamoms asmens teisėms bei viešajam interesui. Taip pat teigiama, kad teismo vaidmuo bylose turi būti aktyvus²⁰¹. Ypatingoje teisenoje naudojamas tardomojo proceso principas įtvirtina teismo pareigą imtis priemonių materialiajai tiesai nustatyti. Siekiant

¹⁹⁵ Marijampolės rajono apylinkės teismo teismas. 2017 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. L. ir VĮ Turto bankas, Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir kiti, Nr. 2YT-27-399/2017.

¹⁹⁶ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingoji teiseną naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 218.

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

¹⁹⁸ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingoji teiseną naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 218.

¹⁹⁹ Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003047>>.

²⁰⁰ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/BJNR258700008.html>>.

²⁰¹ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje R. A. P. ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Nr. 2A-950-109/2008.

šių tikslų teismas gali pateikti pareiškėjui klausimus, gali nurodyti konkrečius įrodymus, kuriuos reikia pateikti, taip pat gali skirti ekspertizę ir atlikti kitus veiksmus²⁰².

Pažymėtina, kad iki 2003 m. sausio 1 d. tokie principai, kaip oficialumo ar inkvizicinis nebuvo taikomi civiliniame procese, kadangi ypatingosios teisenos bylos buvo nagrinėjamos pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles. Taigi, buvo taikomi bendri civilinio proceso principai, tokie kaip: dispozityvumas ar rungimasis. Teisėjas galėjo tik išimtais atvejais surinkti įrodymus, jeigu jų nepateikdavo byloje dalyvaujantys asmenys, pavyzdžiui, išreikalauti dokumentus, kuriuose nurodyta fizinio asmens sveikatos būklė, sprendžiant dėl jo veiksnio apribojimo²⁰³. Pats rungimosi principas priskirtas ginčo teisenai, reiškia, kad kiekviena šalis privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi, išskyrus, kai yra nurodytos aplinkybės, kurių nereikia įrodinėti (CPK 12 straipsnis)²⁰⁴. Šio principo esmė, kad šalių procesiniai veiksmai turi būti aktyvūs – jos turi įrodyti savo pateiktus reikalavimus²⁰⁵. Šiame principo teismas sprendžia bylą pagal šalių pateiktus faktus, taip pat jis negali iškelti bylos savo iniciatyva priešingai nei oficialumo principo atveju²⁰⁶. Remiantis E. Vaskovskio nuomone: „teismas neturi turėti galimybės nei riboti šalies jai disponuojant ginčo objektu, nei versti šalies naudotis tam tikromis gynybos priemonėmis, nei galimybės jas taikyti savo iniciatyva be šalių valios²⁰⁷“. Todėl teismas nerenka įrodymų savo iniciatyva, o remiasi tik šalių pateiktais faktais. Taip pat ir dispozityvumo principas, įtvirtintas CPK 13 straipsnyje, kuris buvo taikytas ir ypatingajai teisenai, reiškia, kad šalis pati nusprendžia, ar jai kreiptis į teismą, ar nesikreipti - ji negali būti verčiama prieš savo valią²⁰⁸. Teismas negali keisti ginčo dalyko bei jo pagrindo, todėl tik šalys gali nustatyti bylos nagrinėjimo dalyką²⁰⁹. Todėl remiantis germaniškosios koncepcijos atstovų nuomone, viešasis interesas negalėtų būti įgyvendintas, jeigu ypatingoje teisenoje būtų naudojami rungimosi ir dispozityvumo principai. Tai lėmė tardomojo principo svarbumą ypatingoje teisenoje²¹⁰. Galima teigti, kad rungimosi

²⁰² Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje R. A. P. ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Nr. 2A-950-109/2008.

²⁰³ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingoji teisena naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 218.

²⁰⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

²⁰⁵ DAMBRAUSKIENĖ G., et. al. *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 289.

²⁰⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, t. 1, p. 176.

²⁰⁷ NEKROŠIUS, V. Profesorius E. Vaskovskis apie civilinio proceso tikslus ir principus. *Teisė*, 2017, t. 102, p. 11.

²⁰⁸ *Ibid.*, p. 9.

²⁰⁹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, t. 1, p. 182.

²¹⁰ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 369.

principas yra tardomojo principo priešingybė, kadangi inkvizicinio proceso atveju teismas tiria visas aplinkybes bei renka įrodymus savo iniciatyva²¹¹, o dispozityvumo principas yra keičiamas į oficialumo principą, kuriuo suteikiama teisė teismui inicijuoti bylos pradėjimą²¹².

Taip pat, ypatingoje teisenoje yra rašytinio proceso principas. Pažymėtina, kad sprendžiant bylas ypatingąja teiseną, žodinis bylos nagrinėjimas yra taikomas tik išimtiniais atvejais, tokiais kaip, šeimos teisinių santykių situacijoms spręsti. Teismui suteikta teisė pasirinkti, kokia forma – raštu ar žodžiu, yra geriau nagrinėti bylą, atsižvelgiant į bylos aplinkybes²¹³. Be to, CPK 443 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad bylos yra nagrinėjamos rašytine proceso tvarka, išskyrus numatytas išimtis. Tokios išimtys yra taikomos, pavyzdžiui, kai sprendžiama dėl asmens paskelbimo mirusiu, pripažinimo nežinia kur esančiu (CPK 452 straipsnio 1 dalis), fizinio asmens pripažinimo neveiksniu (CPK 467 straipsnio 1 dalis), dėl vaiko nuolatinės globos ar rūpybos nustatymo bei globėjo (rūpintojo) paskyrimo (CPK 502 straipsnio 1 dalis) bei nustatant globą ar rūpybą neveiksniui ar ribotai veiksniam asmeniui (CPK 507 straipsnio 3 dalis). Taip pat CPK 509 straipsnio 6 dalis numato, kad bylos, kai veiksniam asmeniui norima nustatyti rūpybą ir paskirti rūpintoją, yra nagrinėjamos žodinio proceso tvarka²¹⁴. Nesvarbu, ar byla bus nagrinėjama žodinio, ar rašytinio proceso būdu, turi būti priimta rašytinė nutartis, dėl skyrimo nagrinėti bylą teismo posėdyje, kuri atitiktų CPK 232 straipsnyje išdėstytus reikalavimus²¹⁵. Taip pat Austrijos atskirame ypatingosios teisenos įstatyme yra reglamentuota, kad, tuo atveju, jei žodinis bylos nagrinėjimas nėra privalomas, teismas gali laisvai nuspręsti, ar žodinis bylos nagrinėjimas vyksta visam bylos procesui, ar atskiriems klausimams, su suinteresuotomis šalimis, jei tai gali pagreitinti procesą ar faktų rinkimą²¹⁶. Net jei žodinis nagrinėjimas buvo surengtas, teismas neprivalo naudotis žodinio proceso tvarka tolimesnėje bylos nagrinėjimo eigoje (AussStrG 18 straipsnis). Taip pat nurodyta, kad teismas turi laikytis žodinio proceso

²¹¹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, t. 1, p. 176.

²¹² BALYNAS, V. Bylų dėl pastato, žemės ar miško valdymo nuosavybės teisės fakto nustatymo nagrinėjimo ypatingosios teisenos tvarka problemos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 40(32), p. 94.

²¹³ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 206.

²¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

²¹⁵ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009, t. 4, p. 603.

²¹⁶ Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003047>>.

tvarkos dėl suaugusiojo teisinio atstovo paskyrimo, jei teismas mano, kad tai reikalinga, arba jei suinteresuotasis asmuo to prašo (AussStrG 121 straipsnio 1 dalis)²¹⁷.

Pažymėtina, kad yra svarstoma dėl CPK 580 ir 582 straipsnių pakeitimo. Yra siūloma nustatyti, kad žodinio proceso tvarka būtų nagrinėjamos bylos dėl leidimo paimiti vaiką iš jo tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą. Atkreipiamas dėmesys, kad teismo leidimas paimiti vaiką iš tėvų išduodamas po to, kai vaikas įstatymų nustatyta tvarka yra paimitas iš tėvų. Atsižvelgiant į tai, yra abejojama, ar siūlomų projekto nuostatų pakanka, jog būtų sudarytos sąlygos teismui visais atvejais priimti sprendimą vadovaujantis geriausiaisiais vaiko interesais, svarstoma, ar nekils tokios situacijos, kai bus galimas bylos nagrinėjimo vilkinimas. Taip pat siūloma įtraukti nuostatą, kad tuo atveju, kai byla dėl teismo leidimo paimiti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą nagrinėjama žodinio proceso tvarka, tai turėtų vykti uždarame teismo posėdyje²¹⁸. Buvo pateikta ir tokių nuomonių, kad reiktų apsispręsti, ar turi būti tik žodinio proceso tvarka. Pavyzdžiui, remiantis teismų bendruomenės nuomone, nėra tikslinga nustatyti, kad bylos dėl leidimo paimiti vaiką būtų nagrinėjamos tik žodinio proceso tvarka, kadangi įtvirtinus tokią nuostatą, nebūtų reikiamai užtikrinama, kad esant neigiamoms situacijoms būtinumas paimiti vaiką laikinai iš tėvų būtų sprendžiamas efektyviai bei greitai. Todėl esant situacijoms, kai yra aiškios faktinės aplinkybės, įstatyme turėtų būti sudaryta galimybė byla dėl leidimo paimiti vaiką nagrinėti rašytinio proceso tvarka. Taip pat yra pateikiama išvada, kad turėtų būti paliekama teismui teisė nuspręsti dėl konkrečios bylos nagrinėjimo formos, tai yra, rašytinio ar žodinio proceso tvarka. Be to, įvardinama esminė problema, kad pradėjus žodinio proceso tvarka nagrinėti bylas reikės užtikrinti proceso dalyvių teisę būti įtrauktiems į procesą. Tačiau nėra suformuoti pagrindai, kaip teismas turi informuoti vaiko tėvus ar kitus atstovus pagal įstatymą apie būsimą teismo posėdį per 5 darbo dienas, kaip yra siūloma įtvirtinti projekte. Todėl yra svarstoma sukurti specialią informavimo tvarką, įpareigojant Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą informuoti vaiko tėvus ir pateikti teismui tai patvirtinančius įrodymus²¹⁹.

Pažymima, kad ne tik žodinio proceso principas yra naudojamas ribotai ypatingoje teisenoje, tačiau prie šios ribotai taikomų principų grupės yra priskiriami ir viešumas bei

²¹⁷ Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą:

<<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003047>>.

²¹⁸ 2019 m. vasario 8 d. Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 580 ir 582 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, nr. XIIP-3036. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=zve9kkoda&documentId=0d2ab5f02ba211e9a505bd13c24940c9&category=TAK>>.

²¹⁹ *Ibid.*

betarpiškumas. Viešumo principas yra taikomas tik įstatymo numatytais atvejais, todėl ypatingoje teisenoje vyrauja uždarumo principas. Jis reiškia, kad bylos yra nagrinėjamos neviešame teismo posėdyje²²⁰. Tokie atvejai yra, kai sprendžiamos įvaikinimo bylos, kurios nagrinėjamos neviešai (CPK 484 straipsnio 1 dalis). Pažymėtina, kad tarybinio civilinio proceso teisėje tokios normos nebuvo.²²¹ CPK 502 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad byla dėl vaiko nuolatinės globos ar rūpybos nustatymo bei globėjo ir rūpintojo paskyrimo yra nagrinėjama neviešame teismo posėdyje²²². Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje, yra nurodytos bylų nagrinėjimo viešumo išimtys ir situacijos, kada teismo posėdis gali būti uždaras, pavyzdžiui, žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat jeigu viešas nagrinėjimas gali atskleisti valstybinę, profesinę ar komercinę paslaptį²²³. Taigi, galima daryti išvadą, kad proceso viešumas ribojamas privataus ar viešojo intereso apsaugos tikslais. Nutarime teigiama, kad viešo bylų nagrinėjimo teisme principas gali būti apribotas siekiant apsaugoti ir kitas konstitucines vertybes, tai yra, žmogaus orumą, privataus gyvenimo neliečiamumą²²⁴. Taigi, atsiradęs viešumo principo ribojimas ypatingoje teisenoje yra todėl, kad būtų užtikrintos asmens privatinės teisės²²⁵. Pavyzdžiui, Austrijoje įtvirtinta, kad siekiant privačių asmenų ar šeimos bylų apsaugos, nagrinėjimas gali būti ne viešas (AussStrG 140 straipsnio 1 dalis)²²⁶.

Pažymėtina, kad betarpiškumo principas, kuris yra įtvirtintas CPK 14 straipsnyje, ypatingoje teisenoje yra taikomas ribotai. Šis principas reiškia, kad teismo sprendimas yra pagrįstas tik tais įrodymais, kurie buvo įvertinti teismo posėdyje²²⁷. Taip pat šis principas įtvirtina tiesioginio dalyvavimo principą, kuris draudžia tirti teises tų asmenų, kurie nėra įtraukti į bylos nagrinėjimą. Ribotas taikymas pasižymi tuo, kad pasikeitus

²²⁰ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 604.

²²¹ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingoji teisena naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 219.

²²² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

²²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (2002 m. vasario 28 d. redakcija) 153 straipsnio 2 dalies, 319 straipsnio 3 dalies, 352 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 33/2009.

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika*: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 370.

²²⁶ Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą:

<<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003047>>.

²²⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

nagrinėjančiam bylą teisėjui neatsiras kokių nors teisinių padarinių - bylos nereikia nagrinėti iš naujo²²⁸.

Taigi, ypatingajai teisenai priskirti principai įtvirtina aktyvų teismo vaidmenį procese. Pažymėtina, kad tokių principų taikymas sudaro sąlygas atsirasti neformaliajam procesui. Teisėjas gali pats nuspręsti dėl bylos nagrinėjimo formos, tai yra, ar byla turėtų būti nagrinėjama žodine ar rašytine proceso tvarka, išskyrus išimtis. Be to, teisėjas gali savo iniciatyva rinkti įrodymus, todėl teisėjas nėra apribotas tik dalyvaujančių byloje asmenų pateiktais faktais²²⁹. Galima teigti, kad ypatingosios teisenos principai nėra aiškiai pateikti įstatyme. Todėl šių principų esmės atskleidimas yra perteikiamas doktrinoje²³⁰. Ypatingosios teisenos principų taikymas prisideda ne tik prie tinkamo viešo intereso užtikrinimo, bet ir koncentruotumo principo įgyvendinimo, kuris reiškia, greitesnį bei efektyvesnį procesą²³¹.

²²⁸ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 206.

²²⁹ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 370.

²³⁰ *Ibid.*, p. 367.

²³¹ NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teisena civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teiseną ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 50.

III. YPATINGOSIOS TEISENOS BYLŲ NAGRINĖJIMO YPATUMAI

3.1. Bendrieji ypatingosios teisenos instituto bylų nagrinėjimo bruožai

Pagal CPK 443 straipsnio 1 dalį, ypatingosios teisenos bylos yra nagrinėjamos pagal numatytas šio kodekso taisykles, išskyrus nurodytas išimtis. Svarbu pažymėti, kad šalys negali sutartimi pakeisti ypatingosios teisenos ribų, tai reiškia, kad tik įstatymų leidėjas turi teisę nuspręsti dėl bylų, kurios nagrinėjamos ypatingąja teise²³². Pagal CPK 1 straipsnio 1 dalį, įstatymuose gali būti nustatytos kitos bylų nagrinėjimo taisyklės nei numatyta ypatingosios teisenos taisyklių reglamentavime. Taip pat, ypatingoji teiseną turi du skirstymus - bendrieji ir specialieji bylų nagrinėjimo procesiniai požymiai. Bendrieji apibūdina tokius ypatumus, kurie būdingi visoms ypatingosios teisenos byloms, o specialieji užtikrina tik konkrečių kategorijų bylų nagrinėjimo sąlygas. Galima pabrėžti, kad tokiu atveju, kai nėra specialiosios normos, turi būti taikoma bendroji bylų nagrinėjimo tvarka²³³.

Nagrinėjant bylas ypatingąja teise teismas turi remtis CPK 225 straipsniu, kuriame nurodyti teismo veiksmai priėmus ieškinį, pavyzdžiui, suinteresuotiems asmenims išsiunčiamas pranešimas dėl atsiliepimo į pateiktą pareiškimą. Pažymėtina, kad didžiausią įtaką bendrųjų civilinių bylų nagrinėjimo turiniui turės inkvizicinio bei oficialumo principai, kadangi jie turi poveikį teismo aktyvumui ypatingoje teise. Taip pat, kai yra dviejų specialiųjų normų konkurencija, turi būti taikoma konkrečiame įstatyme nustatyta taisyklė²³⁴. Taigi, pažymėtina, kad teismas, nagrinėdamas bylas ypatingąja teise turi vadovautis bendrosiomis CPK taisyklėmis, kurios įtvirtina procesinių dokumentų, jų turinio bei formos sąlygas, nustato bylos nagrinėjimo pasirengimą, proceso eigą pirmosios instancijos teisme bei draudimą priimti dalinį sprendimą ir kitas svarbias sąlygas²³⁵. Pagal CPK 443 straipsnio 8 dalį, nagrinėjantis bylą teismas turi imtis visų būtinų priemonių, kad būtų visapusiškai išaiškintos bylos aplinkybės. Tuo pačiu įtvirtinta nuostata, kad teismas gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones, pareikalauti užtikrinti nuostolių atlyginimą, vieną laikinąją apsaugos priemonę pakeisti kita, panaikinti laikinąsias apsaugos priemones²³⁶. Taigi, įtvirtinta teismo pareiga būti aktyviam procese bei rinkti reikalingą informaciją savo iniciatyva.

²³² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 380.

²³³ *Ibid.*, p. 381.

²³⁴ *Ibid.*, p. 382.

²³⁵ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009, t. 4, p. 607.

²³⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

Svarbu išskirti, kad CPK 443 straipsnio 5 dalyje nurodyta, jog ypatingosios teisenos bylos nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka, išskyrus numatytas išimtis, tačiau teismui suteikiama teisė nuspręsti dėl žodinės proceso formos. Taigi, teismas gali pasirinkti - rašytine ar žodine proceso tvarka bus nagrinėjama byla, atsižvelgiant į faktines aplinkybes bei įstatymo išimtis²³⁷. Pažymėtina, kad pagal CPK 443 straipsnio 9 dalį yra nustatyta, kad ypatingoje teisenoje negali būti naudojamas sprendimo už akių institutas. Pavyzdžiui, teismų praktikoje tokiu atveju, kai į paskirtą bylos nagrinėjimą pareiškėjas neatvyko ir nenurodė pateisinamos priežasties bei nepateikė prašymo dėl bylos atidėjimo, teismas nusprendė, kad asmuo į paskirtą posėdį neatvyko be svarbių priežasčių. Kadangi ypatingoje teisenoje yra draudžiamas sprendimas už akių, todėl pagal CPK 246 straipsnio 1 dalyje nurodytą tvarką, paduotas pareiškimas turi būti paliktas nenagrinėtu²³⁸.

Be to, ypatingoje teisenoje yra taikoma specifinė rūšinio ir bendrojo teritorinio teisingumo taisyklė, kurią lemia atsakovo nebuvimas. Pavyzdžiui, ginčo teisenoje ieškinys paduodamas atsakovo gyvenamosios vietos teismui ir tokias bylas pirmąja instancija nagrinėja ne tik apylinės, bet ir apygardos teismai²³⁹. Pagal CPK 443 straipsnio 10 dalį, ypatingoje teisenoje pareiškimai ir prašymai turi būti paduodami pareiškėjo ar skundą pateikiančio asmens gyvenamosios vietos ar juridinio asmens buveinės apylinkės teismui, išskyrus numatytas išimtis²⁴⁰. Pavyzdžiui, CPK 446 straipsnyje yra reglamentuota, kad bylose dėl pastato, žemės ar miško valdymo nuosavybės teisės, palikimo priėmimo ir palikimo atsiradimo vietos faktų nustatymo, pareiškimai paduodami pastato, žemės ar miško buvimo vietos, palikimo turto ar pagrindinės jo dalies buvimo vietos apylinkės teismui. Taip pat CPK 570 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad pareiškimas dėl prarastos teismo bylos atkūrimo paduodamas nagrinėjusiam tą bylą pirmosios instancijos teismui, o dėl prarastos vykdomosios bylos atkūrimo krepiamasi į vykdymo vietos apylinkės teismą²⁴¹. Be to, Vokietijoje ir Austrijoje ypatingosios teisenos bylos irgi yra nagrinėjamos apylinkių teismuose²⁴². Taigi, ne visais atvejais gyvenamoji vieta ar juridinio asmens buveinė yra pagrindas pareiškimo padavimo vietai nustatyti.

Taip pat, 2011 m. ypatingosios teisenos 443 straipsnis buvo papildomas 11 dalimi, kurioje teigiama, kad asmenys, kurie Lietuvos Respublikoje neturi gyvenamosios vietos,

²³⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

²³⁸ Marijampolės apylinkės teismo Vilkaviškio rūmų teismas. *2018 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje M. V. ir Vilkaviškio rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius, Nr. 2YT-4930-831/2018*.

²³⁹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 608.

²⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

²⁴¹ *Ibid.*

²⁴² NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teisena civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teisena ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 50.

juridinio asmens ar jo filialo buveinės, savo pareiškimus ir prašymus pasirinktinai paduoda bet kurio suinteresuoto asmens gyvenamosios vietos, juridinio asmens ar jo filialo buveinės vietos apylinkės teismui, išskyrus numatytus išimtinio teisingumo atvejus²⁴³.

Pagal CPK 442 straipsnį yra suformuotos tokios bylų kategorijos, kurios nagrinėjamos ypatingąja teiseną: bylos, dėl juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo; dėl fizinio asmens paskelbimo mirusiu ar nežinia kur esančiu; dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje ir nepilnamečio pripažinimo emancipuotu; bylos dėl įvaikinimo; dėl globos ir rūpybos; dėl antstolių ir notarų veiksmų apskundimo; dėl civilinės būklės aktų registravimo, įrašų atkūrimo, pakeitimo, papildymo, ištaisymo ar anuliavimo; dėl teisių pagal prarastus pareikštinius vertybinius dokumentus atkūrimo. Taip pat nagrinėjamos bylos dėl daiktinių teisių; dėl šeimos teisinių santykių, dėl hipotekos teisinių santykių; dėl prarastos teismo ar vykdomosios bylos atkūrimo; dėl praleisto įstatymų nustatyto termino atnaujinimo; dėl teismo leidimų išdavimo, pareiškimų ar faktų patvirtinimo, turto administravimo, paveldėjimo procedūrų taikymo. Prie šio sąrašo yra priskiriamos ir kitos bylos, kurios pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą (toliau – CK) ir kitus įstatymus nagrinėjamos supaprastinto proceso tvarka²⁴⁴. Taigi, šį sąrašą sudaro keturiolika bylų grupių, kurios išsiskiria savo ypatumais. Pažymėtina, kad tokiais atvejais, kai yra reglamentuojamos specifinės sąlygos, jos ir turi būti taikomos²⁴⁵. Yra žinoma, kad ypatingoje teisenoje galioja „sąrašo“ principas. Galima teigti, kad ypatingosios teisenos požymis yra jos glaudus santykis su materialine teise, kurios normos nustato atitinkamas sąlygas ypatingosios teisenos institutui. CK 2.10 straipsnyje yra nurodytos sąlygos, kuriomis remiantis teismas gali fizinį asmenį pripažinti neveiksniu. Tačiau, tam tikroms situacijoms esant, ypatingoji teiseną lemia tolimesnį civilinių teisinių santykių atsiradimą, pavyzdžiui, CK 4.187 straipsnyje įtvirtinta, kad hipoteka įsigalioja nuo jos įregistravimo hipotekos registre momento. Pagal CK 4.185 straipsnio 3 dalį, teisėjo sprendimas yra lemiamas veiksnys, norint įregistruoti hipoteką hipotekos registre. Būtent dėl tokio ypatingosios teisenos ir materialinės teisės ryšio, ypatingosios teisenos institutui priskiriamos bylos pagal „sąrašo“ principą²⁴⁶. Šis principas reiškia, kad įstatymų leidėjas nurodo, kokios bylos gali būti nagrinėjamos

²⁴³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 85-4126.

²⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

²⁴⁵ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 608.

²⁴⁶ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37 (29), p. 47.

ypatingą teisena²⁴⁷. Pažymėtina, kad 1964 m. CPK buvo įtvirtintas baigtinis sąrašas bylų, kurios nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka. Tačiau 2003 m. įsigaliojus naujam CPK pateiktas sąrašas, kuris nėra laikomas baigtiniu, kadangi kituose įstatymuose taip pat gali būti nurodyta, kad tam tikros bylos yra priskiriamos prie nagrinėjimo ypatingą teisena. Teismas gali nagrinėti bylą ypatingą teisena, jeigu tai yra nurodyta įstatyme. Taigi, galima formuoti tokią išvadą, kad „sąrašo“ principas išliko, tik buvo pakeistas į tokią sąlyga, kad ne tik bylos, kurios yra įsakmiai įtvirtintos CPK, bet ir bylos, įsakmiai nurodytos kituose įstatymuose, priskiriamos ypatingajai teisei²⁴⁸.

Taip pat, CPK 443 straipsnio 7 dalyje yra nurodyta, kad bylas teismas išnagrinėja ypatingą teisena, neatsižvelgdamas į tai, ar nagrinėjimo metu kyla ginčas dėl teisės. Tokia norma yra įtvirtinta todėl, kad ypatingoje teiseje būna tokių situacijų, kada bylos pagrindas yra ginčas. Vienoje iš bylų buvo nustatyta, kad nagrinėjama situacija galėtų būti tinkama spręsti ginčo teisena. Pareiškėja siekė paveldėti po senelio mirties testamentu paliktą palikimą jos tėvui, ir šiuo pagrindu prašė teismo atnaujinti įstatymo nustatytą terminą palikimui priimti, kilo ginčas dėl testamentu bei paveldėjimo teisės liudijimo teisėtumo. Vis dėlto, siekiant realizuoti koncentracijos ir ekonomiškumo principą ir remiantis CPK 443 straipsnio 7 dalimi, teismas ypatingosios teisenos tvarka nagrinėtinas bylas išnagrinėja ypatingą teisena, nors ir yra kilęs ginčas dėl teisės. Todėl ypatingajai teisei gali būti pritaikytos ir atitinkamos bendrosios ginčo teisenos normos²⁴⁹. Remiantis nutartimi: „ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamos bylose dėl įstatymo nustatyto termino palikimui priimti pratęsimo, kai kyla ginčas dėl teisės, pirmosios instancijos teismas bylą išsprendžia iš esmės priimdamas teismo sprendimą ir tokį procesinį sprendimą suinteresuotas asmuo gali apskųsti apeliaciniu skundu per CPK 307 straipsnyje nustatytą terminą. Kiekvienu konkrečiu atveju teismas, priimdamas sprendimą dėl tolesnio bylos nagrinėjimo ar skundo palikimo nenagrinėto, turi vertinti bylos nagrinėjimo proceso pažangą, stadiją bei atsižvelgti į proceso ekonomijos ir operatyvumo principus. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, jog vien ta aplinkybė, kad teismas išnagrinėjo bylą ypatingosios, o ne ginčo teisenos tvarka, nedaro byloje priimtų procesinių sprendimų neteisėtų. Tais atvejais, kada nagrinėjant bylą ypatingosios teisenos tvarka kyla ginčas dėl teisės, byla toliau nagrinėjama ypatingosios teisenos tvarka, tačiau ginčo dėl teisės kilimo faktas lemia, kad byla būtų nagrinėjama žodinio proceso tvarka,

²⁴⁷ ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37 (29), p. 47.

²⁴⁸ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 616.

²⁴⁹ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2017 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje K. S. ir J. R. ir kt., Nr. e2YT-12069-848/2017.

taip įgyvendinant asmens teisės į tinkamą procesą principą²⁵⁰.“ Kitoje nutartyje yra teigiama, kad taikant CPK įtvirtintą bylų dėl antstolio veiksmų nagrinėjimo tvarką, nėra uždrausta remtis bendrosiomis ypatingosios teisenos nuostatomis. Todėl nagrinėjant bylą, pirmosios instancijos teismas negalėjo teigti, kad pareiškėjas turėtų kreiptis į teismą atskiru ieškiniu ginčo teisenos sąlygomis. Pagal CPK 443 straipsnio 7 dalį, pradėjus bylos nagrinėjimą ypatingosios teisenos tvarka dėl antstolio veiksmų bei prievolės dydžio, tokia situacija turi būti nagrinėjama ypatingąja teiseną, nors ir yra kilęs ginčas dėl teisės tarp proceso dalyvių²⁵¹. Pažymėtina, kad ypatingoje teisenoje taikomos bendrosios ginčo teisenos normos, todėl kilus ginčui, bylose dėl įstatymo nustatyto termino palikimui priimti pratęsimo, teismas bylą išsprendžia priimdamas teismo sprendimą²⁵². Taigi, CPK 443 straipsnio 7 dalis praplėtė ypatingosios teisenos ribas ir galimybes spręsti tokias bylas, kai yra kilęs ginčas dėl teisės.

Pažymėtina, kad CPK 137 straipsnio įtvirtintos bendrosios nuostatos dėl atsisakymo priimti ieškinį, gali būti taikomos ir ypatingajai teisenai. Svarstant dėl bylų priskyrimo teismui ypatingosios teisenos tvarka, reikia remtis bendrosiomis CPK 22 straipsnio nuostatomis, įtvirtinančiomis bylų priskyrimą teismo kompetencijai bei CPK 442 straipsnio nuostatomis ir kitų įstatymų normomis, pagal kurias bylos priskiriamos nagrinėti supaprastinto proceso tvarka. Jeigu teismo kompetencijai nėra priskirtina nagrinėti klausimą ypatingosios teisenos tvarka, tai tokiu atveju jis turi atsisakyti priimti pareiškimą kaip nenagrinėtiną. Taigi, šios sąlygos yra taikomos ne tik ginčo teisenai, bet ir ypatingosios teisenos institutui²⁵³. Pažymėtina, kad bylos dėl antstolių ir notarinių veiksmų, kurios pagal CPK 22 straipsnio bei 442 straipsnio nuostatas yra priskiriamos ypatingosios teisenos sričiai. Gali susidaryti klaidinga nuomonė, kad tokio pobūdžio bylos visais atvejais yra nagrinėjamos teisme. Tačiau pagal CPK 512 straipsnį teismui tokio pobūdžio byla priskirtina tik tais atvejais, jei skundas dėl antstolio ar notaro veiksmų paduodamas ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo tos dienos, kai asmuo, kuris teikia tą skundą, sužinojo ar turėjo sužinoti apie veiksmo atlikimą, ar jo atsisakymą atlikti, dėl kurio kreipiamasi į teismą, bet ne vėliau kaip per trisdešimt dienų nuo to veiksmo įgyvendinimo. Tokiomis situacijomis, kai nuo skundžiamojo antstolio ar notaro veiksmo atlikimo praėjo daugiau kaip trisdešimt dienų, skundas turi būti paliktas nenagrinėtu.

²⁵⁰ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2017 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje K. S. ir R. A., L. A., S. A., A. A., notarė J. R., Nr. e2S-1308-555/2017.

²⁵¹ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2016 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. B. ir N. L., J. B., Nr. 2S-338-253/2016.

²⁵² Klaipėdos miesto apylinkės teismas. 2013 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje R. D. pareiškimas dėl termino palikimui priimti atnaujinimo, Nr. 2-8192-792/2013.

²⁵³ VĖLYVIS, S.; ABROMAVIČIENĖ, G. Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios sąlygos. *Jurisprudencija*. 2006, t. 2(80), p. 126.

Tokiu atveju, kai nėra laikomasi nustatyto termino dėl skundo padavimo, teismas turi atsisakyti priimti pareiškimą. Taigi, šios kategorijos bylos priskyrimas teismo kompetencijai yra taikomas atsižvelgiant į terminą²⁵⁴. Tačiau kitoje nutartyje nurodyta, kad tuo atveju, kai pareiškėja yra praleidusi specialaus įstatymo nustatytą terminą, kurio atnaujinti neprašo bei nepateikė reikalingų įrodymų, teismas turi skirti terminą pareiškimo trūkumams pašalinti. Jeigu pareiškėjai nepašalina nustatytų trūkumų teismas galėtų atsisakyti priimti pareiškimą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo pagal CPK 137 straipsnio 2 dalies 1 punkto nuostatą²⁵⁵. Yra žinoma, kad teismo nutarčiai apskūsti yra taikomas 7 dienų apskundimo terminas, o sprendimui – 30 dienų ir 40 dienų²⁵⁶.

Svarbu pažymėti, kad kai kuriais atvejais ypatingoje teisenoje yra taikomos išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos sąlygos. Vienas iš pavyzdžių galėtų būti CPK 514 straipsnyje nurodyta nuostata, kad esant tam tikroms situacijoms byloms dėl civilinės būklės aktų registravimo, įrašų atkūrimo, pakeitimo, papildymo, jų ištaisymo ar anuliavimo turi būti taikoma išankstinė neteisminė sprendimo forma. Pagal CPK 514 straipsnio 2 dalį, visų pirma, asmuo turi kreiptis į civilinės metrikacijos įstaigą. Tik tuo atveju, jei ši įstaiga atsisakytų registruoti, atkurti, pakeisti, papildyti, ištaisyti ar anuliuoti civilinės būklės aktą, tada galima kreiptis į teismą²⁵⁷. Remiantis teismų praktika, buvo nagrinėtas toks atvejis, kai pareiškėjas kreipėsi į teismą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo, tačiau prie jo nepridėjo dokumentų, patvirtinančių apie tai, kad buvo kreipiamasi į civilinės metrikacijos įstaigą, kuri neišdavė ar neatkūrė pareiškime nurodytų dokumentų. Taip pat nebuvo nurodytos kitos aplinkybės, neleidžiančios besikreipiančiam asmeniui gauti giminystės santykių patvirtinančius dokumentus. Buvo suformuota išvada, kad teismas pagrįstai konstatavo, kad pareiškėjas nesilaikė šiai bylų kategorijai įstatymų nustatytos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos, dėl ko teismas atsisakė priimti pareiškimą, remiantis CPK 137 straipsnio 2 dalies 3 punkto pagrindu²⁵⁸. Taigi, ypatingojoje teisenoje gali būti numatytos specifinės teisės kreiptis į teismą sąlygos, taikomos konkrečioms bylų kategorijoms²⁵⁹.

²⁵⁴ VĖLYVIS, S.; ABROMAVIČIENĖ, G. Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios sąlygos. *Jurisprudencija*. 2006, t. 2(80), p.126.

²⁵⁵ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2015 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje L. P. ir Nacionalinė žemės tarnyba prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos, Nr. 2S-2204-259/2015.

²⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje I. T. dėl termino palikimui priimti atnaujinimo, Nr. 3K-3-115/2010.

²⁵⁷ VĖLYVIS, S.; ABROMAVIČIENĖ, G. Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios sąlygos. *Jurisprudencija*. 2006, t. 2(80), p. 128.

²⁵⁸ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2015 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje L. P. ir Nacionalinė žemės tarnyba prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos, Nr. 2S-2204-259/2015.

²⁵⁹ KAVALIAUSKIENĖ, G. Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2010, p. 70.

3.1.1. Ypatingosios teisenos byloje dalyvaujantys asmenys

Vienas iš esminių bruožų, apibūdinančių ypatingą teisnę, kad joje nėra ginčo šalių - ieškovo, bei atsakovo²⁶⁰. Yra žinoma, kad dviejų šalių buvimas yra reikšmingas rungimosi principo įgyvendinimui²⁶¹. Pasak V. Mačio, ginčo teisenoje proceso šalys yra tie asmenys, kurių kreipimosi į teismą pagrindas yra ginčas²⁶². Taip pat, prasidėjus bylos nagrinėjimui, į proceso eigą gali įsikišti asmenys, kurių padėtis nėra prilyginama ieškovo ar atsakovo vietai civiliniame procese²⁶³. Jie yra įvardinami kaip tretieji asmenys, kurie gali būti tik ginčo teisenoje. Ypatingoje teisenoje tie asmenys, kurie mano, kad teismo sprendimas gali lemti jų teisių ar pareigų pokyčius, apibūdinami kaip suinteresuotieji asmenys²⁶⁴. Taigi, visi dalyvaujantys asmenys yra įvardinami kaip viena šalis. Todėl, galima teigti, kad nėra svarbus proceso dalyvių skaičius²⁶⁵. Pažymėtina, kad pagal CPK 37 straipsnio 2 dalį, kurioje apibrėžiami dalyvaujantys byloje asmenys, yra nurodoma, kad be šalių instituto dar yra išskiriami pareiškėjai ir suinteresuoti asmenys ypatingosios teisenos byloje. Taigi, ypatingoje teisenoje dalyvaujantys asmenys gali būti skirstomi į pareiškėjus, suinteresuotus asmenis, jų atstovus bei kuratorius, tuo atveju, kai jie paskirti dalyvauti byloje. Taip pat, pareiškėjo samprata reiškia, kad tai yra asmuo, kuris pateikia prašymą arba pareiškimą ir tokiu būdu yra pradamas bylos nagrinėjimas²⁶⁶. Pažymėtina, kad Vokietijos ir Austrijos teisės aktuose yra vartojamos tokios sąvokos kaip „šalis“, „dalyviai“, „suinteresuoti asmenys“, bet teisinėje doktrinoje daugiausiai naudojama „šalies“ samprata²⁶⁷. Austrijos AussStrG 2 straipsnyje, šalys yra apibūdinamos kaip pareiškėjas, arba bet kuris asmuo, jei jų interesas bei padėtis būtų tiesiogiai paveikta dėl teismo sprendimo ar bet kokio kito teisinio veiksmo. Taip pat šalimi laikomas bet kuris asmuo ar įstaiga, kuri pagal įstatymą turi dalyvauti procese. Pats straipsnio pavadinimas yra „šalys“²⁶⁸. Vokietijos FamFG 7 straipsnyje dalyviai įvardinami kaip pareiškėjas, kuris dalyvauja paraiškų nagrinėjimo procese, taip pat asmenys, kurių teisės tiesiogiai veikia

²⁶⁰ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 382.

²⁶¹ *Ibid.*, p. 281.

²⁶² MAČYS, V. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924, p. 95.

²⁶³ *Ibid.*, p. 101.

²⁶⁴ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 277.

²⁶⁵ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009, t. 4, p. 609.

²⁶⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 282.

²⁶⁷ NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teisena civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškine teisena ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 50.

²⁶⁸ Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003047>>.

procedūra, arba tie, kurie turi būti bylos nagrinėjime. Taip pat numatyta, kad teismas gali savo iniciatyva arba jo paprašius pakviesti kitus asmenis. Be to, Vokietijos įstatyme straipsnio pavadinimas yra „dalyviai“²⁶⁹. Taip pat Vokietijoje yra akcentuojama, kad klasikinėje „savanoriškos teisenos“ srityje dominuoja „dalyvio“ sąvoka, pavyzdžiui, paraiškos atveju, kiekvienas, kuris ją pateikia, yra dalyvaujantis procese²⁷⁰. Taigi, galima pastebėti, kad Austrijoje ir Vokietijoje taikomi panašūs dalyvaujančių byloje asmenų apibūdinimai kaip ir Lietuvoje.

Pažymėtina, kad formalioji šalies prasmė yra taikoma ginčo teisenoje, kurioje šalis išreiškiama kaip asmuo, kuris pateikia ieškinį, arba, kuriame yra nurodytas kaip atsakovas. Tačiau ypatingoje teisenoje šalies samprata suvokiama kitaip, kadangi jai taikoma materialioji prasmė. Ypatingoje teisenoje šalis yra apibūdinama kaip visi asmenys, kurių interesams poveikį turi teismo priimtas sprendimas²⁷¹. Pačiame CPK nėra pateiktos pareiškėjo sąvokos, todėl ji yra formuojama teisinėje doktrinoje. Pažymėtina, kad CPK 443 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta suinteresuoto asmens samprata, tai yra, kiekvienas asmuo, susijęs su nagrinėjama byla savo teisėmis bei pareigomis. Pareiškėjo ir suinteresuoto asmens sąvokos negali būti laikomos tapačiomis²⁷². Taip yra todėl, kadangi ne kiekvienas suinteresuotas asmuo gali kreiptis į teismą su pareiškimu arba prašymu. Pavyzdžiui, CK 2 knygos 10 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta norma, kad dėl asmens pripažinimo neveiksniu prašymą gali paduoti jo sutuoktinis, tėvai ar pilnamečiai vaikai, globos ar rūpybos institucija bei prokuroras²⁷³. Pažymėtina, kad prokuroras bei globos institucijos turi tikslą apginti viešąjį interesą, todėl byloje jie dalyvauja įgyvendinami jiems paskirtas tarnybines funkcijas ir tokiu atveju teismo priimtas sprendimas neturi poveikio materialinėms teisėms bei pareigoms²⁷⁴. Be to, ypatingoje teisenoje dalyvaujančių byloje asmenų interesai gali būti tapatūs. Pagal CPK 443 straipsnio 3 dalį, teismas gali savo iniciatyva įtraukti į dalyvavimą byloje suinteresuotus asmenis, jeigu tai yra susiję su jų teisėmis bei pareigomis²⁷⁵. Taigi, suinteresuotas asmuo gali įsitraukti į bylos nagrinėjimą teismo iniciatyva bei savo iniciatyva, pavyzdžiui, prieš teismui išeinant į

²⁶⁹ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/BJNR258700008.html>>.

²⁷⁰ HABSCHIED, J. W. *Freiwillige Gerichtsbarkeit*. München: C. H. Beck, 1983, p. 93-94.

²⁷¹ NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teiseną civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teiseną ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 50.

²⁷² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 382.

²⁷³ *Ibid.*, p. 382.

²⁷⁴ *Ibid.*, p. 383.

²⁷⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

sprendimų priėmimo kambarį²⁷⁶. Svarbu, kad norėdami dalyvauti prasidėjusiame procese suinteresuoti asmenys pateiktų rašytinį prašymą. Pagal CPK 111 straipsnyje įtvirtintus reikalavimus, turi būti procesinio dokumento formos, bei turinio atitikimas, kuris nustatytas įstatyme²⁷⁷. Pažymėtina, kad suinteresuotas asmuo gali prieštarauti teismo priimtam sprendimui įtraukti jį į dalyvavimą byloje, jeigu bylos baigtis jam nėra reikšminga. Tokiu atveju, kai teismas išsiaiškina, kad asmuo neturi intereso dalyvauti byloje, teismas rašytine nutartimi atsisako tenkinti asmens prašymą²⁷⁸. Taip pat, pagal CPK 39 straipsnį, ypatingosios teisenos bylų nagrinėjime gali dalyvauti ir kuratorius²⁷⁹.

Taigi, nors civilinis procesas pasižymi dvišališkumu, kai byloje dalyvauja ieškovas bei atsakovas, tačiau ypatingoje teisenoje šis principas nėra taikomas. Galima teigti, kad šioje teisenoje proceso dalyviai yra nepriklausomi. Taip pat, priešingų interesų nebuvimas nėra būtina sąlyga ypatingoje teisenoje, kadangi byloje gali dalyvauti ir vienas asmuo, suinteresuotas bylos baigtimi²⁸⁰. Be to, teismas negali apsiriboti tik pareiškėjo pateiktais įrodymais, kadangi turi būti svarstoma, ar nėra daugiau asmenų, kurie būtų suinteresuoti šia byla, ir jeigu yra, tai teismo pareiga yra įtraukti į bylą suinteresuotus asmenis.

3.1.2. Bylos iškėlimas ypatingoje teisenoje

Yra žinoma, kad ginčo teisenoje, siekiant apginti pažeistas subjektines teises yra kreipiasi į teismą su ieškiniu²⁸¹. Tačiau ypatingoje teisenoje, pagal CPK 443 straipsnio 4 dalį, yra nurodyta, kad bylų nagrinėjimas yra pradedamas pareiškėjui pateikus pareiškimą ar prašymą. Taip pat ir CPK 4 straipsnio 4 dalyje yra įtvirtinta, kad ginčo teisenoje yra paduodami ieškiniai, o ypatingoje teisenoje – pareiškimai ar prašymai. Tačiau ypatingoje teisenoje be išvardintų procesinių dokumentų yra paduodamas ir skundas²⁸², pavyzdžiui CPK 510 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad skundas dėl antstolio veiksmų ar atsisakymo juos atlikti yra įteikiamas antstoliui per nustatytą terminą²⁸³. Tokį procesinį dokumentų skirtumą nuo ginčo teisenos lemia ypatingosios teisenos tikslas – tinkamas materialiosios teisės normų įgyvendinimas. Be to, prašymas turi atitikti keliamus reikalavimus, kurie yra įtvirtinti CPK 111 straipsnyje, tai yra, turi būti reikiamos formos bei turinio. Taip pat yra keliami specialūs reikalavimai konkrečioms bylų grupėms, pavyzdžiui, CPK 447

²⁷⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 383.

²⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

²⁷⁸ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 383.

²⁷⁹ *Ibid.*, p. 384.

²⁸⁰ *Ibid.*, p. 261.

²⁸¹ *Ibid.*, p. 367.

²⁸² *Ibid.*, p. 384.

²⁸³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

straipsnyje yra pateikiamos nuostatos pareiškimams dėl juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo, be to, CPK 450 straipsnyje yra pateikiami reikalavimai pareiškimas dėl fizinio asmens paskelbimo mirusiu bei kiti straipsniai. Pažymėtina, kad pareiškiame neturi būti nurodyta suma ar nuomonė dėl sprendimo už akių priėmimo kaip yra reikalaujama ieškinyje, kadangi šie institutai nėra taikomi ypatingosios teisenos srityje²⁸⁴. Ne visais atvejais ypatingosios teisenos bylos yra pradamos gavus pareiškimą, kadangi teismas savo iniciatyva gali pradėti bylos nagrinėjimą. Tokiais atvejais, kaip CPK 459 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad teismas gali savo iniciatyva atnaujinti bylą dėl fizinio asmens pripažinimo mirusiu ar nežinia kur esančiu, byla pradama ne pareiškimu, o teismo nutarimu arba sprendimu²⁸⁵. Pavyzdžiui, pagal CPK 505 straipsnį, dėl pilnamečio asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje yra priimamas sprendimas²⁸⁶. Tokiu atveju, kai teismas inicijuoja bylos nagrinėjimą, nutartyje ar sprendime turi būti nurodyta, kokie suinteresuoti asmenys yra įtraukiami į procesą bei apibrėžiamas proceso dalykas²⁸⁷.

Pažymėtina, kad Vokietijoje ypatingosios teisenos bylos yra pradamos prašymu arba pareiškimu. Prašymas pradėti procesą turi būti pagrįstas. Paraiškoje nurodomi faktai ir įrodymai, kuriais jis grindžiamas, ir nurodomi asmenys, kurie laikomi suinteresuotomis šalimis. Atitinkamais atvejais prašyme turėtų būti nurodyta, ar prieš pateikiant paraišką buvo sprendžiamas ginčų sprendimas neteisminiu būdu. Paraišką turėtų pasirašyti pareiškėjas arba jo tinkamai įgaliotas atstovas. Teismas perduoda prašymą kitoms šalims (FamFG 23 straipsnis). Taip pat teismas, remdamasis savo nuosprendžiu, priima sprendimą dėl visos bylos turinio (FamFG 37 straipsnis)²⁸⁸. Taip pat ir Austrijoje yra įtvirtinti tokie dokumentai ypatingoje teisenoje kaip paraiška, pareiškimas bei pranešimas (AussStrG 10 straipsnio 1 dalis)²⁸⁹.

Taigi, ypatingoji teisena pasižymi kitokiu procesinių dokumentų tipu, kuris nėra taikomas ginčo teisenoje. Pažymėtina, kad ypatingoje teisenoje išskiriamas tiklas yra ne pažeistų teisių gynimas, o materialiujų teisės normų administravimas. Taigi, vienas

²⁸⁴ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 384.

²⁸⁵ *Ibid.*, p. 385.

²⁸⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

²⁸⁷ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 385.

²⁸⁸ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/BJNR258700008.html>>.

²⁸⁹ Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003047>>.

pagrindinių kriterijų, lėmusių pareiškimo, prašymo arba skundo, bet ne ieškinio taikymą ypatingoje teisenoje, yra nagrinėtinų bylų pobūdis²⁹⁰.

3.1.3. Pasirengimas teismiam nagrinėjimui ypatingoje teisenoje

Civilinė byla yra nagrinėjama, remiantis tam tikra tvarka, kuri civiliniame procese vadinama stadija - procesinių veiksmų ir teisinių santykių visuma²⁹¹. Pasirengimas teismiam bylos nagrinėjimui yra priskiriama prie civilinio proceso stadijų. Ši proceso stadija ginčo teisenoje yra įtvirtinta CPK 225-233 straipsniuose²⁹². Tačiau ypatingoje teisenoje pasirengimas teismiam nagrinėjimui pasižymi tam tikru specifiškumu. Vienas iš tokių ypatumų, kad ypatingoje teisenoje nėra šalių su priešingais interesais. Kaip teigiama teismų praktikoje, pasirengimas bylos nagrinėjimui teisme yra viena iš bylų nagrinėjimo sričių, todėl ypatingosios teisenos byloms yra taikomos bendrosios normos dėl nagrinėjimo pasirengimui, kurios įtvirtintos CPK 225–231 straipsniuose, tačiau reikia atsižvelgti ir į CPK 451, 456, 466, 471, 476, 483, 501, 506, 518, 532 bei 572 straipsnių ypatumus, nagrinėjant konkrečią bylą²⁹³. Remiantis CPK 225 straipsniu, teismas siunčia suinteresuotiems asmenims pranešimą dėl atsiliepimo pateikimo į pareikštą pareiškimą. Tačiau nėra nurodoma apie pasekmes, kai nėra pateikiamas atsiliepimas, kadangi ypatingoje teisenoje sprendimo už akių priėmimas yra negalimas. Pažymėtina, kad CPK 227 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos taisyklės, kurios taikomos pasirengimui teismiam nagrinėjimui paruošiamųjų dokumentų būdu, tačiau CPK 228 straipsnio 1 dalyje yra nustatytas parengiamojo teismo posėdžio skyrimas²⁹⁴. Tuo atveju, kai nėra sąlygų, kurios įtvirtintos šiuose straipsniuose, gavęs suinteresuotų asmenų atsiliepimus bei pareiškimą, teismas gali priimti nutartį dėl bylos nagrinėjimo teismo posėdyje²⁹⁵. Taigi, teismui nusprendus, kad po pareikšto atsiliepimo padėtis yra gana aiški arba savo iniciatyva gavus reikalingus įrodymus, yra skiriama nutartis, kad byla būtų nagrinėjama teismo posėdyje. Todėl, tokiu atveju, gali nebūti nė vienos iš pasirengimo formų dėl ypatingoje teisenoje taikomo inkvizicinio principo²⁹⁶.

²⁹⁰ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 384.

²⁹¹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, t. 1, p. 47.

²⁹² *Ibid.*, p. 48.

²⁹³ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. rugpjūčio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB banko „Swedbank“ ir UAB „Visoda“, ir kt., Nr. 2S-1213-125/2010.

²⁹⁴ *Ibid.*, p. 388.

²⁹⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, t. 2, p. 388.

²⁹⁶ *Ibid.*, p. 389.

3.1.4. Bylinėjimosi išlaidos

Remiantis teismų praktika, galima teigti, kad bylinėjimo išlaidų atlyginimas ypatingosios teisenos bylose yra kitoks nei ginčo teisenoje. Ypatingoje teisenoje galioja tokios sąlygos, kurios įtvirtintos CPK 443 straipsnio 6 dalyje, kad asmenų, kurie dalyvauja byloje, bylinėjimosi išlaidos yra neatlyginamos. Taip pat yra numatyta išimtis, kad tokiais atvejais, kai dalyvaujantys byloje asmenys turi skirtingus interesus dėl bylos baigties, teismas gali proporcingai padalinti bylinėjimosi išlaidas šalims arba priteisti atlyginimą iš dalyvaujančio byloje asmens, jeigu jo pareiškimas buvo atmestas²⁹⁷. Pavyzdžiui, vienoje byloje, kai asmens skundas dėl antstolio veikslių buvo nagrinėjamas ypatingosios teisenos tvarka, ir antstolio ir skolininko interesai buvo priešingi, tokiu atveju bylinėjimosi išlaidos turėjo būti priteistos iš antstolio²⁹⁸. Pažymėtina, kad byloje dalyvaujančiam asmeniui jokių savarankiškų reikalavimų nepareiškus ir nenurodžius jokių argumentų dėl paduoto pareiškimo esmės, atsižvelgiant į nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka bylos pobūdį, konstatuojama, kad šioje byloje dalyvaujančių asmenų interesai nėra priešingi²⁹⁹. Kitoje nutartyje notarė, kaip byloje dalyvaujantis asmuo, neturėjo asmeninio suinteresuotumo bylos baigtimi, todėl, tenkinus pareiškėjos skundą, jos turėtos bylinėjimosi išlaidos iš notarės neatlyginamos, tačiau iš šio asmens į valstybės biudžetą priteistinos išlaidos, susijusios su procesinių dokumentų įteikimu³⁰⁰. Taigi, atlyginamos bylinėjimosi išlaidos yra priskiriamos tik dalyvaujantiems byloje asmenims³⁰¹. Galima teigti, kad bylinėjimosi išlaidos suvokiamos kaip atskiras institutas ir išlaidų kategorija civiliniame procese³⁰². Pažymėtina, kad bylinėjimosi išlaidos susideda iš žyminio mokesčio bei išlaidų, pagal CPK 79 straipsnį³⁰³. Žyminis mokestis yra apibūdinamas kaip įstatyme nustatyta suma, kurią pareiškėjai turi sumokėti už atliekamus teismo procesinius veiksmus, o išlaidos yra įvardinamos kaip faktinės piniginės išlaidos, atsiradusios nagrinėjant bylą bei vykdant teismo priimtą sprendimą³⁰⁴.

²⁹⁷ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2017 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Palska“ v. V. D. ir A. D., Nr. 2S-998-357/2017.

²⁹⁸ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2019 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje V. S. skundas dėl antstolio S. V. veikslių, Nr. 2S-519-273/2019.

²⁹⁹ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2015 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje A. A. pareiškimą dėl skolininko turto dalies nustatymo, Nr. 2S-588-881/2015.

³⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje A.K. v. Panevėžio m. 9-ojo notarų biuro notarė R. Rastėnienė, Nr. 3K-3-25/2013.

³⁰¹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 608.

³⁰² SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Justitia, 2007, p. 24.

³⁰³ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2017 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Č. F. ir P. B., Č. B., Nr. 2A-357-232/2017.

³⁰⁴ DRIUKAS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2004, t. 1, p. 208.

Vokietijoje dėl gražintinos sumos nustatymo yra atitinkamai taikomos civilinio proceso kodekso konkrečios normos (FamFG 85 straipsnis). Pagal 80 straipsnį, išlaidos apima teismo išlaidas (mokesčius ir išlaidas) bei proceso dalyvių išlaidas. Remiantis 81 straipsniu, teismas gali pagrįstai savo nuožiūra nuspręsti dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo šalims visiškai arba iš dalies. Šeimos bylose išlaidos visada turi būti sprendžiamos. Nustatyta, kad teismas turėtų priteisti bylinėjimosi išlaidas šaliai visai arba iš dalies, pavyzdžiui, jei buvo pateikta neteisinga informacija apie tam tikrą faktą³⁰⁵. Taip pat Austrijos bylinėjimosi išlaidų tvarka yra reglamentuojama civilinio proceso kodekse, taigi, atsižvelgiama į bendrąsias nuostatas. Be to, tiek Vokietijoje, tiek Austrijoje yra išskiriamos bylinėjimosi išlaidos į grupes, tai yra, advokatų, teismo mokesčiai bei teismo arba šalių turėtos išlaidos³⁰⁶.

Taigi, bylinėjimosi išlaidos byloje dalyvaujantiems asmenims yra nepaskirstomos nagrinėjant bylą ypatingąja teiseną³⁰⁷. Tačiau ypatingoje teisenoje kartais yra nagrinėjami ir byloje kilę ginčai, todėl teismas gali spręsti dėl bylinėjimosi išlaidų skirstymo, prieš tai atsižvelgęs į dalyvaujančių byloje asmenų suinteresuotumą dėl bylos baigties. Pažymėtina, kad CPK 443 straipsnio 6 dalyje įtvirtintas proporcingumo principas yra prilyginamas sąlygai, kad tas, kuris pralaimi, turi pareigą susimokėti. Pagal šį principą bylinėjimosi išlaidos atlyginamos, remiantis pagal asmens įgyvendintus ir atmestus reikalavimus³⁰⁸. Pažymėtina, kad jeigu šalių interesai nėra skirtingi, tada bylinėjimosi išlaidos neturi būti paskirstytos, tačiau, tuo atveju, kai interesai, vis dėlto, yra skirtingi – taikomos bendrosios taisyklės dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo³⁰⁹. Galima išvada, kad jeigu pareiškėjo pareiškimas yra tenkinamas, tai tokiu atveju nėra iš ko priteisti žyminio mokesčio. Išskyrus atvejus, jeigu byloje buvo ir suinteresuoti asmenys, kurie nepagrįstai prieštaravo pareiškimo patenkinimui ir dėl to pareiškėjas patyrė bylinėjimosi išlaidas. Tokiai situacijai esant teisėjas turi teisę į diskreciją, kad būtų priteistos bylinėjimosi išlaidos.

³⁰⁵ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/BJNR258700008.html>>.

³⁰⁶ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Justitia, 2007, p. 49.

³⁰⁷ *Ibid.*, p. 338.

³⁰⁸ *Ibid.*, p. 339.

³⁰⁹ *Ibid.*, p. 340.

IV. YPATINGOSIOS TEISENOS INSTITUTO PROBLEMATIKA

4.1. Ypatingosios teisenos reforma

Yra žinoma, kad ypatingosios teisenos bylos pasižymi vienašališkumu, kai nėra dviejų asmenų, kurių bylos pagrindas būtų ginčas, išskyrus tam tikras išimtis. Galima konstatuoti, kad atsakovo ir ieškovo nebuvimas yra vienas iš ypatingosios teisenos požymių. Todėl gali iškilti klausimas, kodėl teismas nagrinėja tokias bylas, kuriose nėra dviejų vienas kitam oponuojančių asmenų. Galima teigti, kad tai yra susitarimo dalykas, kadangi ypatingosios teisenos bylų sąrašas įvairiais istoriniais laikotarpiais kito. Pavyzdžiui, iki 1994 m. įvaikinimo sąlygos bei tvarka buvo sprendžiama ne teisme, o administracine tvarka. Įvaikinimas įvykdavo, kai savivaldybės meras priimdavo potvarkį dėl įvaikinimo. Prieš įstatymo pakeitimą galiojęs Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 109 straipsnis buvo įtvirtinęs nuostatą, kad įvaikinimo klausimą sprendžiantis organas yra rajono, miesto, miesto rajono Liaudies deputatų tarybos vykdomasis komitetas, kuris priimdavo sprendimą dėl įvaikinimo klausimų, o asmuo, kuris norėdavo įsivaikinti, turėdavo pateikti prašymą³¹⁰. 1993 m. spalio 12 d., po vykusių ilgų diskusijų bei pasitarimų, Lietuvos Respublikos Seimo nariai priėmė įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso pakeitimo“, kuriame buvo pateiktos sąlygos dėl įvaikinimo tvarkos. Šiuo įstatymu buvo pakeista įvaikinimo tvarka, kadangi įvaikinti nepilnamečius vaikus leista tik padavus prašymą apylinkės teismui, remiantis prašančiojo įvaikinti gyvenamąja vieta bei įvaikinamojo asmens gyvenamąja vieta³¹¹.

Taigi, buvo nuspręsta, kad įvaikinimas yra itin reikšmingas vaikui, jo biologiniams tėvams ar tėviams, todėl toks klausimas buvo paliktas spręsti teismui. Tokia bylų kategorija dabar yra sprendžiama ypatingąja teise, o ne ginčo teisenos tvarka. Pažymėtina, kad ypatingoji teisena padeda apsaugoti privačių asmenų interesus bei tuo pačiu, nagrinėjant įvaikinimo bylas, patikrina ar nebus pažeistos vaiko teisės. Nors ir buvo abejonų, kodėl tik teismas sprendžia ne ginčo klausimus, tačiau buvo motyvuojama, kad teismo procesas yra tinkamas neakivaizdžių faktų nustatymui³¹². Taip pat faktų nustatymas pripažįstamas ypač svarbiu, kadangi teismo sprendimas yra laikomas patikimesniu faktus įteisinančiu veiksmu nei kitų institucijų priimami aktai³¹³.

³¹⁰ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. *Valstybės žinios*. 1969, nr. 21-186.

³¹¹ PAPIRTIS, V. L.; ŠADŽIUS, H. Lietuvos šeimos teisės raida 1990–2000 m.: etapai, problemos. *Socialinis ugdymas*, 2013, t. 3(35), p. 24.

³¹² MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Antra dalis. Vilnius: Justitia, 1995, p. 162.

³¹³ *Ibid.*, p. 163.

Taip pat ir santuokos nutraukimo atveju, jeigu sutuoktiniai neturėdavo nepilnamečių vaikų ir tarp sutuoktinių nebūdavo kilęs ginčas dėl turtinių santykių, ar vaiko gyvenamosios vietos, santuoka galėdavo būti nutraukta administracine tvarka, tai yra, paduodant sutuoktinių bendrą prašymą civilinės metrikacijos įstaigai, o ši įstaiga išduodavo ištuokos liudijimą. Pavyzdžiui, Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodekso, galiojusio iki 2001 m. liepos 1 d., 37 straipsnyje buvo reglamentuota, kad santuokos nutraukimas yra vykdomas civilinės metrikacijos įstaigose, jeigu yra bendras sutuoktinių sutikimas. Šiame straipsnyje buvo įtvirtintos nuostatos, kad sutuoktiniai, kurie neturi nepilnamečių vaikų ir yra jų bendras sutikimas dėl santuokos nutraukimo, tokią santuoką gali nutraukti kreipiantis į civilinės metrikacijos organus. Taip pat buvo reglamentuojama tvarka, kad ištuokos liudijimas yra išduodamas praėjus trims mėnesiams nuo dienos, kai sutuoktiniai padavė pareiškimą dėl santuokos nutraukimo. Tačiau, tokiu atveju, kai kildavo ginčas dėl išlaikymo mokėjimo nedarbingam sutuoktiniui arba kilęs ginčas dėl turto padalijimo, kuris laikomas bendrąja jungtine nuosavybe, sutuoktiniai arba vienas iš jų turėdavo kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo. Taigi, jeigu kildavo ginčas, byla turėdavo būti sprendžiama teisme pagal ginčo teisenos sąlygas. Pažymėtina, kad ir 38 straipsnyje buvo įtvirtinta tvarka, kad santuoka nutraukiama civilinės metrikacijos įstaigoje, jeigu vienas iš sutuoktinių yra pripažintas nežinia kur esančiu, neveiksniu dėl psichinės ligos ar silpnaprotystės arba jis yra nuteistas laisvės atėmimo bausme ne mažiau kaip trejiems metams. Šiame straipsnyje irgi buvo reglamentuojama tvarka, kad tokiu atveju, kai kyla ginčas dėl vaikų, arba turto padalijimo, kai tas turtas yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, arba dėl lėšų paramos reikalingam nedarbingam sutuoktiniui išlaikyti mokėjimo, santuoka turi būti nutraukiama teismine tvarka³¹⁴. Taigi, buvo nustatytos dvi santuokos nutraukimo procedūros, tai yra, teisminė bei civilinės metrikacijos įstaigos tvarka, tačiau išgaliojus CPK palikta tik viena ištuokos procedūra – kreipimasis į teismą³¹⁵.

Rengiant naują CK buvo nuspręsta, jog sutuoktiniai gali panaudoti ištuokos institutą priešingai kreditorių interesams, pavyzdžiui, perleidžiamas turtas vienam iš sutuoktinių, o kitam sutuoktiniui joks turtas nepaliekamas, tačiau jis vis tiek yra laikomas skolininku. Toks sutuoktinis gali užsiimti koku nors verslu, todėl tokiu atveju gali būti pažeisti kreditorių interesai, kai turtas padalinamas taip, kad viską gauna tik vienas sutuoktinis, o tam sutuoktiniui, kuris užsiima verslu, nelieka jokios nuosavybės. Todėl buvo nuspręsta,

³¹⁴ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. *Valstybės žinios*. 1969, nr. 21-186.

³¹⁵ MICHAILOVIENĖ-KUDINAVIČIŪTĖ, I. Ištuokos reglamentavimas: nuostatos, integraciniai procesai ir principai. *Jurisprudencija*, 2007, t. 3(93), p. 29.

kad siekiant užtikrinti kreditorių apsaugą, santuokos nutraukimas turi būti nagrinėjamas teisme supaprastinta tvarka. Civilinės metrikacijos įstaigoje santuokos nutraukimas yra tik užregistruojamas gavus teismo sprendimą³¹⁶. Taigi, įstatymų leidėjas nusprendžia, kuriuos klausimus reiktų spręsti teismo tvarka, o kuriuos – administracine tvarka.

Yra ir tokių nuomonių, kad CK pasirinkta tik viena ištuokos procedūra, kuri atliekama teisme ne visai sutampa su Europos šeimos teisės principais, tai yra Europos teisės šeimos komisijos įtvirtintais pagrindais. Vienas iš jų nustato, kad sutuoktiniams nepasiekus susitarimo arba susitarus tik dėl turto padalijimo arba paskirstymo bei išlaikymo, tokie klausimai turėtų būti sprendžiami kompetentingos institucijos³¹⁷. Pavyzdžiui, pateikiamas argumentas, kad kreipimasis į teismą turėtų būti laikoma konstitucine teise, bet ne pareiga, todėl turėtų būti įtvirtinta tvarka, kad santuoką galima nutraukti ir administracinėje įstaigoje³¹⁸. Pažymėtina, kad siūlyta bylos nagrinėjimą perduoti notarams. Atkreiptinas dėmesys, kad 2009 m. buvo diskutuota dėl dalies teismų atliekamų funkcijų perdavimo kitoms institucijoms, kurios atliktų veiksmus, susijusius su nepilnamečių asmenų teisių apsauga. Buvo siūlyta atsisakyti teismo leidimo dėl nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandorio, jeigu šeimoje nėra nepilnamečių vaikų. Be to, vyko diskusija ir dėl santuokos nutraukimo procedūros perdavimo civilinės metrikacijos skyriams arba notarams, tokiu atveju, jei yra bendras sutuoktinių sutikimas ir, kai jie neturi nepilnamečių vaikų ir nėra kreditorių, kurie reikštų reikalavimus dėl turto. Remiantis tuo laikotarpiu buvusio Teisingumo ministro R. Šimašiaus nuomone, buvo suformuotas tikslas sumažinti teismų darbo krūvį³¹⁹. Taip pat, Šiaulių savivaldybės Civilinės metrikacijos skyriaus vedėjos V. Samienės nuomone, įstatyme įtvirtinta tvarka sutuoktiniai gali nutraukti santuoką tik po vienerių bendro gyvenimo metų, o tokiu atveju, kai nepraėjęs numatytas terminas nuo santuokos sudarymo dienos, prašymas dėl ištuokos yra nenagrinėjamas³²⁰. Todėl tokioms sąlygoms esant, sutuoktiniai turi laukti nustatyto termino, nors galėtų ištuokos procedūrą greičiau atlikti civilinės metrikacijos įstaigoje.

Taip pat 2015 m. buvo rengiamas projektas dėl CK 3 skyriaus 51 straipsnio bei 53 straipsnio pakeitimų. Buvo suformuluota nuostata, kad santuoka turi būti nutraukiama notarine tvarka, tuo atveju, kai yra bendras sutuoktinių sutarimas bei yra visos šios sąlygos: nuo santuokos sudarymo yra praėję daugiau nei vieneri metai; abu sutuoktiniai

³¹⁶ MICHAILOVIENĖ-KUDINAVIČIŪTĖ I. Ištuokos reglamentavimas: nuostatos, integraciniai procesai ir principai. *Jurisprudencija*, 2007, t. 3(93), p. 30.

³¹⁷ *Ibid.*, p. 29-30.

³¹⁸ *Ibid.*, p. 31.

³¹⁹ Teisingumo ministerijoje diskutavo dėl teismų funkcijų perdavimo. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=29477>>.

³²⁰ Ištuoka tik teismuose ir tik po metų. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=387>>.

yra sudarę sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių; taip pat jie yra veiksnūs ir daugiau nei metus netvarko bendro ūkio bei negyvena santuokinio gyvenimo. Be to, buvo numatyta, kad notaras, patvirtinęs sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, sudarytus duomenis perduoda civilinės metrikacijos įstaigai ir vedybų sutarčių registruui ne vėliau kaip kitą darbo dieną po šios sutarties patvirtinimo³²¹. Taigi, buvo norima pakeisti teisminę procedūrą į notarinę tvarką. Pagal statistiką, 2014 metais teismai išnagrino 11 151 bylą dėl santuokos nutraukimo, iš jų 8 029 bylas dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu. Remiantis šiais duomenimis galima daryti išvadą, kad santuokos nutraukimo tarp sutuoktinių bendru sutikimu bylos sudarė maždaug 72 procentus visų skyrybų bylų. Todėl buvo teigiama, kad santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu bylų perdavimas notarams turėtų didelį poveikį teismų darbo krūvio sumažėjimui. Argumentuota, kad tokių veiksmų perdavimas notarams yra suderinamas su jiems pavestomis funkcijomis³²². Tačiau 2016 m. projekte buvo svarstoma dėl kitokio straipsnių suformulavimo, pavyzdžiui, paliekant tas pačias santuokos sąlygas, išskyrus pridedant nuostatą, kad santuoka nutraukiama teisme supaprastinto proceso tvarka. Pažymėtina, kad buvo ir tam tikrų niuansų, pavyzdžiui, tokiu atveju, kai sutuoktiniai daugiau nei metus netvarko bendro ūkio ir negyvena santuokinio gyvenimo bei neturi nepilnamečių vaikų, santuoka sutuoktinių bendru sutikimu turi būti nutraukiama notarine tvarka³²³. Taigi, buvo svarstoma tiek dėl teismų, tiek dėl notarų galimybės nutraukti santuoką.

Remiantis aiškinamuoju raštu, 2014 metais Lietuvos teismai buvo išnagrinęję 196 723 civilines bylas, maždaug 7 proc. daugiau nei per 2013 metus. Projektų rengimo tikslas buvo siekis sumažinti teismo darbo krūvį bei atsisakyti tam tikrų teismo funkcijų.

³²¹ 2015 m. liepos 7 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.53, 3.57, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.75, 3.76, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.126, 3.140, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, Kodekso papildymo 3.76(1), 3.115(1) straipsniais ir 3.52, 3.54 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas, nr. XIIP-3383. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5f49c7b024a611e58a4198cd62929b7a?ifwid=7cihrgwzv>>.

³²² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 3.51, 3.53, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.293, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 3.541, 3.761, 3.1151 straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 582 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos notariato įstatymo nr. I-2882 46 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo nr. X-1809 8 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nr. VIII-1591 2, 14 ir 24 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ulgz3IHJ6gkJ:https://eseimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/7ef79851dee911e59019a599c5cbd673/format/ISO_PDF/+&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.

³²³ 2016 m. sausio 21 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.53, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.293, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, Kodekso papildymo 3.54(1), 3.76(1), 3.115(1) straipsniais įstatymo projektas, nr. XIIP-3383(2) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5b56ef40c00d11e5ac22dba8705b325b>>;

Toks tikslas buvo suformuotas siekiant operatyvesnio bei kokybiškesnio darbo. Pažymėtina, kad buvo siūloma atsisakyti santuokos nutraukimo bei gyvenimo skyrium patvirtinimo sutuoktinių bendru sutikimu, teismo leidimų dėl nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandorių, be to, siekiama atsisakyti teismo dalyvavimo tėvystės pripažinimo atveju, kai tarp suinteresuotų šalių nėra ginčo, perduodant šias funkcijas notarams³²⁴. Remiantis CK 3 knygos 85 straipsnio 2 dalimi, jeigu sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti yra būtinas teismo leidimas. Tokių leidimų išdavimas yra atliekamas supaprastinta proceso tvarka³²⁵. Pagal CPK 582 straipsnio 4 dalį yra įtvirtinta nuostata, kad pareiškėjas turi pateikti reikalingus įrodymus, kurie patvirtintų šeimos turtinę padėtį bei kitus svarbius duomenis, kai yra sprendžiamas klausimas dėl leidimo perleisti, įkeisti, suvaržyti nuosavybės teisę į šeimos turtą³²⁶.

Pagal 2014 metų pirmos instancijos išnagrinėtų bylų statistiką, bylos dėl teismo leidimo išdavimo sudarė 6,93 procentus visų tais metais teismų išnagrinėtų civilinių bylų skaičiaus. 90 procentų šių bylų sudarė bylos dėl teismo leidimų išdavimo nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams. Todėl siekiant sumažinti teismo krūvį, tokias funkcijas taip pat reiktų perduoti notarams. Tokie teismo leidimai išduodami pakankamai greitai, nuo prašymo pateikimo iki leidimo išdavimo praėjus vienai arba dviem dienoms. Kadangi vaiko teises padeda užtikrinti ir valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija bei prokuroras, tai tokiu atveju, kai vaikas mano, kad tėvai pažeidžia jo teises, jis gali kreiptis savarankiškai į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją. Taip pat 14 m. sulaukusiam asmeniui galima kreiptis į teismą. Pagal šias nuostatas yra manoma, kad teismo leidimų nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams perdavimas notarams neigiamo poveikio nepilnamečių vaikų teisėms nepadarytų. Tuo pačiu užtikrinama apsauga, kad notaras dėl nekilnojamojo daikto sandorį gali patvirtinti tuo atveju, kai sutuoktiniai pateikia rašytinį patvirtinimą dėl nepilnamečių vaikų interesų užtikrinimo, kad jie nebus palikti be gyvenamojo būsto. Taigi, toks pokytis padėtų sumažintų sutuoktinių, turinčių

³²⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 3.51, 3.53, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.293, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 3.541, 3.761, 3.1151 straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 582 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos notariato įstatymo nr. I-2882 46 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo nr. X-1809 8 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nr. VIII-1591 2, 14 ir 24 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ulgz3IHJ6gkJ:https://eseimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/7ef79851dee911e59019a599c5cbd673/format/ISO_PDF/+&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.

³²⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

³²⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.

nepilnamečių vaikų, sudarant sandorius dėl šeimos turto, patiriamas laiko sąnaudas.³²⁷ Be to, remiantis statistikos duomenimis, 2016 m. buvo išnagrinėta pirma instancija 119453, o 2017 m. – 128036 ypatingosios teisenos bylų. Taigi, šios bylos praktiniu požiūriu yra itin reikšmingos, kadangi ypatingosios teisenos bylos sudaro beveik 50 % visų teismo išnagrinėtų bylų pirma instancija³²⁸. Pagal 2016 metų siūlytą projektą, buvo norima įtvirtinti CK 3 knygos 54¹ straipsnį, kuriame būtų įtvirtintos notaro funkcijos dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių sutarimu. Tačiau buvo svarstoma, kad kilus ginčui dėl santuokos nutraukimo pasekmių, nagrinėjimas turėtų būti perduotas teismui ginčo teisenos tvarka³²⁹.

Remiantis Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos teisės departamento išvada, sutuoktiniai dėl santuokos nutraukimo bendru sutikimu gali kreiptis į teismą, o teismas imasi atitinkamų priemonių, kad per 6 mėnesius sutuoktiniai galėtų susitaikyti. Tokios nuostatos padeda sustabdyti nuo neapgalvotų sutuoktinių veiksmų darymo bei išvengti neigiamų pasekmių. Tačiau projekte yra siūloma, kad santuoka galėtų būti nutraukiama per vieną dieną. Taigi, yra teigiama, kad toks siūlymas sudaro situaciją, kai gali kilti neigiamos pasekmės dėl neapgalvotų sutuoktinių veiksmų. Atkreiptinas dėmesys, kad tokiu atveju, kai sutuoktiniai susipažinę su sudaryta notaro sutartimi, jai įsigaliojus, gali suvokti, kad yra pažeisti jų interesai. Todėl yra svarstoma, kad reikalinga nustatyti sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių įsigaliojimo atidėjimo laikotarpį, per kurį bet kuris iš sutuoktinių galėtų atsisakyti sutarties, o taip pat ir santuokos nutraukimo³³⁰.

Tuo pačiu būtų keičiamas ir CPK 582 straipsnis, panaikinant nuostatas dėl teismų leidimų nuosavybės teisės į šeimos turtą perleidimo, šeimos turto įkeitimo ar kitokio

³²⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 3.51, 3.53, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.293, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 3.541, 3.761, 3.1151 straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 582 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos notariato įstatymo nr. I-2882 46 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo nr. X-1809 8 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nr. VIII-1591 2, 14 ir 24 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ulgz3IHJ6gkJ:https://eseimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/7ef79851dee911e59019a599c5cbd673/format/ISO_PDF/+&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.

³²⁸ Lietuvos teismų statistika. [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/4641>>.

³²⁹ *Ibid.*

³³⁰ 2015 m. rugpjūčio 14 d. Išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.53, 3.57, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.75, 3.76, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.126, 3.140, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 3.761, 3.1151 straipsniais ir 3.52, 3.54 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eseimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=7cihrgwzv&documentId=98722920425511e59cf1cfda14b526c5&category=TAK>>.

teisių į jį suvaržymo išdavimą, sprendimo teisme³³¹. Pažymėtina, kad šiuos įstatymų projektus rengė Teisingumo ministerija. Taip pat yra tokių nuomonių, kad galima būtų atsisakyti teismo dalyvavimo tvirtinant pagal CK 3 knygos 140 straipsnio 5 dalį tėvystės pripažinimo pareiškimus. Yra žinoma, kad tėvystės pripažinimas yra įmanomas tokiu atveju, kai netaikoma tėvystės prezumpcija. Tokios prezumpcijos paneigimas yra galimas, kai yra trijų asmenų bendras pareiškimas, vaikui gimus išsituokusiai motinai po santuokos pabaigos nepraėjus trims šimtams dienų. Kadangi teismas nereikalauja tėvystės įrodymų, todėl praktiškai teismas atlieka veiksmus, kurie yra artimi notarų funkcijoms, tai yra, tikrinti prašymą pateikusių asmenų valią bei jų suvokimą apie galimus padarinius³³². Pažymėtina, kad tokiu atveju, kai nėra kilęs ginčas, pareiškimas dėl tėvystės nagrinėjamas ypatingąja teiseną. Todėl tėvystės prezumpcijos paneigimas galėtų būti perduodamas spęsti notarams³³³.

Pagal CPK 579 straipsnį, prašymai dėl teismo leidimų veiksams atlikti išdavimo nagrinėjami ypatingąja teiseną, o CPK 582 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad sprendžiant bylas, kurios susijusios su vaiko teisėmis, leidimo išdavimo klausimą teismas turi spęsti taip, kad prioritetas būtų skiriamas vaiko interesams³³⁴. Taigi, buvo siūloma perduoti tokias bylas spęsti notarui. Tačiau, gali kilti abejonės, ar notarui galėtų būti leista gauti duomenis iš vaiko teisių apsaugos tarnybos apie vaiko tėvus, kadangi tai laikoma privačia informacija, kurią naudoti galėtų tik teismas. Pats leidimo išdavimas galėtų būti priskiriamas notaro funkcijoms, pavyzdžiui, santuokos nutraukimas bendru sutikimu taip pat gali būti priskirtas notaro kompetencijai, kadangi šiose bylose yra tvirtinamas šalių sudarytas sandoris, o notaro viena iš funkcijų – užtikrinti sandorių teisėtumą. Tačiau dėl teismo leidimo bylų perdavimo notarams, kyla tam tikrų abejonų, kadangi notarai remiasi tik faktais, bet netiria ginčijamų aplinkybių, o teismas yra įpareigotas rinkti įrodymus. Todėl yra pateikiamos nuomonės, kad teisingumo vykdymas yra priskiriamas

³³¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 3.51, 3.53, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.293, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 3.541, 3.761, 3.1151 straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 582 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos notariato įstatymo nr. I-2882 46 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo nr. X-1809 8 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nr. VIII-1591 2, 14 ir 24 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ulgz3IHJ6gkJ:https://eseimas.lrs.lt/rs/le-galact/TAK/7ef79851dee911e59019a599c5cbd673/format/ISO_PDF/+&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.

³³² LANKAUSKAS, M. Sandorių dėl nekilnojamojo daikto, esančio šeimos turtu, atitikties įstatymo reikalavimams vertinimo pavedimo notarams [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 25 [žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/aktualijos-14_3_Nr6.pdf>.

³³³ *Ibid.*, p. 21.

³³⁴ *Ibid.*, p. 24.

tik teismui ir tokių funkcijų perleidimas notarui nebūtų tinkamas³³⁵. Galima išvada, kad sandorių dėl nekilnojamojo turto, esančio šeimos turtu, kai yra nepilnamečiai vaikai, įvertinimo veiksmų pavedimas notarams neužtikrintų vaiko teisių apsaugos³³⁶. Atkreiptinas dėmesys, kad svarstant dėl projektų priėmimo Seimo narių nuomonės išsiskyrė, pavyzdžiui Seimo narys J. Sabatauskas teigė, kad: „Teismas nagrinėja ginčo bylas, ginčo teiseną. Kodėl mes norime iš teisėjų daryti raštininkus, kurie tik deda antspaudą? Jei taip pažodžiui, tai raštininkai yra notariai.“ Kitas Seimo narys E. Vareikis išsakė nuomonę prieš naują reguliavimą. Jis teigė, kad: „Jei skyrybos yra blogis, tai įstatymai privalėtų užkirsti kelią skyryboms, o ne skyrybas lengvinti.“ Taigi, rezultatas buvo toks, kad 40 Seimo narių balsavo prieš, o 38 – už. Todėl įstatymo projektui nepritarta³³⁷. Taip pat ir 2018 m. buvo pateikti įstatymų projektai, kuriais buvo siekiama sumažinti teismų darbo krūvį, perduodant tam tikras funkcijas notarui. Tačiau buvo nuspręsta gražinti pateiktus projektus tobulinimui³³⁸.

Pažymėtina, kad Vokietijoje bei Austrijoje yra įsteigtas institutas - teismo pareigūnas, kuris prisideda prie teismo krūvio sumažinimo³³⁹. Buvo ir tokių nuomonių, kad tikrasis teisėjas yra tik vienas, taip pat teigiama, kad teisėjai yra nepriklausomi ir tik jie gali nagrinėti tokias svarbius klausimus, pavyzdžiui kaip šeimos bylos³⁴⁰. Šimtmečius, be ginčų nagrinėjimo, teismai taip pat turėjo reguliuoti ir organizuoti privačius, asmeninius santykius. Įstatymų leidėjas yra apibrėžęs teismų užduotis ir jų svarbą bei specialiai reglamentavo jų apsaugą, tačiau pažymima, kad siekiant produktyvesnio darbo yra reikalinga sumažinti teisėjų darbo krūvį³⁴¹. Todėl tai buvo viena iš priežasčių, kodėl buvo įsteigta teismo pareigūnų institucija. Šie teismo pareigūnai vadovaujasi atskiru įstatymu - Rechtspflegengesetz, kurio 3 straipsnyje įtvirtinta, kad sprendžiami tokie klausimai kaip šeimos bylos (santuokos nutraukimas, klausimai, susiję su tėvų globa ar jų teisiniu atstovavimu, išlaikymo priteisimas), nuosavybės teisė, žemės, laivų, patentų

³³⁵ LANKAUSKAS, M. Sandorių dėl nekilnojamojo daikto, esančio šeimos turtu, atitikties įstatymo reikalavimams vertinimo pavedimo notarams [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 25. [žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/aktualijos-14_3_Nr6.pdf>.

³³⁶ *Ibid.*, p. 26.

³³⁷ 2015 m. spalio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo VII (rudens) sesijos vakarinio posėdžio nr. 281 stenograma. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6e576390724c11e59a1ed226d1cbceb5?positionInSearchResults=110&searchModelUUID=509f8d60-c82e-4f51-9f73-d33bbd1aueb8>>.

³³⁸ 2018 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Respublikos Seimo penktoji sesija. *Stenogramos*, p. 70-73. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=10223>.

³³⁹ NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teiseną civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškinine teiseną ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 50.

³⁴⁰ HABSCHEID, J. W. *Freiwillige Gerichtsbarkeit*. München: C. H. Beck, 1983, p. 27.

³⁴¹ *Ibid.*, p. 29.

registas, procesas dėl bankroto, bendrovių registracijos ir kiti svarbūs klausimai³⁴². Nors šiam pareigūnui suteikta daug teisminių funkcijų, jis nėra prilyginamas teisėjui. Todėl teisėjo atžvilgiu taikomos taisyklės nėra perkeliamos jam³⁴³. Be to, Vokietijoje taip pat svarstoma dėl notarams didesnių funkcijų suteikimo, taip pat jiems yra priskiriamos nagrinėti tokios bylos kaip palikimo priėmimas arba palikimo padalijimas įpėdiniams. Tokios funkcijos yra perduotos, nes notaras yra laikomas nepriklausomu, užtikrinančiu sandorių teisėtumą bei galinčiu tvirtinti testamentus. Be to, notaro nepriklausomumas, atliekant paskirtas funkcijas, yra panašus į teisėjo. Taip pat, dalies funkcijų perdavimas notarams prisideda prie proceso koncentruotumo užtikrinimo. Taigi, iškyla diskusijos, kad notarams reikėtų perduoti visiškai paveldėjimo bylų nagrinėjimą³⁴⁴.

Buvo ir tokių siūlymų perduoti notarinius veiksmus atlikti advokatams, turintiems ne mažesnę kaip 15 metų darbo stažą. Tačiau, pasak E. Kūrio, šis projektas buvo labai kritikuotinas. Buvo pažymima, kad Lietuvoje notaro bei advokato profesijos bei jų funkcijos yra atskirtos, be to skiriasi ir formavimosi tvarkos, todėl nėra tikslinga keisti šiuos reguliavimus. Kaip teigė E. Kūrys: „Būtent fundamentalios notarų ir advokatų profesijų srities ignoravimas yra didžiausia pasiūlytų įstatymų pataisų projektų yda“³⁴⁵.

Yra žinoma, kad notaras yra profesionalus teisininkas, kuriam yra keliami įstatymo suformuoti reikalavimai dėl išsilavinimo, todėl manytina, kad santuokos nutraukimas bendru sutarimu, kai nėra ginčo bei nepilnamečių vaikų, galėtų būti perduodamas spręsti notarui. Taip pat galima svarstyti ir dėl ištuokų registravimo funkcijų perdavimo notarams³⁴⁶, siekiant įgyvendinti „vieno langelio“ principą, tai yra, santuokos nutraukimą bei jos nutraukimo faktą registruoti vienoje vietoje. Užtikrinti sandorių teisėtumą – yra viena pagrindinių notaro funkcijų. Tuo pačiu galima įvertinti ir neigiamas pasekmes, pavyzdžiui, tam tikrų klaidų atsiradimą registravime. Taigi, reikalinga įvertinti investicijas bei galimus padarinius³⁴⁷. Pažymėtina, kad pasitikėjimo lygis notarų visuomenėje yra ganėtinai aukštas, be to daroma išvada, kad civilinės būklės akto registravimo perdavimas notarui leistų sutaupyti vartotojo laiką³⁴⁸. Taip pat, antstoliams perdavimas civilinės būklės aktų registravimo nebūtų toks efektingas kaip perdavimas

³⁴² Rechtspflegengesetz (RPfLG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/rpflg_1969/>.

³⁴³ HABSCHIED, J. W. *Freiwillige Gerichtsbarkeit*. München: C. H. Beck, 1983, p. 54.

³⁴⁴ NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teiseną civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškiniu teiseną ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 50.

³⁴⁵ KŪRIS, E. Atsakymai į pateiktus klausimus apie Lietuvos Respublikos notariato įstatymo ir Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo pataisų projektus. *Notariatas*, 2013, t. 15, p. 43-45.

³⁴⁶ GUMULIAUSKIENĖ, L. Ar perduoti notarams civilinės metrikacijos įstaigų funkcijas? *Notariatas*, 2010, t. 9, p. 16.

³⁴⁷ *Ibid.*, p. 17.

³⁴⁸ *Ibid.*, p. 18.

notarams, kadangi jų funkcijos visai nesusiję su juridinių faktų tvirtinimu³⁴⁹. Pavyzdžiui, buvo atsisakyta hipotekos teisėjų ir registravimo funkcija perduota notarams³⁵⁰. Taip pat, buvo įtvirtinta notaro kompetencija surašyti ir tvirtinti dokumentus dėl juridinių asmenų registruoti pateikiamų duomenų tikrumo, be to, notaras patikrina, ar juridinį asmenį galima registruoti³⁵¹. Galima teigti, kad notariato sistema pasitikima labiausiai iš visų teisinių profesijų³⁵². Be to, Estijoje ir Latvijoje yra įtvirtinta notaro galimybė nutraukti santuoką, remiantis abiejų sutuoktinių bendru prašymu. Sutuoktiniai turi susitarti dėl santuokos nutraukimo, neturėti nepilnamečio vaiko arba bendrosios jungtinės nuosavybės. Jeigu sutuoktiniai turi nepilnametį vaiką arba bendrąją jungtinę nuosavybę, jie turi sudaryti rašytinį susitarimą dėl bendro nepilnamečio vaiko globos, bendravimo teisių, vaiko išlaikymo ir bendrosios jungtinės nuosavybės padalijimo. Estijoje ne tik notaras atlieka santuokos nutraukimo procedūrą, bet ir civilinės metrikacijos biuras³⁵³.

Taigi, teismas tapo ne vien ginčų sprendimo institucija. Teismas atlieka ir apsaugines funkcijas, kurios nesusijusios su ginčų sprendimu, bet yra laikomos svarbiomis asmenų teisių apsaugai, pavyzdžiui, leidimų išdavimas, faktų ir pareiškimų patvirtinimas, turto administravimo kontrolė, paveldėjimo procedūrų taikymas, taikos sutarčių tvirtinimas. Teismas asmenų teisių apsaugos srityje perėmė dalį funkcijų, kurias atlikdavo įvairios valstybės ir savivaldybės institucijos³⁵⁴. Tačiau atsižvelgiant į šių dienų teismo darbo krūvį būtų tikslinga apsvarstyti dėl dalies funkcijų perdavimo notarams, kurie galėtų prisidėti prie operatyvesnės proceso eigos.

4.2. Ginčas ypatingoje teisenoje

Pažymėtina, kad dauguma juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo bylų yra priskiriamos ginčo byloms savo prigimtimi. Pagal CPK 442 straipsnio 1 punktą nurodyta, kad ypatingąją teiseną teismas nagrinėja bylas dėl juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo³⁵⁵. Galima teigti, kad viena iš juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo bylų yra ganėtinai dažnai nagrinėjama teisme, tai yra, bylos dėl pastato, žemės ar miško, valdymo nuosavybės teisės fakto nustatymo. Ši bylų kategorija pasižymi privačiu

³⁴⁹ GUMULIAUSKIENĖ, L. Ar perduoti notarams civilinės metrikacijos įstaigų funkcijas? *Notariatas*, 2010, t. 9, p. 18.

³⁵⁰ NEKROŠIUS, V.; STRAČKAITIS, M. Notariato raida atkūrus nepriklausomybę. Iš *Lietuvos notariato istorija: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2012, p. 159.

³⁵¹ *Ibid.*, p. 161.

³⁵² *Ibid.*, p. 172.

³⁵³ Informacija apie teisės normas, susijusias su ištuoka. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-lv-en.do?init=true&member=1>.

³⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje J.G. v. V. G., Nr. 3K-3-486/2013.

³⁵⁵ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 617.

pobūdžiu, tai yra, privataus asmens interesų užtikrinimu bei dažnai kylančiais ginčais.

Taigi, galima pastebėti, kad yra tam tikrų bylų, kurios galėtų būti priskiriamos ginčo teisenai, tačiau yra nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka. Be to, galima pažymėti, kad tokios bylos kaip valdymo fakto patvirtinimas išsiskiria tuo, kad jose yra aiškus ne ginčo požymis³⁵⁶, o bylose dėl pastato, žemės ar miško valdymo nuosavybės teisės fakto nustatymo ginčai kyla dažnai. Remiantis V. Balyno nuomone, siekiant įgyvendinti rungtyniškumo principą būtų patogiausia nagrinėti bylas, kuriose pagrindą sudaro ginčas dėl teisės, ginčo teisenai, kadangi yra žinoma, kad ypatingoje teisenoje rungtyniškumo principas nėra taikomas³⁵⁷. Todėl gali kilti klausimas, ar pagrįstas toks pasirinkimas dėl šios bylų kategorijos nagrinėjimo ypatingąja teisenai. Manytina, kad nė vienas iš procese numatytų principų negali būti absoliutus, kadangi turi būti ieškoma principų pusiausvyros, siekiant nepažeisti kurio nors iš jų ypatingoje teisenoje³⁵⁸. Remiantis CPK 445 straipsniu, yra nustatyta, kad juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymas yra galimas tuo atveju, kai pareiškėjas negali atkurti prarastų dokumentų. Tokia nuostata lemia, kad susiduriama su prieštaraujančiais vienas kitam įrodymais, remiamasi liudytojų parodymais, o dažnai būna ir taip, kad liudytojai yra sulaukę garbaus amžiaus, dėl to jų pateikti parodymai gali būti netikslūs, dažnai besikeičiantys arba sukelti abejonių³⁵⁹. Galima teigti, kad vyrauja ir nevienoda teismų praktika, pavyzdžiui, vienoje iš nagrinėjamų bylų buvo konstatuota, kad pirmosios instancijos teismas nepažeidė procesinės teisės normų, nagrinėdamas aplinkybes, susijusias su palikimo priėmimo ir gyvenamojo namo valdymo nuosavybės teise juridinių faktų nustatymu, ginčo teisenos sąlygomis. Šioje byloje buvo prašoma ne tik nustatyti konkrečius juridinius faktus, bet tuo pačiu buvo ginčijama Vilniaus miesto savivaldybės teisė į nekilnojamąjį turtą. Pažymėtina, kad esant bent vienam reikalavimui, kuris nagrinėtinas ypatingąja teisenai, vis tiek pirmumas turi būti teikiamas ginčo teisenai. Esant pateiktiems skirtingiems reikalavimams yra taikomi ir skirtingi teisėjo aktyvumo požymiai. Yra žinoma, kad ginčo teisenai priskiriamos bylos nagrinėjamos remiantis dispozityvumo, rungimosi, žodinio proceso, tiesioginio dalyvavimo, viešumo principais. Tačiau, kai yra sprendžiami klausimai dėl juridinio fakto nustatymo, teismas atsižvelgia į tardomojo proceso principą. Todėl teismo pareiga yra patikrinti aplinkybes, kurios turėtų poveikį sprendimo pagrįstumui. Pažymėtina, kad ypatingoje teisenoje teisėjas gali

³⁵⁶ BALYNAS, V. Bylų dėl pastato, žemės ar miško valdymo nuosavybės teise fakto nustatymo nagrinėjimo ypatingosios teisenos tvarka problemos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 40(32), p. 95-96.

³⁵⁷ *Ibid.*, p. 96.

³⁵⁸ *Ibid.*, p. 96.

³⁵⁹ *Ibid.*, p. 97.

nurodyti, kokius konkrečius įrodymus reikia pateikti bei juos išreikalauti³⁶⁰. Be to, yra akcentuojama, kad esant ginčui dėl kitoje byloje ypatingosios teisenos tvarka nustatytų juridinių faktų ir ginčo šalims paduodant juos patvirtinančius dokumentus, toks klausimas turi būti išspręstas ginčo teiseną nagrinėjamoje byloje³⁶¹. Kitoje byloje buvo akcentuota, kad esant situacijai, kai yra skundžiama teismo sprendimo dalis, dėl sutarties dėl turto padalijimo patvirtinimo, byloje, išnagrinėtoje supaprastinto proceso tvarka, kai nustatomas teisės pažeidimas, turėtų būti sprendžiamas klausimas dėl viso sprendimo panaikinimo, remiantis CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktu. Taigi, daroma išvada, kad ypatingosios teisenos tvarka tokios aplinkybės gali būti nagrinėjamos, kai šalys susitaria, bet šalims nesusitarus dėl turto vertės ar kompensacijos dydžio, tokia bylos dalis dėl turto padalijimo perduotina nagrinėti ginčo teisenos tvarka³⁶². Be to teismų praktikoje yra išskirta, kad nagrinėjant ginčą dėl pastatų, negalimas nagrinėjimas ypatingąja teiseną, nors ir nustatinėjamas juridinę reikšmę turintis faktas. Remiantis CPK 444 straipsnio 1 dalimi, ypatingosios teisenos sąlygos yra taikomos tiems faktams, kurie turi reikšmę asmeninių ar turtinių teisių atsiradimui, pasikeitimui ar pabaigai. Akcentuotina, kad ypatingosios teisenos tvarka nenustatinėjami juridinę reikšmę turintys faktai, kurie gali būti įrodinėjimo dalyku kitoje civilinėje byloje³⁶³.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad ir bylose dėl antstolių ir notarų veiksmų yra ginčas dėl teisės, kadangi jose besikreipiantis į teismą asmuo teigia, kad notaro ar antstolio atlikti ar neatlikti veiksmai, pažeidė jo teises, tuo tarpu antstolis ar notaras teigia priešingai³⁶⁴. Pavyzdžiui, teismų praktikoje yra nurodyta, kad bylos dėl antstolių procesinių veiksmų turi būti nagrinėjamos ypatingąja teiseną, o šios teisenos esminis požymis, kad joje pasireiškia valstybės interesas susitapatinti su privačiu asmeniu bei išskiriamas kruopštus aplinkybių ištyrimas. Todėl viešasis interesas buvo tas veiksnys, kuris lėmė ypatingosios teisenos susiformavimą³⁶⁵. Pažymėtina, kad antstolis ir notaras yra laikomi privačiais subjektais, kurie atlieka konkrečias, valstybės nurodytas viešąsias

³⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje R. R. v. Vilniaus miesto savivaldybės taryba, Nr. 3K-3-542/2006.

³⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Valstybinė teritorijų planavimo inspekcija prie Aplinkos ministerijos v. M. M. ir Lazdijų rajono savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-156/2014.

³⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje T. B. v. D. B., Nr. 3K-3-92/2008.

³⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje J. A. v. D. R. S., Nr. 3K-3-497/2004.

³⁶⁴ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 767.

³⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Parex lizingas“ v. G. M., Nr. 3K-3-524/2005.

funkcijas³⁶⁶. Taigi, tai lemia ir didesnę viešojo intereso reikšmę bei priskyrimą ypatingajai teisenai. Pažymėtina, kad CPK 443 straipsnio 7 dalyje nustatyta, kad ypatingosios teisenos bylas teismas išnagrinėja ypatingąja teiseną, nors ir nagrinėjant bylą kiltų ginčas dėl teisės. Remiantis teismų praktika, vienoje iš bylų kilo ginčas dėl notaro vykdomojo įrašo apskundimo tvarkos. Tačiau Vilniaus miesto apylinkės teismas nusprendė, kad pareiškėja, byloje dėl notaro vykdomojo įrašo vekselyje nuginčijimo, turėjo paduoti ieškinį, bet ne skundą, kadangi tokios bylos turėtų būti nagrinėjamos ginčo teisenos tvarka. Pažymėtina, kad pagal CPK 511 straipsnį, notaro veiksmai, skundžiami paduodant skundą notaro darbo vietos apylinkės teismui. Taigi, šiuo atveju Apeliacinės instancijos teismas argumentavo, kad ypatingosios teisenos sąlygomis skundai dėl vykdomojo įrašo ar atsisakymo atlikti tokį įrašą dėl priverstinio skolos išieškojimo yra nagrinėjami tada, kai skundžiamas notaro veiksmas, o kilus ginčui turi būti nagrinėjama ginčo teisenos tvarka³⁶⁷. Tačiau kitoje byloje, kurioje pareiškėja kreipėsi į teismą su skundu dėl notaro veiksmų, kai notaras atsisakė išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, teismas argumentavo kitaip. Buvo nustatyta, kad pirmosios instancijos teismas nurodė, kad testamentu turinys gali būti aiškinamas tik ginčo teisenoje, tačiau Apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad nors ir byloje yra kilęs ginčas dėl pareiškėjos nuosavybės teisės į ginčo žemės sklypą, teismui nebūtų jokių procesinių kliūčių ypatingosios teisenos tvarka išnagrinėti ir byloje kilusį ginčą, kadangi tai leistų užtikrinti proceso ekonomiškumo, koncentruotumo bei operatyvumo principus³⁶⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad remiantis V. Nekrošiaus nuomone, perėjimas nuo vienos teisenos prie kitos prailgintų bylų nagrinėjimo terminus, todėl tikslinga kilus ginčui bylą nagrinėti ypatingosios teisenos tvarka ir toliau³⁶⁹. Taigi, galima pritarti šiai išsakytai minčiai, kad ypatingajai teisenai kartais yra skiriamos tokios bylos, kuriose yra gana dažnas ginčo kilimas, tačiau seniau taikyta nuostata, kad iškilus ginčui byla turėtų būti nenagrinėjama, atsižvelgiant į operatyvumo principą, buvo pakeista, kadangi ypatingosios teisenos vienas pagrindinių požymių yra viešojo intereso bei greitesnio proceso užtikrinimas.

³⁶⁶ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4, p. 767.

³⁶⁷ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2013 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje S.V. ir J.V., Nr. 2S-778-340/2013.

³⁶⁸ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2017 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje L. A. ir A. B., Nr. E2S-1631-479/2017.

³⁶⁹ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 202.

IŠVADOS

1. Ginčo dėl teisės nebuvimas nėra laikomas esminiu kriterijumi, priskirtinu ypatingajai teisei. Ypatingoji teisena apibūdinama kaip tokia, kuriai įstatymu priskirtinos civilinės bylos, remiantis viešuoju interesu bei tinkamu privatinės teisės normų administravimu. Ypatingoji teisena įvairiose valstybėse yra reglamentuojama skirtingai: vienose valstybėse, ypatingoji teisena įtvirtinta CPK, o kitose valstybėse, atskirame įstatyme arba reglamentuojama ne viename teisės akte. Tačiau visose valstybėse yra pastebimas bendras ypatingosios teisenos bruožas – aktyvus teisėjo vaidmuo bei svarbių visai visuomenei klausimų nagrinėjimas (šeimos, globos, testamentų procedūrų klausimai). Ypatingosios teisenos tikslas - neapibrėžtos asmens teisinės padėties panaikinimas bei galimų pažeidimų atsiradimo užkirtimas ateityje, o esminis bruožas - valstybės interesas susitapatinti su privačiu asmeniu bei kruopštus aplinkybių ištyrimas.
2. Ginčo ir ypatingosios teisenos atribojimas atskleidžiamas per principus. Ypatingajai teisei priskiriami rašytinio proceso, uždarumo, tardomojo, oficialumo, neformalumo principai. Ne tik dalyvaujantys byloje asmenys turi pateikti reikalingus įrodymus, bet ir teisėjas turi teisę ir pareigą juos rinkti savo iniciatyva. Taigi, ypatingoje teisei vyrauja padidėjęs viešasis interesas bei tikslumas, lemiantis bylų priskyrimą šiai teisei. Tikslumas yra laikomas reikšmingu kriterijumi siekiant atriboti ginčo teisena nuo ypatingosios teisenos. Pažymėtina, kad tik įstatymų leidėjas gali nuspręsti, kokios bylos turi būti nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka. Taigi, galima teigti, kad tai yra susitarimo dalykas, kadangi ypatingosios teisena grindžiama „sąrašo“ principu.
3. Ypatingoje teisei nėra ieškovo bei atsakovo, tačiau yra pareiškėjas bei suinteresuoti byla asmenys. Be to, ypatingoje teisei nėra ieškinio, kadangi kreipiantis į teismą yra paduodamas pareiškimas, skundas arba prašymas. Taip pat nėra sprendimo už akių, trečiųjų asmenų instituto. Taigi, ypatingoje teisei nėra tų institutų, taikomų ginčo teisei, kurioje yra dvi vienas kitai oponuojančios šalys.
4. Diskutuojama dėl ypatingosios teisenos bylų (santuokos nutraukimo bendru sutarimu ir neturint nepilnamečių vaikų bei teismo leidimų dėl sandorių sudarymo dėl šeimos turto ir turint nepilnamečių vaikų išdavimo) atidavimo notarams ar kitoms administracinėms institucijoms. Tačiau iki šiol šie projektai nėra įtvirtinti, nors yra pripažįstama, kad teismo krūvių sumažinimas būtų reikšmingas veiksnys, prisidedantis prie operatyvesnės proceso eigos užtikrinimo.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262;
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340;
4. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. *Valstybės žinios*. 1969, nr. 21-186;
5. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 1964, nr. 19-139;
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 85-4126.

II. Specialioji literatūra:

1. ANDRIULIS, V., et. al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002;
2. ANDRIULIS, V.; MOCKEVIČIUS, R.; ir VALECKAITĖ, V. *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918 02 16 – 1940 06 15)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1996;
3. BALYNAS, V. Bylų dėl pastato, žemės ar miško valdymo nuosavybės teise fakto nustatymo nagrinėjimo ypatingosios teisenos tvarka problemos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 40(32), p. 92-100;
4. BUTKYS, Č. *Civilinės teisenos įstatymas : su visais pakeitimais ir papildymais ir su vyr. tribunolo bei rusų senato aiškinimais*. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938;
5. DAMBRAUSKIENĖ G., et. al. *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2004;
6. DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacija centras, 2009. t. 4;
7. DRIUKAS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2004, t. 1;
8. DRIUKAS, A. Notaras civiliniame procese. Teorija ir praktika. *Notariatas*, 2011, t. 11;
9. GUMULIAUSKIENĖ, L. Ar perduoti notarams civilinės metrikacijos įstaigų funkcijas? *Notariatas*, 2010, t. 9, p. 9-20;

10. JANULAITIS, A. *Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas XVI-XVIII a.: jo atsiradimas, veikimas ir reikšmė Lietuvos gyvenime*. Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1927;
11. JONAITIS, M. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014;
12. KAVALIAUSKIENĖ, G. *Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2010;
13. KRIVKA, E. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2009;
14. KŪRIS, E. Atsakymai į pateiktus klausimus apie Lietuvos Respublikos notariato įstatymo ir Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo pataisų projektus. *Notariatas*, 2013, t. 15, p. 42-55;
15. LANKAUSKAS, M. Teisės aktų kodifikavimo prielaidos Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2011, t. 4(74);
16. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003. t. 1;
17. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2;
18. MACHOVENKO, J. *Teisės istorija*: Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013;
19. MAKSIMAITIS, M. Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas XX amžiuje. *Jurisprudencija*, 2014, t. 21(2), p. 440-460;
20. MAKSIMAITIS, M.; VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997;
21. MICHAILOVIENĖ-KUDINAVIČIŪTĖ, I. Ištuokos reglamentavimas: nuostatos, integraciniai procesai ir principai. *Jurisprudencija*, 2007, t. 3(93), p. 29-37;
22. MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Antra dalis. Vilnius: Justitia, 1995;
23. MIKELĖNAS, V. *Civilinio proceso teisė*. Antroji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1997;
24. MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Pirmoji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1997;
25. NEKROŠIUS, V. Kai kurie bendrieji teoriniai civilinio proceso teisės klausimai. *Teisė*, 2002, t. 43, p. 152-143;

26. NEKROŠIUS, V. Naujasis civilinio proceso kodeksas ir bendrojo proceso pirmosios instancijos teisme reformos pagrindiniai bruožai. *Teisė*, 2002, t. 44, p. 102-112;
27. NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002;
28. NEKROŠIUS, V. Ypatingoji teisena civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškine teisena ir reforma (lyginamoji analizė). *Teisė*, 1999, t. 33(3), p. 47-54;
29. NEKROŠIUS, V. Civilinio proceso tikslai: nustatyti tiesą ar sutaikyti šalis? Iš *Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir Centrinėje Europoje: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p. 11-16;
30. NEKROŠIUS, V.; STRAČKAITIS, M. Notariato raida atkūrus nepriklausomybę. Iš *Lietuvos notariato istorija: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2012, p. 137-172;
31. NEKROŠIUS, V. Profesorius E. Vaskovskis apie civilinio proceso tikslus ir principus. *Teisė*, 2017, t. 102, p. 7-15;
32. PAPIRTIS, V. L.; ŠADŽIUS, H. Lietuvos šeimos teisės raida 1990–2000 m.: etapai, problemos. *Socialinis ugdomasis*, 2013, t. 3(35), p. 24;
33. RASIMAVIČIUS, P., et. al. *Tarybinė civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1983;
34. SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese: monografija*. Vilnius: Justitia, 2007;
35. VALIKONYTĖ, I.; LAZUTKA, S.; ir GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001;
36. VĖBRAITĖ, V. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2008, t. 69, p. 106-116;
37. VĖBRAITĖ, V. *Šalių sutaikymas civiliniame procese: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009;
38. VĖLYVIS, S.; JONAITIS, M. XII lentelių įstatymai ir kai kurios atskirų šiuolaikinės teisės šakų bei institutų nuostatos. *Jurisprudencija*, 2008, t. 11(103), p. 33-41;
39. VĖLYVIS, S.; JONAITIS, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras: metodinė mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007;

40. VĖLYVIS, S.; ABROMAVIČIENĖ, G. Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios sąlygos. *Jurisprudencija*. 2006, t. 2(80), p. 123-133;
41. ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos samprata. Iš *Privatinės teisės doktrina ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2014, p. 352-372;
42. ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingosios teisenos reformos prielaidos. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37(29), p. 42-49;
43. ŽEMKAUSKIENĖ, I. Ypatingoji teisena naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 212-218;
44. ŽERUOLIS, J., et. al. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1980;
45. ŽERUOLIS J. Tarybinio civilinio proceso principų sąvokos ir sistemos klausimu. *Teisė*, 1964, t. 4, 33-41;
46. ARGOUNOV, V. V., et. al. *Voluntary (non-contentious) jurisdiction around the world*. Moscow: Gorodets, 2017;
47. СИЛЬВЕСТРИ, Э. Судебное разбирательство без спора о праве? Замечания об особом производстве в Италии. *Правоприменение*, 2017, t. 1(3), p. 143-149.
48. BENDJOUYA, G. *La procedure civile. Le droit en plus*: Presses universitaires de Grenoble, 1995;
49. BASSENGE, P.; HERBST, G. *Gesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit. Rechtspflegergesetz: kommentar*. Heidelberg: Müller, 1990;
50. HABSCHEID, J. W. *Freiwillige Gerichtsbarkeit*. München: C. H. Beck, 1983;
51. SCHMITT, S. *Die Herausbildung der freiwilligen Gerichtsbarkeit in Deutschland*. Berlin: Lit Verlag, 2014;
52. JĘDRZEJEWSKA, M. *Kodeks postępowania cywilnego: i inne teksty prawne*. Warszawa: C.H. Beck, 1995;
53. KRZEŚ-MARSZAŁKOWSKA, E. *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*. Wrocław: Prawnicza i ekonomiczna biblioteka cyfrowa, 2012.

III. Teismų praktika:

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06;

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (2002 m. vasario 28 d. redakcija) 153 straipsnio 2 dalies, 319 straipsnio 3 dalies, 352 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 33/2009;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje J. A. v. D. R. S., Nr. 3K-3-497/2004;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje J. K. v. Vilniaus miesto savivaldybė, Nr. 3K-3-419/2005;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Parex lizingas“ v. G. M., Nr. 3K-3-524/2005;
4. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje R. R. v. Vilniaus miesto savivaldybės taryba, Nr. 3K-3-542/2006;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje T. B. v. D. B., Nr. 3K-3-92/2008;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje I. T. dėl termino palikimui priimti atnaujinimo, Nr. 3K-3-115/2010;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje J.G. v. V. G., Nr. 3K-3-486/2013;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje A.K. v. Panevėžio m. 9-ojo notarų biuro notarė R. Rastenienė, Nr. 3K-3-25/2013;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Valstybinė teritorijų planavimo inspekcija prie Aplinkos ministerijos v. M. M. ir Lazdijų rajono savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-156/2014;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje J. S. ir Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, Nr. 3K-3-442-916/2017;

Lietuvos apygardų teismų praktika:

1. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje R. A. P. ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Nr. 2A-950-109/2008;
2. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. rugpjūčio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB banko „Swedbank“ ir UAB „Visoda“, ir kt., Nr. 2S-1213-125/2010;
3. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2013 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje J. T. dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo, Nr. 2S-612-464/2013;
4. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2013 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje S.V. ir J.V., Nr. 2S-778-340/2013;
5. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2015 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje L. P. ir Nacionalinė žemės tarnyba prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos, Nr. 2S-2204-259/2015;
6. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2015 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje A. A. pareiškimą dėl skolininko turto dalies nustatymo, Nr. 2S-588-881/2015;
7. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2016 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. B. ir N. L., J. B., Nr. 2S-338-253/2016;
8. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2017 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Palska“ v. V. D. ir A. D., Nr. 2S-998-357/2017;
9. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2017 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje L. A. ir A. B., Nr. E2S-1631-479/2017;
10. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2017 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Č. F. ir P. B., Č. B., Nr. 2A-357-232/2017;
11. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2017 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje K. S. ir J. R. ir kt., Nr. e2YT-12069-848/2017;
12. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2017 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje K. S. ir R. A., L. A., S. A., A. A., notarė J. R., Nr. e2S-1308-555/2017;
13. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teismas. 2019 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje V. S. skundas dėl antstolio S. V. veiksmų, Nr. 2S-519-273/2019.

Lietuvos apylinkių teismų praktika:

1. Klaipėdos miesto apylinkės teismas. 2013 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje R. D. pareiškimas dėl termino palikimui priimti atnaujinimo, Nr. 2-8192-792/2013;
2. Marijampolės rajono apylinkės teismo teismas. 2017 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. L. ir VĮ Turto bankas, Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir kiti, Nr. 2YT-27-399/2017;
3. Marijampolės apylinkės teismo Vilkaviškio rūmų teismas. 2018 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje M. V. ir Vilkaviškio rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius, Nr. 2YT-4930-831/2018.

IV. Kita praktinė medžiaga:

1. Teisingumo ministerijoje diskutavo dėl teismų funkcijų perdavimo. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=29477>>;
2. Ištuoka tik teismuose ir tik po metų. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=387>>;
3. Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/BJNR258700008.html>>;
4. Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003047>>;
5. Ypatingosios teisenos projekto problemos ir tikslai. Probleme und Ziel des Vorhabens. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXII/I/I_00224/fnameorig_008727.html>;
6. LANKAUSKAS, M. Sandorių dėl nekilnojamojo daikto, esančio šeimos turto, atitikties įstatymo reikalavimams vertinimo pavedimo notarams [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 25 [žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/aktualijos-14_3_Nr6.pdf>;

7. 2015 m. liepos 23 d. Ley 15/2015, de 2 de julio, de la Jurisdicción Voluntaria [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-7391>>;
8. Rechtspflegengesetz (RPfIG). [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/rpflg_1969/>.
9. Informacija apie teisės normas, susijusias su ištuoka. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-lv-en.do?init=true&member=1>.
10. Lietuvos teismų statistika. [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/4641>>.

V. Travaux préparatoires:

1. 2001 m. rugpjūčio 13 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto, nr. IXP-926. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.147584?jfwid=bnp209lqw>>;
2. 2001 m. spalio 30 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso IV-VII dalių projekto, nr. IXP-1127. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt/?jfwid=191fum80ed&documentId=TAIS.152966&category=TAK>>;
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 3.51, 3.53, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.293, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 3.541, 3.761, 3.1151 straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 582 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos notariato įstatymo nr. I-2882 46 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo nr. X-1809 8 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nr. VIII-1591 2, 14 ir 24 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ulgz3IHJ6gkJ:https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/7ef79851dee911e59019a599c5cbd673/format/ISO_PDF/+&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>;

4. 2019 m. vasario 8 d. Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 580 ir 582 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, nr. XIIP-3036. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 8 d.].
Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=zve9kkoda&documentId=0d2ab5f02ba211e9a505bd13c24940c9&category=TAK>>;
5. 2015 m. spalio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo VII (rudens) sesijos vakarinio posėdžio nr. 281 stenograma. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 29 d.].
Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6e576390724c11e59a1ed226d1cbceb5?positionInSearchResults=110&searchModelUUID=509f8d60-c82e-4f51-9f73-d33bbd1aueb8>>;
6. 2018 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Respublikos Seimo penktoji sesija. *Stenogramos*, p. 70-73. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=10223>;
7. 2016 m. sausio 21 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.53, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.293, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, Kodekso papildymo 3.54(1), 3.76(1), 3.115(1) straipsniais įstatymo projektas, nr. XIIP-3383(2). [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5b56ef40c00d11e5ac22dba8705b325b>>;
8. 2015 m. liepos 7 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.53, 3.57, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.75, 3.76, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.126, 3.140, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, Kodekso papildymo 3.76(1), 3.115(1) straipsniais ir 3.52, 3.54 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas, nr. XIIP-3383. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 24 d.].
Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5f49c7b024a611e58a4198cd62929b7a?jfwid=7cihrgwzv>>;
9. 2015 m. rugpjūčio 14 d. Išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.53, 3.57, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.75, 3.76, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.126, 3.140, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 3.761, 3.1151 straipsniais ir 3.52, 3.54 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: [79](https://e-</div><div data-bbox=)

seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=7cihrgwzv&documentId=98722920425511e59cf1cfda14b526c5&category=TAK>.

SANTRAUKA

Ypatingosios teisenos paskirtis ir esmė

Pirmoje magistro darbo „Ypatingosios teisenos paskirtis ir esmė“ dalyje remtasi įvairiais istoriniais šaltiniais. Analizuojama ypatingosios teisenos samprata ir raida nuo senovės Romos laikų iki šių dienų probleminių klausimų. Nagrinėjamas ypatingosios teisenos reglamentavimas tiek Lietuvos civilinio proceso teisėje, tiek užsienio valstybių teisinėje sistemoje.

Antroje magistro darbo dalyje išskiriamas ypatingosios teisenos santykis su ieškinine (ginčo) teiseną bei analizuojami šioms teisenoms priskiriami principai. Pateikiama teismų praktika ir aprašomi šių teisenų esminiai skirtumai bei pagrindiniai bruožai. Šioje dalyje pabrėžiama, kad bylos, nepaisant kilusio ginčo, gali būti nagrinėjamos ypatingąja teiseną. Taigi, atkreipiamas dėmesys, kad ypatingoji teiseną negali būti laikoma tik ne ginčo teiseną.

Trečioje dalyje analizuojama ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo tvarka. Šiame darbe pabrėžiama, kad ypatingoje teisenoje nėra dviejų vienas kitam oponuojančių asmenų – ieškovo ir atsakovo, išskyrus įstatyme numatytus išimtinis atvejus. Be to, ypatingosios teisenos savarankiškumą lemė tikslingumas ir didesnis viešojo intereso buvimas. Aktyvus teisėjo vaidmuo ypatingosios teisenos bylose lemia teismo pareigą rinkti įrodymus savo iniciatyva. Todėl teismas nėra priklausomas tik nuo dalyvaujančių byloje asmenų surinktų įrodymų.

Ketvirtoje dalyje analizuojama teismų praktika bei projektai, kuriais siekiama reformuoti ypatingosios teisenos institutą, siekiant sumažinti teismų darbo krūvį. Pateikiama įvairių mokslininkų nuomonė apie ypatingosios teisenos bylų reikšmingumą ir jų nagrinėjimą. Taigi, šiuo darbu siekiama atskleisti ypatingosios teisenos tikslus bei reikšmę civilinio proceso teisėje.

SUMMARY

Non-contentious proceedings: purpose and essence

The first part of the Master's Thesis “Non-contentious proceedings: purpose and essence” is based on various historical sources. The concept of non-contentious proceedings and its evolution from ancient Roman times to today's problematic issues are analyzed. The regulation of non-contentious proceedings is examined in Lithuanian civil procedure law and in the legal system of foreign states.

In the second part of the project, the interaction between non-contentious and contentious proceedings and the main principles of both proceedings are analyzed. Case law is provided and the essential differences and main features of non-contentious and dispute proceedings are written as well. In this part it is emphasized that, in spite of the dispute, such cases can be dealt in non-contentious proceedings too. Therefore, it is pointed out that non-contentious proceedings cannot be considered as only no dispute proceedings.

In the third part of the project, the method of cases of non-contentious proceedings is analysed. In this project it is emphasized that there are no two opposing parties - the plaintiff and the defendant, except in exceptional cases provided by law. In addition, the autonomy of non-contentious proceedings was determined by expediency and bigger public interest. The active role of the judge in the non-contentious proceedings' cases leads to obligation of court to gather evidence by its own initiative. Therefore, the court is not dependent only on evidence which is gathered by the persons who are involved in the case.

In the fourth part of the project, case law and projects which are based to reform the institute of non-contentious proceedings in order to reduce the workload of the courts, are being analyzed. The opinion of various scientists of the significance and examination of non-contentious proceedings is presented. Thus, the purpose of this project is to reveal the aims and significance of non-contentious proceedings in civil procedural law.